

Danijel Turina

Dragulj u lotosu

Danijel Turina

Dragulj u lotosu

Copyright © Danijel Turina, Zagreb, 2010.

Sva prava pridržana.

Naslovnica: Hubble Space Telescope, NASA.

Ova knjiga se ni cjelovito ni djelomično ne smije umnožavati, fotokopirati ili na bilo koji način reproducirati bez pismenog dopuštenja autora.

Sadržaj

Uvod.....	4
Hermetička i disocijativna duhovnost.....	13
O naravi svijeta.....	17
Karma, dharma i reinkarnacija.....	28
Povijesni kontekst pojave monoteizma u indijskoj filozofiji.....	43
Dijalog s useneta.....	48
Atman i karman.....	57
Akreciona teorija evolucije i Buda u tijelu.....	66
Budizam o bogovima, svijetu i Stvoritelju.....	73
Mahayana.....	78
Duhovna kozmologija.....	93
Vipassana, kalape i četiri elementa.....	100
Umiranje i ponovno rađanje.....	109
Trikaya.....	121

Uvod

U zadnjih nekoliko godina napisao sam dosta tekstova¹ koji podrazumijevaju visoku razinu upućenosti u duhovne mehanizme i energetiku karmičkih entiteta i veza. Većina napisanog jasna je osobama koje su kroz godine bile mojim učenicima i kao takve prošle određene aspekte treninga u energetskoj yogi, dubine ovisne o razini svojeg talenta, volje i truda, ali onima koji su te stvari gledali “preko plota”, bez stvarne prakse energetske yoge i razumijevanja stvarnog značenja termina, sve to skupa zvučalo je kao hrpa fantastičnih tvrdnji nepovezanih s bilo kakvom stvarnošću.

Kako bi netko shvatio što je vrag i kako djeluje, mora prije svega razumjeti što ja mislim kad kažem “Bog”, ili što mislim kad kažem “karma” ili “energija”. Značenja tih riječi su suptilna, nisu trivijalna. To nisu značenja koja će uz te pojmove asocirati osoba odrasla u semitskoj religijskoj filozofiji.

Koncept “karme”, odnosno duhovnih energetskih entiteta, posebno je teško shvatljiv ljudima koji, osim što nisu prakticirali energetsku yogu u kojoj se s takvim entitetima radi neposredno, unutar vlastitog duhovnog prostora, također nisu upućeni ni u tantričku literaturu yoge i budizma. Poznavanje literature može stvoriti familijarnost s korištenim pojmovima, iako je istina da bilo koja količina pročitane literature ne može nadomjestiti izravno iskustvo; naprosto nemate s čim poistovjetiti pročitano, ne možete ga uzemljiti u svoju stvarnost. Zbog toga nakon neke točke čitanje tekstova nema nikakvog smisla bez yogijske prakse, jer sve pročitano lebdi na takvoj razini apstrakcije da je nemoguće idejne koncepte prepoznati kao odraz bilo koje poznate stvarnosti. Ipak, čitanje je korisno i potrebno, jer stvara intelektualni okvir u koji je moguće spustiti iskustvo. Ponekad, kao u mom slučaju, samo

1 Uglavnom na usenetu i www.danijel.org siteu. Ova knjiga je, primjerice, nastala kao serija članaka.

duhovno iskustvo stvara intelektualni okvir, kojeg se onda kasnije prepoznaće u već postojećim filozofijama i religijama.

Kad se govori o vragu, zapadnjacima zapravo nije moguće shvatiti mehanizam njegovog postojanja i djelovanja kao nešto ozbiljno i sofisticirano. Cijela stvar zvuči apsurdno, kao ad hoc smisljeni djetinjasti teološki instrument kojeg ozbiljniji mislioci mogu jedino odbaciti kao suvišnost. U stvarnosti, kompleksni energetski odnosi između bića, energetska stratifikacija stvarnosti i koncept ovlasti nad energijama pojedinih razina stvarnosti u pojedinom opsegu, stečenih investicijom vlastite duhovne energije u tvar te razine, što su temelji vražje vlasti nad svijetom, spadaju u domenu kanonske teorije budizma i svaki znalač vipassane i energetske yoge razumjet će temeljne zasadne na kojima počiva ta teorija. Primjerice, u budističkom nauku jasno je definirano koje razine stvarnosti spadaju u vlast demonskog bića po imenu Mara: sve ispod razine Brahmi, dakle cjelokupna razina želja, koja uključuje viši i niži astralni plan te pranu i materiju, po mojoj klasifikaciji tih pojmove, spada u njegovu vlast. Ništa od toga dakle nije proizvoljna izmišljotina, ali većina spada u domenu duboke ezoterije, i tehnička znanja potrebna za izravni rad s uključenim mehanizmima dostupna su tek rijetkim iniciranim majstorima. Koliko rijetkim? Jako, jako rijetkim.

U Indiji je kroz povijest postojalo ogromno mnoštvo yogina, osoba visokog stupnja duhovnog uvida. Velik broj tih yogina je imao veliki stupanj fizičke moći nad svijetom. Što mislite, zašto nitko među njima nije prepoznao postojanje i nakane vraka, odnosno shvatio njegovo postojanje i planove, te stvarnu prirodu ovog svijeta?

Vraga nije neki veliki problem identificirati kao postojeći fenomen ako si mu protivan, budući da on u tom slučaju aktivno radi protiv

tebe, i ukoliko imaš imalo pameti vidjet ćeš da iza toga stoji obrazac. Ja sam kao klinac od 15-16 godina shvatio da nešto tu gadno ne štima i prepoznao postojanje globalnog kolektivnog astrala, koji se ponaša kao kolektivna budala koja pruža instinkтивni otpor svemu što nije aspekt ili element njega samog. To uopće nije bio neki posebni problem, unatoč tome što se tada nisam bavio nikakvom "duhovnošću"; naprsto, imao sam dovoljno urođene telepatske osjetljivosti da mogu prepoznati mentalnu karakteristiku ljudi i u njoj sam prepoznao zajedničku "notu" koju manje-više svi imaju i koja definira i kreira njihove odluke i postupke. Sve što je disonantno u odnosu na tu notu sustav prepoznaće kao strano tijelo i u odnosu na to reagira refleksnim imunim reakcijama. Dakle, u situaciji kad nisam bio siguran postoji li ikakav duhovni oblik egzistencije koji nije definiran kroz materiju, bio sam u stanju primjetiti ponašanje globalnog kolektivnog astrala; toliko je stvar uočljiva ako imaš ikakve sposobnosti opažanja duhovnih stvarnosti. Možeš ne razumjeti što vidiš, ali vidiš, isto kao što ljudi tisućljećima nisu razumjeli što su zvijezde, ali su ih svejedno vidjeli.

Da ponašanjem i karakteristikama tog globalnog entiteta upravlja svjesno biće u sklopu ostvarivanja svojih namjera, to je već teže shvatiti, ali ukoliko je to meni kasnije uspjelo, očekivao bih da je uspjelo i drugima kroz povijest, ali kad pogledam stvar malo bolje, ispada da su samo dvojica stvarno shvatila vrata i planirano djelovala protiv njega. Ta dvojica su Šakyamuni (Gauthama Buddha) i Isus.

Cijela Budina filozofija se zasniva na principu "raspetljaj i/ili utroši sve duhovne momente koje si investirao u svijet i mići se odadvje". Dakle njegov pristup je izvući napajanje iz sustava, čime vrag i njegove igračke ostaju bez energije, a u svakom slučaju bez moći nad nama. Buda vrata zove Mara - to je biće koje pokušava

negativne i vezujuće stvari prikazati kao pozitivne i uzrokovati vezanosti za svijet, bilo privlačnošću, bilo zastrašivanjem. Mara dakle za cilj ima ostanak bića u obmanutom stanju u kojem je njihova duhovna sila investirana u svijet. Hoće li te u tu svrhu pokušati potkupiti, zastrašiti, pokušati te uvjeriti da je on Bog i gospodar svijeta i da ti nemaš pravo na ništa što ti on ne odobri, ili će ti reći da si u nekom smislu grešan i nedostojan prosvjetljenja, to je sporedno; hoće li te vezati tako što će ti objasniti da je ovaj svijet mjesto ostvarenja želja, mjesto pobjede nad neprijateljima, mjesto duhovnog razvoja ili mjesto na koje se moraš vratiti radi suosjećanja s onima koji se nisu spasili, to je sporedno. Vragu je bitno jedino da tu ostaneš. Misliš li pritom da si rob koji se boji vlastite sjene ili da si prosvijetljeni gospodar svijeta, potpuno je nebitno, sve dok je tvoja duhovna energija investirana u ovaj svijet.

To što sam napisao je čisti ortodoksnii budizam, ne sadrži nikakve moje dodatke ili tumačenja. To je ono što budisti vjeruju o demonskom biću po imenu Mara. Zašto ja toliko insistiram na priči o vragu? Zato što je bitno, i nosi ključ za konačno oslobođenje od svijeta. Bez znanja o vragu moguće je velik duhovni napredak, ali ukoliko ne znate istinu o njemu, prije ili kasnije će vam podvaliti neki koncept koji će vas vezati za svijet i obmanuti vas, a sav vaš duhovni napredak bit će pretvoren u veliku vezanost i zlo. Većina tradicionalnih duhovnih učenja rezultat su ove ili one prijevare kojom je vrag obmanuo ovog ili onog sveca, duhovno naprednjem od vas, s bitno većim znanjem od vašeg, koji je također, poput vas, mislio da će ga predanost Bogu, istini i vrlini štititi. Nemojte se zavaravati. Ako su s vragom imali ozbiljnih problema Buda i Isus u svojim iskušenjima, vas ne da će pojesti za ručak nego ste mu već u želucu.

Problem u analizi Isusovog stava o vragu je u tome što je kršćanstvo manje intelektualno eksplicitna religija od budizma, pa

je često potrebno probijati se kroz slike, nejasnoće i kontradikcije, ali u osnovi, Isus vraka zove knezom ovog svijeta, svjestan je da se vrag bori protiv njega i ometa ga, svjestan je da zavodi njegove učenike u zabludu i navodi ih na grijeh, svjestan je da se svijet nalazi u vražjoj vlasti, da većina ljudi korača stazom koja vodi u propast, i da tek rijetki hode putem spasenja. On svjesno i namjerno radi vjerojatno jedinu stvar koja može otkupiti svijet iz vražje vlasti, ako se dobro izvede. Naime, vrag je dobio vlast nad svjetom svojevrsnom investicijom svoje duhovne energije i to u obliku žrtve za svijet: on se žrtvovao ostvarujući svoje ideje, upleo je svoju duhovnu bit u energiju svijeta i prožeо ga svojom duhovnom supstancijom do razine nerazaznatljivosti. Netko svijet može otkupiti od vraka samo na vrlo komplikirani način: s jedne strane mora se žrtvovati barem jednakо kao vrag, dakle investicija duhovne energije i žrtva mora biti jednakа ili većа, i, što je najvećа komplikacija, ta žrtva mora biti ostvarena na takav način da vrag protiv te osobe počini grijeh koji je jednak ili veći od pozitivne investicije duhovne energije kojom je vrag kupio svijet. Dakle, u osnovi vrag mora neutralizirati sve "pozitivno" time što će napraviti veće ili jednakо negativno, a to je moguće jedino ako djeluje protiv sebi ravnog koji je svet, čist i nedužan i na taj način negira svoju izvornu namjeru i vektor koji su ga doveli u poziciju vlasti. To je opasan sport i onaj tko se u takve stvari upušta mora znati apsolutno sve o ezoterijskim "ugovorima", odnosno komplikiranoj vektorskoj matematici energetskih investicija. Nazvati to područje "karmom" je, iz pozicije iz koje zapadnjaci misle o takvim stvarima, za sve praktične svrhe tek djetinjasto omalovažavanje problematike. To su jako komplikirane stvari i vrlo je lako pogriješiti ne uzimajući nešto u obzir. Isusu očigledno nije uspjelo budući da je vrag i dalje ovdje i u poziciji moći. Ako je Isus cijeli život posvetio nečemu, sa svojim iznimnim razumijevanjem problematike, i svoju muku i smrt koristio kao oružje, a unatoč svemu tome nije uspio u svojoj nakani, dimenzije

problema postaju jasnije.

Satan, poznat još i kao Mara. Knez ovoga svijeta. Sanat Kumara.

Ono što je posebno zanimljivo je da teozofija, koju za sve praktične svrhe smatram kanalom kojeg je vrag napravio u svrhu izlaganja vlastite teologije i mišljenja, iznosi praktički apoteozu Luciferu (s osobnim imenom Sanat Kumara) i njegovog prometejskog donošenja duhovne energije bićima ovog svijeta, dakle iznosi teologiju koja je dijametalna inverzija nauka budizma i kršćanstva, i još ima drskosti Budu i Isusa proglašavati Luciferovim posilnima, temeljnim duhovnim ograncima iz kojih njegove duhovne energije emaniraju u svijet. Ono što ga najviše ugrožava, vrag očito modificira i integrira u sustav, okrećući to u svoju korist.

Čini se da ime Sanat Kumara uopće nije proizvoljno. Ne bih isključio mogućnost da se radi o nekom obliku stvarnog imena tog duhovnog bića, koje je u iskrivljenim i fragmentarnim oblicima našlo put do raznih teologija. Naravno da se tu ne radi o pričicama o Kumarama koje iznosi Vyasa, a koje su po svoj prilici posve proizvoljne, nego o nečemu bitno starijem, što je on pokupio, shvatio na neki svoj način i iskoristio u svrhu propovijedanja svoje filozofije i teologije, kao što je slučaj s praktički cijelom Bhagavata-puranom, koja reciklira starije mitove i iznosi ih u željenom kontekstu. Što znači "Sanat Kumara"? Doslovni prijevod je "oduvijek ovdje, jedva smrtan" ili u malo ekstremnijem obliku "vječni besmrtni". Sanat znači "oduvijek, vječan". Prefiks "ku" se na engleski prevodi sa "with difficulty", dakle "teško, jedva". Mara se prevodi sa "smrtan". Tu bih se sad mogao igrati nekakve pučke etimologije, ali iskreno, mislim da bi to bilo besmisленo. Koincidencija da dva imena za vraga iz dvije posve različite religije zajedno daju ime kojim teozofija zove Kralja Svijeta

možda je samo koincidencija, a možda je to skrivena teozofska igra riječima. Ono što je bitno u cijeloj stvari je da biće koje teozofija naziva Sanat Kumara ima ista svojstva kao biće koje Isus naziva knezom ovog svijeta i koje Biblija zove Satan, a koje Buda zove Mara. Gledano po svojstvima koja mu pridjeljuju, Buda i Isus govoreći o vragu govore o potpuno istoj osobi kao ja kad govorim o Sanat Kumari. Podudarnost je stopostotna.

Da se vratimo na početak priče: zašto među svim tim indijskim yoginima nema više onih koji su prepoznali vraga i njegove djelatnosti? Zašto osim Bude praktički nitko ne daje kvalitetni opis primarnog problema s kojim se suočava tragalac za oslobođenjem? Naime, jedna velika mrcina od bića koja koordinira sve vezujuće sile s ciljem da se nitko odavdje ne izvuče, a koja ima vlast nad svijetom, za sve je praktične svrhe ozbiljan problem.

Mislim da je odgovor poprilično gadan: nitko od njih nije doista postigao oslobođenje. Vrag je našao nešto što im može predstaviti kao oslobođenje, to im je ponudio i oni su to prihvatali, i tako nikad zapravo nisu došli u poziciju konflikta s njim, u kojoj bi ga prepoznali kao problem. Dakako, sasvim je moguće da je veliki broj yogina svoje konflikte s vragom odradio u tišini i otišao sa svijeta bez puno drame, ali od onih koji su se ovdje razmetali siddhijima i pričama o anahatičnim¹ bogovima nekako ne bih očekivao previše uspjeha u tom smislu.

Kako cijela ta priča ne bi ostala na razini apstrakcije koja je čini posve nerazumljivom bilo kojem auditoriju, pozabavit će se razjašnjavanjem porijekla i evolucije raznih istočnačkih idejnih koncepata. To će, dakako, uključivati analizu drugačijeg tipa od mojeg dosadašnjeg pisanja; primjerice, komentar Bhagavad-gite

1 U frekvencijskom spektru anahata čakre, čakre srca.

pisao sam iz pozicije same Gite, objašnjavajući je u duhu u kojem je njen autor iznosi i želi da ona bude shvaćena, dakle iz pozicije njene doslovne i apsolutne točnosti. Ipak, za ispravno shvaćanje potrebna je i druga perspektiva, ona neutralnog znanstvenika koji promatra nastanak, kontekst i evoluciju pojmove kroz više filozofskih sustava. Isto tako, u svojim prethodnim tekstovima budizam sam, možda neopravdano, zanemario i oslanjao se prije svega na hinduističke izvore i terminologiju, ali poznavaoci budizma znat će i u mojim starijim tekstovima prepoznati koncepte koji doduše nisu preuzeti iz budizma, ali su neovisno razvijeni u formi koja je praktički identična budističkoj. Iz tog razloga smatram da je razumijevanje budističke filozofije u njenim ezoteričkim aspektima jako dobar put za stjecanje razumijevanja moje osobne filozofije. Filozofija i teologija yoge i vedante, naime, za to nisu dovoljne.

Hermetička i disocijativna duhovnost

Jedna od najbitnijih stvari koje je znanost pokazala je da ono što je ljudima intuitivno nema nikakve veze sa time kako materija funkcioniра. Unatoč revolucionarnosti znanstvene slike svijeta, možda najbitnije otkriće se desilo bitno prije znanosti, kad je Buda shvatio da materija nije nikakav odraz Božanskog i da tu ne treba tražiti nikakve "božanske stvarnosti", nego da su svi fenomeni sintetički, dakle da se sastoje od subjektivnih doživljaja, vezanosti i projekcija superponiranih na materijalne pojave, dakle da je vezanost za materijalne fenomene rezultat "želje", odnosno investicije vlastitih psihičkih momenata u materijalno, što stvara zapetljavanje u kojem se više ne razlikuju materijalni od psihičkih elemenata, čega su alkemičari i astrolozi vrhunski primjer.

Da se razumijemo, magijsko shvaćanje svemira jako odavno prožima ono što se obično zove duhovnošću. Vede (karma kanda) su od početka do kraja takve, dakle shvaćaju svemir kao Božje tijelo, sve događaje tumače kao igre bogova, na nebu vide bogove i mudrace a u vatri portal u svijet bogova, ukratko, taj oblik nerazlikovanja elemenata vlastite psihe i elemenata materijalnog svijeta je naprosto rana faza razvoja ljudske psihe. Ljudi su počeli prelaziti u višu razinu apstrakcije tek cca 700-500 pr.n.e., u doba ranih upanišada, i u takvoj atmosferi je nastao Buda. Dakle temelji su već postojali, filozofija njegovog doba je već bila jako na tragu cijele stvari, i čini se da se Buda razvijao u kontekstu ranih upanišada a kasni upanišadi su se razvijali u kontekstu ranog budizma. Te filozofije su se međusobno poticale i kristalizirale, nisu nastajale neovisno. Budina teorija sintetičnosti fenomena proizlazi iz rane vedante, koja stimulira rani budizam, a zrela vedanta uzima puno toga iz budističke teorije karne, reinkarnacije i sl.

To su vrlo pametni, kompleksni misaoni sustavi, i u razdoblju između Bude i Šankare zapravo je nastala zrela teorija koja danas

postoji u nekoliko ogranaka koji se po malo toga razlikuju. Zajednički elementi su im sljedeći:

1. Sintetičnost ljudskog iskustva. Primjer sintetičnosti, odnosno projekcije duhovnih elemenata u materijalne pojave je psihološka koloracija iskustva ovisno o očekivanju. Konopac koji se u mraku čini kao zmija i uzrokuje strah jedan je primjer. Stvari koje su po sebi neutralne ali ovisno o očekivanjima uzrokuju ili sreću ili patnju su drugi primjer, npr. ženi kojoj je muž u ratu na vrata kuća visoki časnik i ona skoro umre od straha jer misli da joj je došao reći da joj je muž poginuo, ali on joj veli da je njen muž živ i odlikovan za hrabrost i da joj je došao uručiti poziv na svečanost dodjele odličja kod predsjednika. Metal zlatne boje uzrokuje sreću zbog dobitka, ali sreća je iluzorna jer je u pitanju pirit. Na takav način se analiziraju sve pojave i dolazi se do toga da infuzija vlastitog duha u svijet izaziva očekivanja od svijeta, odnosno želje, što međudjeluje s naravi svijeta koja je indiferentna prema čovjeku, te naravi čovjekove psihe koja je podložna zabludama, i tako se kreiraju vezanosti koje uzrokuju patnju, i to je istovremeno Budin nauk iskazan u četirima plemenitim istinama, i nauk vedante kakvu iznose manje-više sve škole.

2. Vektorska narav djelatnosti i inherentna reaktivnost djelovanja. To znači da se djelovanje tumači kao vektor sile koji nužno uključuje djelatnika, predmet, smjer i iznos, i da je svakoj djelatnosti trenutno pridružena reakcija iste kvalitete i iznosa a suprotnog smjera (dakle prema djelatniku), samo što u relativnom svijetu prostora i vremena te protusile nisu uvijek odmah vidljive, nego se najčešće učahure u obliku rezervoara potencijalne energije, odnosno karmičkih sjemenki (karmaśaya). Korolar vektorski definirane karne su atomizirane reakcije, dakle dobro i zlo se ne poništavaju međusobno nego dobro nosi dobre plodove a zlo zle plodove, s tim da nikakva količina dobrih djela nije u stanju oprati

zle posljedice nego zle posljedice treba odvojeno otrpjeti nevezano za sva dobra djela.

3. Slojevitost duhovnog svijeta, duhovnih tijela, iskustva i stanja svijesti. Teorija slojevitosti duhovnih svjetova, gdje je kriterij raslojavanja suptilnost, odnosno "gustoća" duhovne tvari, razmjerno je nov izum i datira vremenski negdje u srednji vijek. Primjer koncepta stratifikacije duhovnog svijeta je Bardo Thodol, takozvana tibetanska knjiga mrtvih, koja takav koncept vrlo detaljno izlaže u "top-down sieve" konceptu. Taj tekst je u tibetanskoj tradiciji datiran između 8. i 12. stoljeća.

4. Izbavljenje kroz disocijaciju. Koliko god da se razni sustavi razlikuju u definiciji izbavljenja, svi se slažu oko potrebe razdvajanja vlastitih psihizama od aspekata materijalnog svijeta, čime se postiže oslobođenje. To je dijametalno suprotan pristup u odnosu na alkemijsko-astrološko-magijsko-animistički, koji ne razlikuje psihizme od materije i tretira ih kao jedan entitet. Taj koncept kasnije filozofije napuštaju kao inherentno iluzoran, žrtve i obrede koji na tom konceptu počivaju proglašava besmislenima i nepotrebнима, a put prema spasenju vide u znanju, koje se manifestira kroz disocijaciju, koja se u budizmu zove "ispravno viđenje" a u vedanti viveka. Viveka dakle nije "razlikovanje dobra i zla", kako to misle ljudi koji nisu ispravno shvatili koncept, nego razlikovanje psihizama i materije, te analitički pristup pojavama.

O naravi svijeta

Hermetička filozofija u užem smislu navodi sljedeće temeljne principe:

- 1. Princip mentalnosti** (svemir je u osnovi mentalan i nalazi se unutar uma)
- 2. Princip korespondencije** (kako gore, tako dolje)
- 3. Princip vibracije** (sve vibrira, sve je u pokretu)
- 4. Princip polarnosti** (u svemu postoji dualizam)
- 5. Princip ritma** (cikličnost i ritmičnost događaja)
- 6. Princip uzroka i posljedice** (temeljni zakon svemira je inherentno kauzalan)
- 7. Princip spolnosti** (muški i ženski spol su univerzalne kozmičke stvarnosti)

Hermetičke filozofije u širem smislu su filozofije koje dijele većinu tih premissa i magijskog, antropomorfnog doživljavanja svemira.

Da se razumijemo, hermetičko doživljavanje je intuitivno i prirodno čovjeku. Hermetizam je verbalizacija prve ideje o svemiru koju je prvi majmunoid imao još prije nego što je sišao sa stabla. Hermetizam je način na koji mala djeca doživljavaju svemir. Hermetizam crta aute, vlakove, brodove i avione s osmjehom. Hermetizam ne razlikuje vlastite duhovne stvarnosti od vanjskih objekata koji su povezani s tim stvarnostima: hermetizam u svim vanjskim stvarima vidi simbole duhovnog svijeta. Hermetizam materijalni svijet doživljava kao ekstenziju vlastite duhovnosti, a cijeli svijet kao igralište bogova i duhova, koji mu poručuju različite stvari događajima koje treba osluškivati i dokučiti njihovu volju, koja ga vodi kroz život.

Hermetizam je od strane New Age filozofija toliko univerzalno prihvaćen kao neupitna istina, da ga se naprsto aksiomatski

podrazumijeva u svim dalnjim razmatranjima, što ponekad stvara vrlo nakaradne rezultate, kad se pokušava objediniti npr. hermetičke principe i budizam, što pak prirodno slijedi iz New Age vjerovanja da su sve filozofije zapravo samo dijelovi jedne istine. To je posve pogrešno. Postoje filozofije i religije koje imaju toliko međusobnih sličnosti da ih se može smatrati podvrstama iste temeljne filozofije, ali isto tako je istina da postoje grupe filozofija, koje su međusobno potpuno nespojive jer o temeljnim pitanjima imaju dijametralno različita mišljenja. Takav je slučaj s hermetizmom i budizmom.

Hermetizam nije bio stran koncept civilizaciji u kojoj je nastao budizam. Štoviše, vedska kultura je jedan od najboljih primjera hermetičkog svjetonazora. Ipak, zaključci do kojih je Buda došao su na fundamentalnoj razini suprotni hermetičkim principima.

Taj fundamentalni konflikt može promaknuti onome tko ne razmišlja o svemu što slijedi iz četiriju plemenitih istina:

- 1. patnja je inherentna ljudskom iskustvu** (sarvam dukkham, odnosno "sve je patnja" ili "sve je bolno");
- 2. patnju uzrokuje žudnja** (odnosno investicija vlastite duhovnosti u svijet, čime se svjetovne objekte i njihova stanja proglašava privlačnima ili odbojnima);
- 3. prestanak patnje je moguć**, i postiže se razjedinjenjem vlastite duhovnosti od svijeta, odnosno prestankom projekcija vlastitih duhovnih stanja po svjetovnim objektima;
- 4. put do prestanka patnje se sastoji u prakticiranju "plemenitog osmerostrukog puta"**, koji se u osnovi svodi na ispravno sagledavanje pojava, ne-stvaranje vezanosti, ne-stvaranje projekcija, te etičkih principa utemeljenih na istini i dobru, što znači da je temeljna etika utemeljena na principu da osjetilna bića pate u svijetu i da djelatnost treba biti takva da tu patnju ne

povećava nego ako je moguće smanjuje.

Iz pozicije budizma, hermetički principi su de facto ideologija vezanosti i patnje, ideologija smisljena iz pozicije nerazlikovanja vlastitih duhovnih elemenata od svijeta, iz pozicije vezanosti vlastite duhovnosti za svjetovne pojave, i duhovnih reakcija koje su vođene subjektivnim iščitavanjem svjetovnih stanja.

Primjerice, budistička analiza lijepog prizora u prirodi glasi da određeno povoljno stanje svjetovnih elemenata i sila djeluje na osjetilne inpute bića, koje te inpute sukladno svojoj fizičkoj prirodi (genetika) i trenutnom stanju energija koje tvore um i osjećaje tumači na određeni način. Pojavu koju bi jedno biće tumačilo na jedan način drugo biće će tumačiti na možda posve suprotan. Dakle "povoljnost" ili bilo kakva druga emotivna odrednica nije inherentna fizičkoj pojavi, nego nastaje u umu promatrača. Konkretno, fotografija koju sam ja snimio u prirodi nije fotografija aspekta prirode. Priroda je tu potpuno sporedni element. Fotografija je zapravo smrznuti aspekt svijesti fotografa koji ju je snimio. Fotograf je odabrao što će gledati, kako će gledati, kakva duhovna stanja će pokušati "uhvatiti" i utkati u fotografiju. Da ih nije video u pejsažu, video bi ih u prašini na podu. Dakle sadržaj fotografije nema veze sa svijetom, sadržaj fotografije je pogled u um fotografa.

Prekrasan zalaz sunca nakon dosadnog dana izaziva dramatične duhovne reakcije. Isti taj prekrasan zalaz sunca na Antarktici, koji traje mjesecima, postaje prvo uobičajen, pa dosadan, pa naporan i na kraju bolan. Ljepota dakle nije u zalazu sunca, pa čak ne posve ni u "oku promatrača". Stvar je kompleksni artefakt svijesti, i to je jedan od bitnih elemenata nauka budizma: sva iskustva su sintetička. To znači da su iskustva vektorske rezultante nekoliko sila, što je između ostalog jako, kako na tragu znanstvenog

doživljavanja pojava. Zemlja po kojoj hodate zapravo ne postoji kao "zemlja", to je rezultanta ogromnog broja sila, zemlja je ono što nastaje međudjelovanjem velikog broja atoma različitih tvari od kojih nijedna nije "zemlja", i to na određenoj temperaturi, pri određenoj gravitaciji, atmosferskom tlaku i sl., i sve to je relativno u odnosu na skup osjetila s kojim raspolaže konkretna životinska vrsta po imenu "homo sapiens" koju doživljavate kao sebe.

Mislim da većina ljudi, osim možda par znanstvenika, uopće ne razumije koliko je njihovo doživljavanje svijeta određeno njihovom ljudskom prirodom, i nekako zdravo za gotovo podrazumijevaju objektivnost svoje percepcije svijeta, iz čega pak u par koraka dolazimo do hermetičkog svjetonazora, po kojem je čak i spol kozmička kategorija, a bogovi imaju isti emotivni sklop kao ljudi, po principu "kako gore, tako dolje", što je, dakako, zato što su Bogovi napravili ljude po svom liku, a ne obratno.

Nisam siguran kako bih najlakše ilustrirao poantu, jer ukoliko ostanem na ovome, siguran sam da većina auditorija neće shvatiti "gravitas" cijele stvari. Idem uzeti nešto iz pop literature, recimo Twilight sagu od Stephanie Meyer. Ako već niste čitali budističku teoriju, to vjerojatno jeste, pa ćete me lakše pratiti.

Dakle, ukoliko uđemo u "svijet" njenih romana, kad ste čovjek morate paziti kako ste odjeveni da se ne smrznete po hladnom vremenu. Morate paziti kakvu obuću nosite da si ne ozlijedite stopala. Morate paziti da ne idete u dijelove grada koji su opasni da vas netko ne opljačka i ubije. Noću morate paziti da ne idete na jako mračna mjesta jer se nećete moći orijentirati, a možda vas tamo nešto vreba. Najradije idete nekamo po danu, a po noći morate spavati. Vašim dnevnim ciklusom dominira potreba za noćnim odmorom. Određene stvari su vam privlačne kao hrana i piće, dok su vam druge odbojne. Ljudska krv u vama izaziva

odbojnost, strah, užas i gađenje.

Ukoliko vas netko pretvori u vamira, vaša se slika svijeta stubokom mijenja. Vašim ponašanjem dominira žed za ljudskom krvlju; prolivena ljudska krv vam je nešto najslađe, najveće zadovoljstvo na svijetu. Nemate potrebu za snom i odmorom. Fizička snaga i otpornost na fizički napad su vam tolike, da se morate bojati jedino vatre, drugih vampira i vukodlaka; ništa drugo vam ne može naškoditi.

Ono što ljudi smatraju hranom, vama je jednako nezanimljivo kao posuđe u kojem je servirano. S druge strane, ljudi koji tu hranu jedu iznimno su vam privlačni kao hrana, odnosno piće, i morate se iznimno kontrolirati ako ih ne biste ubili i popili im krv do zadnje kapi. Budući da ste fizički praktički neranjivi, ne morate brinuti oko zaštite tijela od elemenata; odjeća i obuća vam služe isključivo za ukras i glumljenje ljudske uloge. Možete se silom jurećeg vlaka zabiti u planinu, i pritom će stradati jedino planina i vaša odjeća. Možete bez straha i oružja šetati kroz najopasnije četvrti gradova, ali zato ćete izbjegavati sunčano vrijeme budući da vas lom svjetla na kristalićima vašeg oplošja, da ne velim kože, trenutno razotkriva kao neljudsko biće. Osjetila su vam takva da čujete šapat na udaljenosti nekoliko kilometara, možete osjetiti mirise koje ni pas tragač ne bi mogao osjetiti, i vidite bolje od bilo koje ptice grabljivice. Vaše doživljavanje "tvrdog", "hladnog", "vrućeg", "opasnog", "poželnog" i "neugodnog" potpuno je drugačije nego ljudsko. Doživljavate isti materijalni svemir kao ljudi, ali ga doživljavate neljudskim tijelom s neljudskim intelektom i osjetilima, zbog čega je vaše iskustvo stvarnosti svijeta nešto sasvim drugo nego ljudima. Vrijeme je, također, ljudima nešto sasvim drugo nego vama, jer vi za razliku od njih ne starite. Šuma puna grabljivih zvjeri ljudima je mjesto straha i smrtnе opasnosti. Vama je to mirno, ugodno mjesto na koje idete

ručati: medvjede i pume, po mogućnosti. Kad se čovjek nađe oči u oči s čoporom lavova, on razmišlja o svojoj smrti. Vi razmišljate o tome koliko lavova da pojedete a da ne poremetite prirodnu ravnotežu mesta, i o tome koji će biti ukusniji.

Da s tog primjera prijeđemo na manje fiktivni, recimo da imate pištolj u ruci i okruženi ste bijesnim psima latalicama. Imate vrlo zdrav dojam kontrole situacije, nanišanite najbližeg, povučete obarač i čujete "klik" - pištolj se zaglavio. E taj osjećaj promjene u doživljavanju situacije - to je srž budističkog nauka. To je odlična demonstracija sintetičnosti iskustva, i njegove inherentne subjektivnosti. To je točka koju je shvatio Buda, to je točka u kojem je hermetički svjetonazor opisao kao narcisoidnu iluziju, vrlo sličnu geocentričnom sustavu, astrologiji i alekemiji, koje sve svemiru pristupaju na način koji implicitno podrazumijeva glatkoću prijelaza između unutarnjeg i vanjskog svijeta, ne razlikujući subjektivne uloge vanjskih stvari u našem subjektivnom, psihičkom svijetu od tih vanjskih stvari kao takvih, smatrajući da ta dva svijeta čine cjelinu, da nas sunce voli zato što nam je fino kad nas obasja, i da je šuma strašna zato što se bojimo u nju ući kad je mrak.

Hermetički svjetonazor je neizmjerno intuitivan, isto kao što je geocentrizam neizmjerno intuitivan. Svo naše iskustvo govori da zemlja miruje a nebeska tijela se kreću. Svako dijete razumije da se sunce kreće po nebu. Ali u stvari se Zemlja kreće, oko vlastite osi i oko Sunca. Geocentrizam je iluzija. Hermetizam je iluzija. Hermetizam je iluzija koja nastaje uslijed prožetosti fizičke percepcije našom subjektivnošću; hermetizam nema sposobnost objektivne analize, on je prvenstveno filozofija subjektivnog osjećaja. Ono po čemu je budizam radikalnije tvrdnja da je cjelokupno naše iskustvo svijeta sintetičko. Sintetička narav iskustva znači da naše iskustvo svijeta ne mora imati nikakve veze

sa svijetom kao takvim. Naše iskustvo definiraju genetika biološke vrste kojoj pripadamo, osjetila kojima raspolažemo, te interakcija tih osjetila s tvari svijeta. Je li svijet Božje tijelo, Božji san, ili video igra nekog astralnog bića, to vi ne možete znati sve dok imate hermetičku sliku svijeta.

Za razliku od hermetizma, temeljne istine budizma uopće nisu intuitivne; štoviše, većina ljudi ih smatra pesimističнима ili čak depresivnima. Temeljna istina budizma, da je sve patnja, zvuči suludo, budući da svi doživljavamo pomiješana ugodna i neugodna iskustva i naizgled se čini da ugodnih iskustava ima dovoljno da tvore sasvim solidnu protutežu neugodnima. Instinkтивna reakcija na "sarvam dukkham" je dijametalno suprotna od instinkтивne anahatične reakcije na hermetičke principe. Ali budizam je na daleko boljem tragu, daleko je bliži istini.

"Sarvam dukkham" je jako na tragu yogijske maksime "yogaś citta vrtti nirodhah" - yoga je umirenje duhovne supstancije. Naime, implicitno toj maksimi yoge je znanje da absolutno sve fluktuacije umne supstancije projiciraju patnju (dukkha) na atman/brahman. Kad se duhovna supstancija smiri, osjećamo blaženstvo, koje dolazi od brahma, koji je s druge strane svega toga. Zbog iluzije, smatrati da je blaženstvu uzrok interakcija osjetila s povoljnim objektima, ali nije tako. Blaženstvu je uzrok poniranje duha od osjetila prema sebi samome. U seksu, blaženstvo ne dolazi od stimuliranja spolnog organa. Blaženstvo dolazi kad uslijed stimuliranja spolnog organa okrenete svijest prema sebi samoj, kad vam Kundalini krene kroz sušumnu prema gore. Tada doživljavate orgazam, kad vam se energetski sustav preustroji na takav način da umjesto osjetila percipira nešto od unutarnje naravi svijesti. To je još uvijek percepcija svijesti kroz jako debeli filter tjelesnosti i ograničenja, ali u osnovi, orgazam je najbliži yogijskom iskustvu od svih standardnih svjetovnih stanja - onaj dio orgazma kad

"puknete", kad više niste u stanju održavati kontinuitet misli ili osjetilne percepcije i počnete svršavati, i ništa drugo za vas ne postoji. Koliko god orgazam bio drastično iskustvo, to iskustvo je u osnovi prekid normalne moždane aktivnosti. "Normalna" veza svijeta, osjetila i svijesti u orgazmu je poremećena, i zato je orgazam blaženo iskustvo. Ako pokušate zadržati svijest i osjetila za vrijeme orgazma, ili nećete svršiti ili će orgazam biti bijedno iskustvo u usporedbi s pravom stvari.

To u osnovi znači da je cijelo iskustvo tijela i svijeta zapravo patnja koja prekriva unutarnje blaženstvo atmana, i kad se ta patnja na trenutke prekine doživljavamo nešto malo od blaženstva, i zbog iluzije smatramo da je svijet uzrok tom blaženstvu, i kao budale još jače prionemo uz svijet tražeći još, a rezultat je neminovno razočaranje i bol. To je shvatio Buda: svijet je totalno, apsolutno sranje bez ikakvih otkupljujućih kvaliteta radi kojih bi imalo smisla prijanjati uz njega. Svijet je mjesto koje smo ispravno shvatili jedino posve ga napuštajući. Njegova priroda je apsolutno, bezuvjetno negativna. Utrnućem svih vezanosti, svih psihizama investiranih u svijet, nastupa sloboda koja je apsolutno, krajnje blaženstvo.

Spoznaja prirode svijeta dovodi do spoznaje da je duša u ovom svijetu stranac; suvišni i tuđinski element, nešto kao vanzemaljac. Nama ovdje nije mjesto. Svijet ima svoje zakonitosti po kojima se ponaša neovisno o nama, i mi smo tu nešto poput svjedoka obmanutih da igraju nekakav bitni dio kozmičke igre, a u stvarnosti su privezani uz iluziju koja sama sebe propagira i hrani energijom njihove vezanosti. To je centralni nauk Gite: da je obmanut onaj tko misli "ja sam djelatnik, ja djelujem". U stvarnosti, "gune", svojstva svijeta, vrše sva djela. Atman je samo svjedok na kojeg se projiciraju iskustva svijeta. Onaj tko zna tu istinu, on se ne poistovjećuje s tim cirkusom i ne prijanja ni uz

grijeh ni uz zaslugu:

*"Gospod ne stvara djela i njihove plodove,
niti potiče bića na djelovanje,
niti je on odgovoran za vezu
između djelatnika i plodova djela.
To čini Priroda.*

*Svevišnji ne prihvaća ničiji grijeh,
pa čak ni zaslugu.
Mudrost je prekrivena plaštem neznanja.
Zbog toga su bića u zabludi.*

*Ali u onima,
koji su neznanje uništili znanjem,
znanje poput sunca na izlasku
otkriva Svevišnjeg.*

*U mom utemeljenim u Tome,
duše utemeljene u Njemu,
usmjereni na Njega,
posve predani Njemu,
mudrošću posve očišćeni,
postižu konačno savršenstvo."*

(Bhagavad-gita 5, 14-17)

Pouka Gite je, u osnovi, identična pouci budizma: ako si već ovdje zaglavio, prakticiraj ispravno djelovanje, ono iz nevezanosti i koje raspršuje iluziju. Ali radi na tome da se ovdje više ne vraćaš, jer ovo nije dobro mjesto. Daleko je ovaj svemir od toga da bi bio "Božje tijelo". To je prije Božja noćna mora, ispunjena svim vrstama zala. Sve težnje trebaju biti usmjerene prema

transcendenciji svijeta, a nikako valjanju u svojstvima svijeta.

Karma, dharma i reinkarnacija

U neohinduizmu, teozofiji, new age filozofijama i njihovim raznorodnim ograncima postoji trend mistifikacije istočnjačkih termina i pozivanja na drevno porijeklo filozofija koje izlažu. Stvarnost je bitno drugačija, i mislim da je potrebno opisati povijesni kontekst nastanka tih pojmove kako bi se uklonile mistifikacije i emocionalna muljanja.

Koncept karme (sanskrit. karman; djelatnost) kakav je razvijeniza 6. stoljeća pr.n.e. nije poznat u starijim tekstovima. Naime, postojao je koncept po kojem djelatnosti daju rezultate, i po kojem se svako zlo djelo na kraju obije o glavu djelatniku, a zagrobni život pojedinca je određen njegovim djelima za života. To ipak spada u klasično moraliziranje prisutno u absolutno svim kulturama. Ukoliko vedska teorija govori o reinkarnaciji, ona misli prvenstveno na povremena materijalna utjelovljenja bića iz duhovnog svijeta s nekim posebnim ciljem, ili pak na rođenje kao posljedicu nečije kletve zadobivene radi uvrede ili zlodjela. Vedska religija ne poznaje reinkarnaciju kao centralni mehanizam duhovnog razvoja, i radi prvenstveno s konceptom raja (svarga) i pakla (naraka), što je kasnije razrađeno kroz veći broj nezemaljskih svjetova od kojih svaki ima svojeg vladara i specifična svojstva koja odražavaju vladarevu narav, npr. svijet kojim vlada Brahma je bitno drugačiji od svijeta kojim vlada Indra, ali ti svjetovi nisu stratificirani, nego paralelni. Ne postoji teorija duhovnih strata separiranih po kriteriju suptilnosti, energetske kvalitete ili "frekvencije vibracije", kako bi se to zvalo u New Age krugovima. Vedska religija je, dakle, posve slična religijama ostalih lovačko-ratničkih naroda, u kojima hrabri i časni ratnici nakon smrti idu u Sto-Vo-Kor s Kahlessom, gdje svaki dan love vepra, a navečer uz vatru pjevaju pjesme o junačkim djelima. U toj religiji, dakle, postoji jak dojam da djela određuju čovjekovu sudbinu, a također postoji koncept reinkarnacije, po kojem se netko od bogova može roditi među smrtnicima, ili netko od mudraca, ukoliko se uzoholio,

može biti proklet da se rodi kao čovjek ili životinja, ali iza svega toga ne postoji jasna teorija. Sve je to još uvijek na razini emocija i opažanja nepovezanih fenomena.

Drugi bitan koncept je dharma (sanskr. dharma; dužnost, red, zakon). U svojoj starijoj inačici, pojam dharme označava red koji je Stvoritelj udahnuo u Svemir samim činom stvaranja, i po kojem sve stvari unutar tog Svemira imaju svoje mjesto i svoju osobnu dharmu, koja je određena time od kojeg dijela "kozmičkog čovjeka", puruše, taj dio potječe. U nekim tekstovima se kao "kozmički čovjek" spominje Brahma. Primjerice, brahmane su stvorene od njegove glave, kšatriye od ruku, vaišive od njegovih bedara a šudre od njegovih stopala. Po tome koliko je "vrijedan" dio tijela od kojeg je netko stvoren, pripada mu vredniji položaj u društvu. Taj koncept je dakle korišten prvenstveno u svrhu racionalizacije društvenog poretku, kako bi stanje u društvu dobilo "božansku sankciju".

Treći koncept je koncept atmana. Riječ izvorno znači "dah", i znači dah života, ono po čemu je biće živo dok diše, a kad ispusti dah smatra se da je s tim dahom otišla duša (što je riječ koja, BTW, u našem jeziku doslovno znači "dah").

Četvrti bitni koncept je brahman. Taj koncept je izvorno razvijen kako bi se označilo "ono nešto" što daje svetost i bitnost vedskim žrtvenim obredima i himnama. Brahman je ono nešto što se dotiče žrtvenim obredom i daje mu transcendentalnost.

Iz navedenog je vidljivo kako su svi ti termini imali primitivne početke, i kako je filozofska suptilnost koja se uz njih veže razvijena s vremenom, i nije postojala od početka. Koncept drevne vedske religije u kojoj je sažeta sva mudrost naprosto je bajka, zadovoljavanje emocionalne potrebe za sigurnošću koja dolazi od

starosti i božanske uteviljenosti vlastitog vjerovanja. Kao i sve ostale stvari, indijska filozofija evoluirala je od primitivnih početaka do sofisticiranih vrhunaca. "Drevna vedska mudrost" je po svemu usporediva s nordijskom mitologijom; samo se imena bogova razlikuju.

Dakako, kako to obično biva, kad je neki pojam uveden u opticaj odmah su počele polemike oko njegovog značenja i smisla. Takve polemike su bile najživlje u tradiciji lutajućih pustinjaka, šramana.

Da bi se razumjelo koncept šramana, potrebno je shvatiti povijesni kontekst. Naime, "sveti ljudi" onog doba dijelili su se na kastu brahma koja je vršila vedske obrede za novac, dakle najamne svećenike koji su živjeli na jaslama bogate vedske civilizacije kao debela lijena krava, i one koji su smatrali da to nije ono što bi oni intuitivno prepoznali kao put duhovnog uzdizanja, kako god on bio definiran, i koji bi otišli u šumu ili pećinu baviti se isposništvom, birajući život na marginama civilizacije. Takav život je bio moguć prije svega zato što su šramane u vedskoj civilizaciji bili cijenjeni kao mudraci i sveci, i postojala je praktički institucija prošenja hrane, gdje bi lutajući pustinjaci obilazili sela i gradove moleći hranu, a kućedomačini bi im je ritualno davali smatrajući to svojom dužnošću, a šramane bi im se odužili propovjedima i poukom. Tako se, u osnovi, kasta duhovnih ljudi podijelila na dva bitna ogranka: na debele ugojene recitatore vedskih himni koji su živjeli u gradovima i selima, i na mršave isposnike-prosjake koji su živjeli na marginama svega toga, baveći se prije svega promišljanjem o filozofiji i osobnom duhovnom praksom. Tako je vedski teološki opus podijeljen na dio kojim su se bavili gradski svećenici i koji je prozvan "karma kanda", i na dio kojim su se bavili lutajući isposnici i koji je prozvan "dnana kanda". Karma kanda se sastoji od vedskih himni i obreda, a dnana kanda od upanišada i sutri. Negdje na sredini su purane i epovi, koji sadrže

elemente obaju tradiciju. Primjerice, Mahabharata je u osnovi zbirka priča koje su se pričale u neformalnoj fazi nakon izvršenja formalnih vedskih obreda, dakle postoji u karma kanda kontekstu, ali često su njene dijelove pričali lutajući pustinjaci, šramane, koji su svako toliko u fabulu umetali poučne elemente upanišadske strukture. Tako je, primjerice, nastala Bhagavad-gita, kao šramanska interpolacija u Mahabharatu.

Paralelno postojanje formalno obredne i osobno praktične duhovnosti, dakle, predstavlja temelj bez čijeg razumijevanja je nemoguće shvatiti povijesni kontekst razvoja indijske filozofije.

Element koji najviše razlikuje "gradske" od "šumske" duhovnjaka je isposništvo. Isposništvo je dio svih primitivnih religija, i svodi se na koncept po kojem će čovjek napraviti neki oblik teškog odricanja, čime će zadužiti bogove koji će mu onda ispuniti želju. Valjda najstariji zapis o isposništvu te vrste nalazi se u epu o Gilgamešu, gdje Gilgameš pokušava stajati na jednoj nozi cijeli dan ne bi li mu bogovi dali besmrtnost. Potraga za besmrtnošću, posebnim moćima i ugledom među drugim isposnicima i bogovima prožima priče o starim šramanama od samih početaka; čini se da njihovi motivi na početku nisu bili ni posebno plemeniti, ni posebno sofisticirani, ni posebno transcendentalni.

Za isposništvo postoje dva stara termina: tapasya i yoga. Tapasya izvorno znači "toplina", a yoga izvorno znači "jaram", i vrlo je vjerojatno da su izvorno te dvije riječi označavale oblike samomučenja kojima su se izlagali isposnici kako bi privoljeli bogove da im daju besmrtnost i moći. Postoji više mjesta na kojima se spominje izlaganje vatri po velikoj vrućini, npr. pancaagni upasana, što se kasnije interpretiralo metaforički, ali izvorno bi isposnik zapalio četiri vatre na četiri strane svijeta, a peta vatra bi bila podnevno sunce, i on bi se usred tih vatri pekao

na vrućini. Dan danas postoje isposnici koji rade takve stvari: stoje danima na jednoj nozi, režu se noževima i slično, a povremeno se netko živ spali, tako da ne želim čuti ništa o tome da je to metafora koja označava neki duhovni fenomen i koju samo odabrani i inicirani mogu ispravno shvatiti. Koncept samomučenja u kontekstu isposništva ima beskrajno opsežnu potvrdu u najstarijim tekstovima i postoje žive tradicije takve prakse koje su se održale do današnjih dana. Dakle, tapas je izvorno značio samomučenje vrućinom, yoga je izvorno značila ujarmljivanje tijela u mučne i bolne položaje kroz dugo vrijeme, a sve skupa je bilo začinjeno mučnim postom, odnosno gladovanjem praktički do smrti. Tako je izgledalo vedsko isposništvo. Tek kasnije su se pojavile struje koje su takve stvari pokušale objasniti metaforički, a doslovnu praksu opisati kao zastranjenje i plitko shvaćanje, ali sudeći po svim raspoloživim dokazima bilo je suprotno. Izvorno su ljudi prakticirali najgrublje oblike samomučenja, a kasnije se iz toga svega ponegdje izrodilo ponešto korisno. Stvarne, funkcionalne yogijske tehnike su dakle nastale u kontekstu u kojem isposnici nisu imali nikakvog problema eksperimentirati s različitim oblicima samomučenja, i u takvom eksperimentalnom okruženju sklonom ekstremima uočene su korelacije između određenih praksi i određenih pozitivnih duhovnih pojava. Imajući u vidu ekstremnost praksi, iskustva kliničke smrti, odvajanja duše od tijela, ekstremnih podizanja Kundalini i autentičnih duhovnih vizija u kontekstu takvih ekstremnih stanja, pogotovo spojenih sa stalnim ponavljanjem mantri, odnosno koncentriranih molitvi, uopće nisu nikakvo iznenađenje. Dakako, ni oštećenje mozga, invaliditet i smrt nisu bili nikakvo iznenađenje, a vjerojatno su bili daleko češći od duhovnog iskustva.

Drevno indijsko isposništvo je dakle po život i zdravlje opasna praksa u kojoj se smrt uslijed muka smatrala uspjehom, a odustajanje od isposništva duhovnim padom.

U takav kontekst je uteo Buda nakon što mu je došlo do dupeta da je udobni svjetovni život iluzija i da je stvarnost svijeta patnja, bolest, starost i smrt. Iskrao se iz kuće usred noći i pridružio se grupi lutajućih isposnika koji su se bavili takvim ekstremnim praksama. Jesu li pripadnici te grupe bili đaini, kako to smatra Čedomil Veljačić, ili naprosto generički šramane, za sve je praktične svrhe nebitno.

Da bismo razumjeli kako su takve grupe lutajućih isposnika funkcionalne, bitno je shvatiti da njihovo razmišljanje nije imalo previše zajedničkog s našim današnjim, koje je u velikoj mjeri pod utjecajem znanosti i znanstvenog načina razmišljanja, po kojem prvo treba na temelju iskustva napraviti hipotezu, onda tu hipotezu provjeriti pokusom, i na temelju rezultata revidirati hipotezu i od svega toga skupa stvoriti teoriju, odnosno intelektualni sustav unutar kojeg se tumače opažanja.

Njihov način razmišljanja s tim nije imao veze, on je bio magijski, hermetički. Oni su prvo krenuli raditi isposništvo a onda su po putu smisljali teoriju po kojoj bi to uopće imalo raditi, ako su uopće došli do toga. Teorija iza isposništva je hermetička, to je teorija kozmičkog jedinstva, teorija o tome da manjak na jednom mjestu mora dovesti višak s druge strane, da nezasluženu patnju isposnika svemir mora nagraditi ispunjavajući mu želje. Kako to točno radi i zašto, oni se nikad nisu potrudili formulirati. Bilo je dovoljno da im se to svima čini intuitivno točnim, na razini emocija, a osim toga, uvijek su se mogli pozvati na drevnu tradiciju isposništva još od Gilgameša; ako to svi rade, onda je valjda dobro. Dakle iza isposništva nije postojala nikakva suvisla intelektualna teorija, isto kao ni iza većine stvari koje su ljudi radili u drevno doba. Nije postojala teorija astrologije, koja bi objašnjavala zašto zvijezde djeluju na ljudi. Naprosto se emotivno osjećalo da moraju djelovati, zato što se nije opažala razlika između vlastite

emocionalnosti i vanjskog svijeta. Kako gore, tako dolje - ono što je na nebu mora se odražavati na događaje na zemlji, a ono što je na zemlji mora imati neki pandan na nebu, svoj kozmički prauzor. Kad se isposnik peče na vatri, on ima dojam da i svi svjetovi bogova gore skupa s njim, da gore i nebo i zemlja, i bogovi će sigurno morati nešto poduzeti da to prestane. Ispunit će mu želju, samo da ugasi vatru kojom pali sva tri svijeta. Eto, tako su drevni Indijci razmišljali. Ipak, očito je da je takva ekstremna praksa povremeno proizvodila djelovanja na psihu koja daleko iskaču iz sfere normalnog, i zbog toga imamo filozofiju upanišada i Bhagavad-gitu, koja je nastala upravo u doba kad je isposništvo iz nekog razloga bilo iznimno popularno, i koja očito potječe iz đnana kanda tradicije, i predstavlja usavršeniju verziju nauka i stila vidljivog u starijim tekstovima poput Katha upanišada. Veza između isposništva i takve uzvišene filozofije po svoj prilici nalikuje vezi između alkemije i kemije, te astrologije i astronomije. Izvorno magijska i emocionalna praksa pokušaja djelovanja na stvari pomoću iluzornih hermetičkih principa povremeno može uroditи neočekivanim otkrićima i plodovima, koji onda nastave samostalni život na tangenti izvorne discipline. Tradicije yoge (kakva je kasnije poznata) i vedante nastale su dakle u kontekstu isposništva i odbacivanja svijeta, kao tangenta ionako marginalne discipline surovog isposništva. Ipak, i isposnici različitih vrsta i filozofi rane vedante slagali su se oko jednog: spasenje je nemoguće vedskim obredima. Vedski obredi su smatrani korisnima za postizanje svjetovnih ciljeva, poput kiše, dobrog uroda, sreće u životu, zdrave djece i sličnog, ali za postizanje transcendentalnih ciljeva su beskorisni.

Stav tadašnjih isposnika o vedama i obredima nije se bitno razlikovao od stava ranih protestanata o Crkvi. Svi su se slagali oko toga da Crkva ne valja, ali kad bi ih bilo što drugo pitao, posvadili bi se. Tako su jedni lutajući pustinjaci smatrali da je

jedino u isposništvu vrlina. Drugi su smatrali da je krajnja vrlina istina, odnosno govorenje istine i pravedan život, što će urodit magijskim usklađivanjem praktikanta s istinom kao temeljnim kozmičkim principom, i dati mu besmrtnost i moći. Odatle potječe vedsko vjerovanje da onaj tko uvijek govori istinu posjeduje magijsku moć pomoću koje se njegove riječi uvijek ostvaruju, dakle kad on nešto kaže, svemir je magijski primoran to dovesti u stvarnost. Treća grupa isposnika smatrala je da je znanje krajnja vrlina, da se jedino znanjem postiže prosvjetljenje, i to znanjem brahma, onoga što je esencija pravednosti, vrline i svetosti u svim žrtvenim obredima i dobrim djelima. To je grupa koja je proizvela upanišade, grupa koja se bavila postizanjem kozmičke svijesti, spoznajom jednog sveprožimajućeg, univerzalnog principa. Unutar te grupe postojala su različite podgrupe s različitim idejama o tome kako postići spoznaju brahma - do koje se, po svoj prilici, na početku dolazilo posve slučajno, uslijed što skladnog života, što dubokog razmišljanja, a što ekstremnog isposništva. Neki su zato smatrali da do spoznaje brahma dolazi zbog usklađivanja s istinom i kozmičkim principima vrline, drugi su smatrali da do toga dolazi zbog pročišćenja tijela i duha praksom yoge (koja tada više nije bila samo nasumično surovo isposništvo nego poluznanost u kojoj se već ustanovilo koje stvari daju bolje rezultate od drugih, pa je praksa fokusirana u tom smjeru), a treći su smatrali da ništa osim intelektualne analize i promišljanja o bitnom i sporednom ne može postići prosvjetljenje. Ako je suditi po ljudskoj prirodi, vjerojatno je svatko rezultat pripisao praksi koju je provodio prije toga, a što je stvarni uzrok, sam Bog zna, a najvjerojatnije sama težnja prema savršenstvu u kombinaciji s fokusom svijesti.

Kad je dakle mladi i nadobudni Siddharta Gauthama zbrisao od kuće i odlučio poduzeti nešto da se spasi od patnje, bolesti, smrti i sličnih divnih aspekata svjetovnih života, logično je bilo da se

pridružio lutajućim isposnicima, gdje je dobio isposničko ime Šakyamuni. Tamo je naučio prakse koje su ovi prakticirali i višegodišnjim samomučenjem i izgladnjivanjem se doveo na rub smrti.

To je bila točka u kojoj je morao pomisliti nešto na temu: "Pobjegao sam iz svijeta u kojem postoje patnja, bolest, starost i smrt, i otiašao prakticirati isposništvo kojim sam se izlagao patnji i bolesti i doveo se na rub smrti. Ovo izgleda kao samo drugi oblik istog problema, i u tome nema rješenja". Tada je napustio isposnike, koji su svi zaključili da je duhovno propao i vratio se grešnom životu. On se pak sjetio stanja mira u koje je ušao u djetinjstvu sjedeći pod stablom jabuke, i zaključio da je to imalo više veze sa stanjem pravog duhovnog mira nego svo isposništvo. Našao je neko drvo, sjeo pod njega, reproduciraо stanje iz djetinjstva i zakleo se da se neće maknuti dok se ne prosvijetli. Naravno, većina toga su budističke legende ali vjerojatno tu postoji jezgra istine: Šakyamuni je odustao od magijskih, hermetičkih metoda postizanja ciljeva, i otkrio je put disocijacije, razdvajanja svijesti od svijeta. Otkrio je stanje dhyane, meditacije. Koliko je duboko prosvjetljenje koje je postigao teško je znati, ali ono do čega je on ovdje došao je tako radikalno novo, da prije njega nisam našao nijedan presedan u povijesti čovječanstva da je nekom drugom uspjelo nešto slično. Buda je raskrstio s magijskom, hermetičkom slikom svijeta, i tu sliku je zamijenio analitičkom i disocijativnom. To je praktički na razini Newtonove teorije gravitacije i Einsteinove teorije relativiteta po svojoj revolucionarnosti i radikalnosti. Buda je zaključio nešto radikalno: da svemir nije briga za nikoga, da unutarnje i vanjsko nemaju nikakve veze, da je isposništvo kao metoda prisiljavanja svemira beskorisno, da su molitve bogovima beskorisne, i da je najbitnije od svega divestirati vlastitu duhovnost iz svijeta, da je bitno povući vlastitu duhovnu silu iz svijeta, prestati se investirati u svijet i

djelovanje i dopustiti da svijest boravi u vlastitoj prirodi, potpuno transcendentalna svijetu i nedirnuta svjetom onako kako lotosov cvijet boravi iznad močvare.

Buda nije izmislio baš sve aspekte nauka koji je izložio. U njegovo vrijeme bilo je poznato dosta toga što je on samo spojio u smislenu cjelinu. Teorija karme i reinkarnacije u njegovo doba je bitno uznapredovala u odnosu na vedsku; smatralo se da grijeh proizvodi vezanost za loše plodove a vrlina proizvodi vezanost za dobre plodove. Smatralo se da je svakom djelu trenutno pridružena reakcija. Smatralo se da neproklijale sjemenke prošlih djela privlače dušu u ponovno rođenje, što je stvorilo prvu smislenu teoriju reinkarnacije. Postojale su razne teorije o tome koje vrste djelatnosti nisu vezujuće i koje neće uzrokovati ponovno rođenje. Postojalo je rudimentarno znanje o stratifikaciji duhovnog svijeta.

Ali Buda je u sve to unio smisao koji je jako nalik Isaacu Newtonu koji je unio smisao u nepotpune i netočne heliocentrične modele sunčevog sustava. Buda je iz cijele jednadžbe uklonio magiju, i unio egzaktnost, maltene duhovni mehanicizam. Pojave koje su se prije sagledavale kao cjelina sad se analiziraju do sastavnih dijelova - rajčica se rastavlja na sastojke od kojih nijedan nije "rajčica" ili Paradajzium. Ljepota se analizira na sastavne dijelove od kojih nijedan nije lijep. Stvari koje su prije smatrane odrazom kozmičkih hermetičkih principa sad se opažaju kao iluzija, kao sintetički fenomen koji nastaje infuzijom duhovnih elemenata u materijalni predmet ili stanje koji je ili iluzoran ili prolazan, što rađa patnju.

Možda najveći doprinos budističke teorije je teorija duhovnih agregata, koja kao jedan od najbitnijih korolara daje koncept anatmana, nepostojanja vječne individualne duše. To je možda najsporniji aspekt budizma. Naime, teorija duhovnih agregata

govori da ono što ljudi percipiraju kao sebe nastaje kao zbir duhovnih tvari, nastalih kao rezultat karme. U osnovi, za razliku od klasične yoge koja karmičke sjemenke opaža kao aditivne komponente, dakle dodatke na atman koje treba ukloniti, budizam atman percipira kao iluzornu tvorevinu nastalu od karmašaya, odnosno tvrdi da ne postoji duša, nego samo "karma". To je zapravo točka u kojoj se riječ "karma" počinje koristiti u značenju bliskom današnjem. Karma u tom značenju predstavlja hrpu duhovnih struktura, i tu po prvi put koncept "čišćenja karme" ima nekakvog smisla. Ako bismo htjeli ilustrirati taj koncept, možda je najbolje da se poslužimo bojama kao ekvivalentima emocija koje stoje u pozadini djela i investirane su kroz djela, i kao takve stvaraju "definicije" osobnosti na toj razini djelovanja. Dakle recimo da sebičnost kao emocija postoji kao astralna tvar smeđe boje. Sebično djelo znači da smo kreirali sebičnost kao stanje svijesti, dakle sebičnu mrlju na astralu, i djelatnošću je "zapečatili", jer djelatnost potvrđuje izbor. Naša "duša" sad sadrži smeđu mrlju. Ukoliko osjetimo pohlepu i potvrdimo je krađom, na sličan način dodajemo na svoju "dušu" još i prljavo crvenu mrlju. Na takav način sakupljamo "lošu karmu", u smislu da nam se duša sastoji od sve više prljavih i niskih stvari. Ukoliko umremo definirani različitim vrstama grijeha, dešava se nešto specifično, što budizam prvi definira kao moguće. U budističkoj teoriji karme, naime, kohezija karme, odnosno tih energetskih mrlja, postoji samo kao inženjerski privid, stvoren kontinuitetom tjelesnog postojanja. Kad se makne tijelo koje kontinuitetom sjećanja i osjetilnih inputa stvara kontinuitet postojanja osobe, ovisno o stupnju kohezije između karmičkih elemenata postoji mogućnost da se oni razidu i da se svaki "reinkarnira" na svojoj strani, u drugu fizičku strukturu kojoj je privučen svojom specifičnom "vibratornom strukturom", odnosno energetskim stanjem. Taj proces podsjeća na stratifikaciju materijala u fizici, recimo kad pomiješamo ulje i vodu mehaničkim putem a bez emulgatora, pa se

oni postupno razdvoje. Zajedničko fizičko tijelo stvara dojam prividne cjeline i djeluje kao emulgator, ali njegovim nestankom moguća je disocijacija karmičkih elemenata. Zbog toga u teoriji budizma postoje koncepti karme i reinkarnacije koji se potpuno razlikuju od hinduističkog koncepta reinkarnacije atmana, individualne duše, koja može biti zaprljana ili očišćena ali ne može se dijeliti ili spajati s drugim dušama u veće cjeline. Ali vedanta se ne razlikuje bitno od budizma; u nekom smislu, vedanta također napušta koncept atmana kao celularne duše, i preuzima sve budističke koncepte, osim što stanje nirvane tumači na daleko kvalitetniji način od budizma: tumači ga stanjem sat-ćit-ananda koje je intrinzička narav brahma liшенog karme. Dakle i u zreloj vedanti i u budizmu ono što se obično smatra dušom, zapravo je karma, odnosno karmički agregat. Individualna duša u vedanti je ono što nastaje kad se kroz karmu doživljava jedan aspekt brahma po imenu asmita, jastvenost. Povezivanje asmite s karmom stvara vezanost za svijet i propagira koncept samsare, vječnog ponovnog rađanja u svijetu. Opažanje asmite kao vlastite prave naravi bez ikakve veze s karmom omogućuje se povlačenje asmite iz karme i disoluciju, rastvaranje karme na elemente materijalnog svijeta, a asmita u samospoznavi brahma postiže oslobođenje od svega svjetovnog i tako boravi u vlastitoj pravoj prirodi.

Prvenstvena razlika između budizma i zrele vedante dakle nije u tome da bi budizam bio filozofija koja negira dušu i vječnost, jer je očito nešto dobro moralo biti faktor Budinog prosvjetljenja, dakle mora postojati univerzalni pozitivni princip. Stvar je u tome što budizam jako radikalno tvrdi da vječnost nije čovjekova. Vječnost ne pripada nikakvom arhetipski ljudskom duhovnom entitetu, nego je ljudskost u svim njenim aspektima prolazna, a jedina vječnost nalazi se u savršenom duhovnom miru i blaženstvu nirvane, koja nije nikakav antrpopmorfni raj nego negacija svega ljudskog.

Budući da su veliki budistički učitelji poput Milarepe govorili o prosvjetljenju kao o stanju samospoznaje, nije daleko od pameti da je razlika između budizma i zrele vedante zapravo semantička, i po svoj prilici je uvedena zato što je Budi bilo dosta i previše antropomorfizama i hermetizama, te magijskog doživljavanja svemira, bogova koji ispunjavaju željice onima koji izvrše propisne obrede i raja koji izgleda točno kao ljudski svijet samo bez nedostataka. On je uzeo veliku metlu i sve to je pomeo u smeće. Šankaraćarya je iz budizma preuzeo manje-više sve filozofske i teološke koncepte, od kompozitnosti fenomena preko stratifikacije duhovnih stanja, bezvrijednosti obreda i isposništva za prosvjetljenje i ključne vrijednosti znanja pa do apsolutne transcendentalnosti cilja. Jedina stvar koju je zapravo dodao jest koncept transcendentalne jastvenosti koja se u bićima opaža kao atman a u stvari je brahman. Dakle, metode i ciljevi vedante i budizma u osnovi se ne razlikuju, razlikuje se samo rječnik kojim se definira poželjno stanje, s tim da mu se u oba slučaja pripisuju ista svojstva: blaženo stanje savršenog mira i spoznaje.

Dakle, tamo gdje New Age filozofije "karmu" definiraju u osnovi kao "smeće u čovjeku", tamo budizam čovjeka definira kao karmu. Karma je u budizmu riječ koja opisuje ono što se obično smatra dušom. Tamo gdje se "dharma" kolokvijalno definira kao "duhovni put" ili "duhovni zakon", u budizmu dharma znači doslovno "budizam". Tamo gdje New Age definira reinkarnaciju kao ponovno rođenje duše s ciljem učenja i stjecanja novih iskustava, budizam reinkarnaciju doživljava kao oslobođanje potencijalne energije iz karmičkog agregata koji se kolokvijalno naziva dušom, gdje se ti dijelovi u teoriji mogu razletjeti svaki na svoju stranu, kao dijelovi automobila koji je velikom brzinom udario u zid. Svaki od tih dijelova ima svoju energiju koju oslobađa, a nastavak postojanja tog agregata kao cjeline je više stvar slučajnosti nego pravila. Kako mi je jedna budistica objasnila, kad se vrč razbije na

krhotine, budizam bi rekao da se vrč reinkarnirao. To je ortodoksno budističko viđenje reinkarnacije karme: postojanje nastavljaju posljedice djela, odnosno energetske strukture stvorene vezanošću, a ne "duša". Duša je u budizmu prividni entitet, isto kao što je jabuka prividni entitet nastao privremenim postojanjem atoma i molekula u nekom određenom stanju.

Povijesni kontekst pojave monoteizma u indijskoj filozofiji

Loše razumijevanje indijske filozofije na Zapadu dovelo je do nekoliko pojava specifičnih za New Age krugove, a koje se naslanjaju na indijske koncepte. Pojmovi vezani za koncepte duše i inkarnacije posebno su podložni iskrivljenom shvaćanju, prije svega zato što ono što ja zovem New Age filozofijama obično nastaje kad ljudi odgojeni na judeokršćanskim konceptima prigrle neke istočnjačke koncepte koje smatraju po površnom opisu sličnima onome što im je poznato iz njihove domicilne filozofije.

Dodatni problem u svemu tome je kontaminacija izvornih istočnjačkih filozofskih koncepata invazijom tuđih, semitskih filozofija na indijski potkontinent. Tu mislim prije svega na muslimansku pošast koja je ognjem i mačem gazila sve pred sobom, od uništenja budističkog sveučilišta u Nalandi pa na dalje, ali također tu mislim na Engleze, čiji su kršćanski koncepti također utjecali na autohtone filozofije. Ukratko, da ne budem previše apstraktan, mislim na poplavu monoteističkih struja unutar hinduizma, čija pojava na zanimljiv način koïncidira s muslimanskim osvajanjem Indije. Primjer indijskog monoteizma je primjerice vaišnavski dualizam Madhve, Ćaitanye i sličnih. Ukoliko sumnjate u vezu, idemo staviti kronologiju na papir:

1193. - islamski fanatic Bakhtiyar Khilji uništava budističko sveučilište u Nalandi; to se može uzeti kao službeni datum početka uništenja autohtone indijske civilizacije.

1238.-1317. - Madhvācarya, prvi monoteistički filozof Indije, zagovornik ekstremnog dualizma koji se u osnovi ne razlikuje od semitskih koncepata odnosa duše i Boga. Madhva svoje monoteističko božanstvo zove Višnu, ali po svim svojstvima bi ga mogao slobodno zvati Jahve ili Allah.

1498. - početak redovne europske trgovačke komunikacije s Indijom.

1486.-1534. - Caitanya, vaišnavski monoteistički filozof,

zagovornik vaišnavskog dualizma, utemeljitelj onoga što je danas poznato kao Hare Krišne. Njegovi koncepti duše i Boga za sve su praktične svrhe identični semitskim, samo je ambalaža hinduistička.

1500+ - osnovan Sikhizam, religija koja pokušava objediniti hinduizam i islam, što monoteističkom teologijom, što praksom ponavljanja Božjeg imena, čime pokušava objediniti islamski zikr i hinduističku japu.

1757. - početak Britanske okupacije Indije.

1830. - osnovan hinduistički reformacijski pokret Brahmo Samaj, koji uključuje sve semitske teološke koncepte.

1850. - Englezi kontroliraju praktički cijeli indijski potkontinent.

Ne znam za vas, ali ja iz toga izvlačim sljedeće zaključke:

- Osvajači Indije su sa sobom nosili svoju religiju i ideologiju;
- Muslimani onog doba se nisu previše razlikovali od današnjih;
- Po tadašnjoj verziji islama, postojala je gradacija neislamskih religija po stupnju kompatibilnosti s islamom. Religije koje su imale veći stupanj kompatibilnosti tolerirane su u većoj mjeri nego one koje su imale niski stupanj kompatibilnosti ili su pak direktno negirale islam;
- Budizam je percipiran kao direktna negacija islama. Advaita vedanta je percipirana kao direktna negacija islama. Hinduistički politeizam je percipiran kao "mnogoboštvo", dakle kao grešna religija, ali koja se u osnovi tolerira. Ono što se percipiralo kao uvreda islamu uništeno je;
- Ukoliko je netko u Indiji pod islamskom okupacijom propovijedao nešto što su muslimani doživljavali kao

uvredu islamu, ostao je bez glave;

- Ukoliko je propovijedao nešto što se doživljavalо kao spojivo s islamom, dakle po mogućnosti monoteizam, pušтало ga se na miru;
- To sve skupa je jako bitan faktor selekcije filozofija i teologija u smjeru konformiranja sa semitskim teološkim i filozofskim konceptima.

U osnovi, to značи да су srednjevjekovni monoteistički ogranci hinduizma autohtoni indijski proizvod u istoj mjeri u kojoj su džamije autohtoni bosanski proizvod. Semitski koncepti su dakle u velikoj mjeri utjecali na indijsko doživljavanje morala i filozofske koncepte; dovoljno je samo pogledati razliku izmeđу pogleda na seksualnost u Kama sutri, nastaloj izmeđу 100. i 400. n.e., i današnje seksualno iskompleksirane, frustrirane i restriktivne Indije, pa da postane jasno da je ta seksualna frustracija zapravo uvozni proizvod, rezultat nasilnog kalemljenja semitskog seksualnog morala na indijski potkontinent. Općenito, gdje god vidite da ima islama ili semitskih religija općenito, situacija je slična. Ono što od indijske autohtone kulture nisu pregazili muslimani, to su pregazili viktorijanski Englezi. Ne znam što je gore. Uglavnom, uvozni semitski seksualni moral je lako primjetljiv, ali uvozni koncepti duše i Boga su to u bitno manjoj mjeri, pogotovo budući da Europljani, kao i svi ostali, imaju naviku percipirati kao "dobro" ono što se bolje uklapa u njihove već stvorene ideje.

Zašto je to bitno? Zato što objašnjava nagli prekid evolucijskih procesa koji su iz šramanske tradicije i dainizma doveli do budizma, u kojem kontekstu postoji kasni upanišadi, yoga sutra, Šankaraćarya i Padmasambhava, i zašto na teritoriju Indije dolazi do naglog reza u kojem se posve gasi budizam, ali se zato

pojavljuje mnoštvo teologija koje se mole osobnim, antropomorfnim božanstvima, i čije su teorije o duhovnosti nakaradno iskrivljene starijih sustava, čiji se elementi usvajaju izvan konteksta i bez razumijevanja. Mahariši je taj proces degradacije objasnio prirodnim mehanizmima gubitka znanja u dugim vremenskim razdobljima, ali meni se čini da je bitno bolje tumačenje ono koje prepoznaje nasilni i destruktivni utjecaj islama i ostalih semitskih religija. Naime, zanimljivo je da “dugo vremensko razdoblje” nije dovelo do nikakve degradacije na Tibetu, gdje nije bilo muslimana i Engleza. Bitno je dakle znati da promjene na religijskoj karti tog područja nemaju uzrok u pobjedi “personalističkih” filozofija nad budizmom i advaitom, nego su posljedica ubojstava, paleži i progona od strane muslimanskih monoteističkih fanatika.

Dijalog s useneta

(hr.soc.religija)

Nikolaj Korbar je napisao:
> Danijel Turina je napisao:
>
>> "Drevna vedска mudrost" je po svemu usporediva s nordijskom
>> mitologijom; samo se imena bogova razlikuju.
>
> I općenito indoeuropskom religijom i mitologijom (uključujući
> slavenskom). Dakako postoje neke razlike jer se religija raširila po
> velikom terenu, po čitavoj Europi.

Da.

> Vede su jednostavno pjesme, neke su potpuno svjetovne; meni su uvijek
> bile zabavne one ne toliko filozofske, koliko svjetovne; o žabama
> poslije prvog monsuma, o kockarima, itd... Takve sutre daju zanimljiv
> pogled u svakdašnjicu tadašnjeg društva i su vrlo dobar lijek za
> gluposti "drevnoj vedskoj mudrosti".

O mitskim savršenstvima veda najviše fantaziraju oni koji ih nikad
nisu čitali.

> There is no universally accepted theory about the origin of the Indian
> caste system. The Indian classes are similar to the ancient Iranian
> classes ("pistras"),[10] wherein the priests are Brahmins, the warriors
> are Kshatriya, the merchants are Vastriya, and the artisans are
> Huiti.[11][12]
>
> (a Iranci su naravno indoeuropski narod)

Ne samo to, nego su aryanski, arijski narod. Iran=aryan. Arijci koji su kolonizirali indijski potkontinent ili su došli iz Irana ili u Iran i Indiju s nekog trećeg mjesta. Osim toga, vedske bitke između deva i asura bi mogle biti opis borbi između dva plemena. Asirci su kao civilizacija došli malo prekasno da bi bili vedski Asure, 1200 pr.n.e., vede su bitno starije od toga, ali svejedno me sličnost kopka.

>> Da bi se razumjelo koncept šramana, potrebno je shvatiti povijesni
>> kontekst. Naime, "sveti ljudi" onog doba dijelili su se na kastu
>> brahma koja je vršila vede obrede za novac, dakle najamne svećenike
>> koji su živjeli na jaslama bogate vedske civilizacije kao debela lijena
>> krava, i one koji su smatrali da to nije ono što bi oni intuitivno
>> prepoznali kao put duhovnog uzdizanja, kako god on bio definiran, i koji
>> bi otišli u šumu ili pećinu baviti se isposništвom, birajući život na
>> marginama civilizacije.

Dragulj u lotosu

- >
- > Ovo bi možda već bila postvedska civilizacija.

Definitivno, budući da su vede nastale u kontekstu koji strogo uzevši nije civilizacijski nego nomadski.

- > Zapravo nije jasno što je točno "vedska civilizacija" - na jednoj strani imaš vedske narode sa vrlo starom usmenom tradicijom (još prije uvođenja pisma) i u njoj brahmani funkcioniraju i kao prenosioci "znanja" (ja doslovno kažem "hodajuće knjige"). Ta kultura je nomadska, imaju krave, konje itd... ima ograničen domet i nikakve arheološke ostatke. Kako je to društvo izvor Veda, ja bih rekao, da je to vedska "civilizacija".

Da, ali budući da riječ civilizacija u svojoj etimologiji nosi "grad", pitanje je može li nešto što ne gradi gradove biti civilizacija. Kultura, definitivno. Ali jesu li stepski Mongoli civilizacija?

- > Na drugoj strani imaš kulturu Harrape i Mohendžo-dara, sa arheološkim ostacima, gradovima, kanalizacijom, decimalnim mernim jedinicama, igrama, ritualnim kupalištima, kulturu koje je plovila od Inda do Kine na jednoj strani i do Cipara na drugoj strani.
- >
- > Kako sastaviti ova dva pogleda nije baš sasvim jasno,

Definitivno kroz dihotomiju vedskog i hinduističkog, odnosno kroz koncept arijske invazije i postupnog probijanja autohtone religije kroz vedske koncepte, do točke u kojoj su vedski bogovi marginalizirani. Rekao bih da je arijska invazija mogla funkcionirati po istim principima kao mongolska okupacija Kine, osim što za razliku od Mongola Arijci nisu nikamo otišli.

- > Od kada postoje isposnici je pitanje, pojedinci vjerovatno od pradavnine. Čini se da su društveno važnost postigli nešto kasnije od kodificiranja Brahmana, i njihovi tekstovi - Aranjake - su nešto kasnije (aranja doslovno znači divljina, šuma). U njihovoj sredini su se razvile i Upanišade.

Znao sam da sam propustio par koraka. :)

- > Zanimljiv ogrank je i sukob između brahma i kšatrija. U nekim upanišadama opisuje se kako brahmani odlaze na poduku kšatrijama, a što je zanimljivo, kšatrije brahmane uče o brahmanu, temelju svega. :)

Meni najzanimljiviji oblik sukoba brahma i kšatriya nastupa kad su kraljevi masovno prihvatali budizam. Točno možeš vidjeti motivaciju: bio im je pun kurac brahmanskih parazita koji su smisljali sve komplikirane i sve skuplje obrede koje treba vršiti, što je bilo veliki teret za državne proračune, nakotilo ih se puno na državnim jaslama i nisi ih se mogao riješiti zbog kastinskog sustava i vedske religije. Kad je došao Šakyamuni i rekao da su vede i bogovi beskorisni, da se treba pridržavati ispravnosti a da od bajanja nema nikakve koristi, točno možeš vidjeti kako se kraljevima vrte kotačići u glavi, naprave klik, i lice im se ozari: kao da je netko upalio svjetlo. Osim toga, velika poplava isposničkih sustava u slično vrijeme, dakle negdje oko 600 pr.n.e., dakle āainizam, budizam, upanišadi, sve to je jako kritično prema etabliranoj religiji onog doba, i ukoliko prihvatimo pretpostavku da nitko ne traži ljutu travu ako već nema ljutu ranu, dakle da se rješenje ne javlja bez problema, možemo zaključiti da je āainizam nastao iz protesta prema kombinaciji ugodnog materijalističkog života i rutinskog, vjerojatno masovnog žrtvovanja životinja u kontekstu vedske religije. Rekao bih da je āainizam zapravo uveo vegetarijanstvo na indijski potkontinent, a kasnije ga je preuzeo budizam, a od njega reformirane hinduističke škole. Vedska kultura je potpuno uništena kad je budizam preuzeo vlast, i religija yajne se nikad nije oporavila. Umjesto nje je nastupila religija puje.

>> Za isposništvo postoje dva stara termina: tapasya i yoga. Tapasya
 >> izvorno znači "toplina", a yoga izvorno znači "jaram", i vrlo je
 >> vjerojatno da su izvorno te dvije riječi označavale oblike samoučenja
 >> kojima su se izlagali isposnici kako bi privoljeli bogove da im daju
 >> besmrtnost i moći. Postoji više mjesta na kojima se spominje izlaganje
 >> vatri po velikoj vrućini, npr. pancaagni upasana, što se kasnije
 >> interpretiralo metaforički, ali izvorno bi isposnik zapalio četiri vatre
 >> na četiri strane svijeta, a peta vatra bi bila podnevno sunce, i on bi
 >> se usred tih vatri pekao na vrućini. ...
 >
 > Ja definitivno mislim, da su takve stvari, barem djelomično, preuzete iz
 > āainske tradicije (kao recimo i ahimsa, što je koncept stran hinduizmu),

Ja bih pak rekao da je āainizam zapravo ogrank starije šumske

tradicije, a ono što je kod njega zanimljivo je da ne pokušava održati kompromis s vedskom kulturom na način na koji to šramane obično rade: formalno prihvatajući vede i temeljeći nauk na vedama, ali reinterpretirajući cijelu stvar na takav način da više nema veze s vedama. U āainizmu se vidi veliki stupanj nadrkanosti na vedsku civilizaciju s kojom se više ne želi praviti nikakve kompromise, jer je se smatra posve iskvarenom i poročnom. Da bi se takva nova religija održala, vedska religija već mora biti poprilično nepopularna jer bi se u protivnom āainima desilo isto što i katarima u Europi. Dakle može se posredno zaključiti da āainizam nastaje u sličnom kontekstu kao kršćanski siromašni crkveni redovi i hereze - crkva se obogatila, izgubila je duhovnost, i kao rezultat toga se javljaju reformistički pokreti od kojih neki pokušavaju stvar reformirati iznutra, dakle ostajući u vedskoj ortodoksiji, poput upanišada, dok se drugi, poput āainizma i budizma, i formalno razilaze s vedskom religijom. Dakle za razliku od europske situacije u kojoj su katari napravili takvo sranje da se protiv njih unatoč nepopularnosti crkve organizirao križarski rat, a reformistički pokreti su dobili odušak kroz siromašne redove unutar crkve, u Indiji je āainizam bio prepoznat kao previše ekstreman i neupotrebljiv u civilizacijske svrhe, ali isto tako neagresivan i neškodljiv pa nije izazvao agresivnu reakciju, dok je budizam, kao iznimno racionalan, praktičan i civilizacijski upotrebljiv unutar samo par stoljeća od nastanka prihvaćen kao nova službena religija, dok je vedska religija šaptom pala i praktički nije bilo nikoga tko bi stao u njenu obranu. Nikako drugačije ne mogu objasniti situaciju u kojoj je Ašoka prešao na budizam a nije kao krivovjernik izbačen iz kšatrijske kaste i svrgnut od strane brahma (uz podršku ostatka kšatrijske kaste), nego je naprotiv konsolidirao iznimno stabilno i napredno kraljevstvo. Logičan zaključak je da je vrijeme vedske religije prošlo, i za njom nitko nije plakao.

- > Ako su takva isposništva originalna joga, onda je pitanje odakle dolazi
- > Patandalijeva joga (2. stoljeće pne), u kojoj položaja gotovo nema,
- > Možda bi se ju moglo nazvati postbudistička joga?

Rekao bih da su se te stvari preplitale, da su tradicije jedne od drugih eklektički preuzimale elemente koji su uočeni kao dobri i korisni, i zbog toga je toliko teško povući granicu između yoge, vedante i budizma. Te teorije su se simultano razvijale, a razlike su obično u par specifičnih elemenata.

- > A isto tako, zašto
- > nisu bili položaji joge/jarama kodificirani znatno prije - kao sve
- > ostalo čime su se Indijci bavili - pa postoji Hatha Joga Pradipiku tek
- > iz 15. stoljeća (a recimo Kama sutra je iz 2. stoljeća)?

To je vjerojatno zato što je hatha yoga nastala kao kasna modifikacija isposničkih samomučenja uslijed utjecaja pametnijih šumskih sustava koji su se pojavili u međuvremenu.

- > Da, ovo je definicija budizma, budizam je po definiciji anatmavada,
- > učenje o nepostojanju atmana iliti duše.

Bojim se da je budizam na zapadu jako slabo shvaćen. Primjerice, teozofiju "krasi" potpuno i apsolutno nerazumijevanje budističke teorije i prakse.

- > Iako treba naglasiti, da atman nikako nije duša u zapadnom smislu, kako
- > si rekao "celularna duša", po jedna za svakog pojedinca, nego je to samo
- > antropocentričan sinonim za brahman.

Stvar je u tome da ne postoji jedna teorija atmana, nego valjda njih desetak. Teorija atmana iz doba manuovog zakonika nema previše veze s teorijom atmana iz doba katha-upanišade, a da o Šankari ne pričamo. Onda pak dolazi islamski i kršćanski utjecaj, pa onda u kombinaciji pritisaka i tradicionalnog indijskog eklekticizma dolazi do usvajanja semitskih koncepata duše i njenog odnosa s monoteističkim Bogom, gdje se nauk Ćaitanye već ne razlikuje bitno od, recimo, sufizma. Ćaitanya je u tom smislu više hinduistički Rumi nego nastavak autohtone hinduističke misli.

- > Mislim da govoriti o reinkarnaciji atmana nema smisla, atman je apsolut
- > i nikad ne prestaje postojati

Točno; Šankaraćarya u tom smislu doslovno usvaja budističku teoriju reinkarnacije i jasno tvrdi, onako kako to čini i Bhagavad-gita, da se atman nikad ne rađa i nikad ne umire. Rađanje i umiranje se dešava u slojevima relativnog svijeta, čija se stanja projiciraju na atman koji u stanju obmanutosti tim iskustvima misli da je njihov aktivni subjekt. I gita i budizam stavlju naglasak na divesticiju atmana iz svijeta, na prihvatanje pozicije svjedoka čak i usred djelatnosti. Za sve praktične svrhe, nauk vedante i budizma je identičan, razlikuje se jedino teorija nirvane, koja je u budizmu takva da negira njenu antropomorfnost i antropocentričnost i po cijenu mogućnosti nihilističkog tumačenja, dok Šankaraćarya unosi korekciju koja to nihilističko tumačenje čini nemogućim, ali i dalje negira mogućnost antropomorfnosti ili antropocentričnosti apsoluta.

Nikolaj Korbar je napisao:

>>> A isto tako, zašto
>>> nisu bili položaji joge/jarama kodificirani znatno prije - kao sve
>>> ostalo čime su se Indijci bavili - pa postoji Hatha Joga Pradipiku tek
>>> iz 15. stoljeća (a recimo Kama sutra je iz 2. stoljeća)?
>
>> To je vjerojatno zato što je hatha yoga nastala kao kasna modifikacija
>> isposničkih samoučenja uslijed utjecaja pametnijih šumskih sustava koji
>> su se pojavili u međuvremenu.
>
> Da. No ako bi takve isposničke "tehnike" bile dio nekakve rane hindujske
> tradicije i bile značajne u njoj, mislim da bi danes imali barem ostatke
> sistematizacije i predaje u obliku nekakvih tekstova, i to puno ranijih
> od 15. stoljeća. Zbog toga da mislim, da nemaju hindujski izvor. Iako,
> kako si rekao, za praktičke svrhe to je nebitno.

Stvar s Indijom je da тамо skoro nijedan običaj ili pravac ne izumire, cijela stvar se naprosto grana, s tim da svi stariji ogranci nastavljaju simultano postojati s novima. Zato danas na njihovim "vašarima" možemo vidjeti isposnike koji stoje na jednoj nozi kao svojedobno Gilgameš, kao i sve prakse koje su izmišljene u međuvremenu, sve do naprednih oblika yogе. To što neke prakse

nisu ostavile pisani trag ne znači previše, budući da je u Indiji pisani trag prije iznimka nego pravilo, pogotovo za starije pravce.

S druge strane, jesu li sposničke prakse hinduističke; pa, jesu, budući da se stalno spominju po spisima i to u pozitivnom kontekstu, što ne bi bio slučaj s nečim što se smatralo krivovjerjem.

Ono što smatram bitnim za napomenuti je nelinearnost razvoja filozofije i prakse. Za početak, komunikacija između različitih dijelova Indije nije uvijek bila sjajna, tako da se u nekim izoliranim dijelovima južne Indije moglo zadržati nešto što ima direktnu liniju nasljeđa do pleistocena. Na andamanskim otocima imaš plemena koja su tamo 60000 godina. Da, nije tipfeler: 60 tisuća. Neandertalci su izumrli prije nekih 30000. Stvari koje se tamo prakticiraju mogu dati direktni uvid u najstarije religijske koncepte čovječanstva. S druge strane, i to i sve što je iz bilo kojeg smjera nastalo u međuvremenu međusobno se "križalo", tako da je većina ideja koje su tamo danas u opticaju hibridna. Primjerice, Hare Krišne, koji su ekstremni personalistički monoteisti pričaju budističke priče o prolaznosti koje se oslanjaju na teoriju agregata. Naprosto se nekome pričica uklapala u nešto pa ju je usvojio, promijenio kontekst i vozi. Rekao bih da je to tamo pravilo, taj eklektički pristup po kojem pokupiš sve što ti se čini dobro i istinito i onda smisiš priču po kojoj to pripada drevnoj tradiciji koja neizostavno uvijek vodi do samog Brahme. Filozofske škole su nastajale tako što je netko pokupio većinu ideja koje su postojale u njegovom okruženju, i eventualno dodao neki svoj naglasak ili element. Čak ni Buda u tom smislu nije bio toliko ludo originalan koliko se čini; bitni elementi njegovog nauka nalazili su se u opticaju u njegovo doba, isto kao što su se svi bitni elementi Isusovog nauka nalazili u opticaju u njegovo doba. Uostalom, da je neka filozofija nastala kompletno iz vakuma, vjerojatno ne bi

imala šanse zaživjeti, budući da bi ljudi njene koncepte doživljavali kao posve strane i nerazumljive. Zbog toga je razumijevanje povjesnog i civilizacijskog konteksta ključno za razumijevanje filozofije.

Atman i karman

Budistička teorija agregata, odnosno struktura načinjenih od psihičke energije, koja stvara prividni entitet po imenu "duša", predstavlja tako radikalnu inovaciju u području teologije da o njoj apsolutno moram više pisati.

Stara hinduistička teorija duše (atman) je u osnovi ono što bi ljudima bilo intuitivno kad se govori o duši, i kako je slično semitskim konceptima. Postoje raj (svarga) i pakao (naraka), u raju borave pitri (preci, praoci) koje na njihovom položaju održavaju žrtve koje prinose njihovi potomci u svijetu ljudi. Kad žrtve prestanu, primjerice zato što se obiteljska loza ugasila, pitri padaju sa svojeg uzvišenog položaja, po svoj prilici u pakao. Koncept reinkarnacije u današnjem smislu je nepoznat; poznat je koncept silaska duša u svijet s nekim posebnim zadatkom (kao u slučaju Mahabharate), poznat je silazak u svijet uslijed kletve (priča o Indri kao svinji, Nahuši kao zmiji i sl.), poznat je koncept avatara kao tijela, uglavnom privremenog i strogo namjenskog, koje neki od bogova može preuzeti kako bi obavio neki posao u svijetu ljudi, npr. Šiva u Mahabharati preuzme oblik lovca kako bi iskušao je li Arđuna dostojan da mu bogovi daju svoja oružja. Krišna preuzima oblik lovca iz niže kaste kako bi iskušao je li Uttanka dostojan nektara besmrtnosti. Nara i Narayana se inkarniraju kao Arđuna i Krišna. Dakle koncept inkarnacije se ne koristi u svakodnevnom značenju nego prije u smislu kakav bi se danas podrazumijevao za slučaj avatara. Stara hinduistička teorija duše dakle nije posebno dobro razrađena i uglavnom koncept grijeha i vrline rješava boravkom u paklu ili raju, duljine proporcionalne zaslugama. Štoviše, među teolozima tog doba bilo je sporno imaju li šudre atman ili je to slučaj samo s tri plemenitije kaste. Nakon duljih rasprava je zaključeno da vjerojatno imaju atman.

U kasnije doba, 900-600 pr.n.e., razvija se koncept po kojem ne samo da svi ljudi imaju atman nego općenito sva bića. Isto tako se

razvija koncept po kojem je nasilje primarni oblik grijeha, i da dharma, kozmički zakon, određuje da se svaki grijeh počinjen protiv drugih bića mora otplatiti i da su sva bića jednako vrijedna. Ti stavovi su ili razvijeni, ili posebno naglašeni unutar āainizma, gdje je temeljna maksima "ahimsa paramo dharmah", odnosno "nenasilje je najviši zakon". Taj koncept je pozitivan korak u razvoju teorije duše i karme, ali zbog ekstremnosti nikad nije šire prihvaćen. Naime, za razliku od vedskih sustava, koji razlikuju djela po okolnostima, subjektu i objektu, i u tom smislu imaju detaljniju razradu problematike po kastama i sličnim podjelama, āainizam kompletno ukida koncept kvantitete, proglašava atman celularnim entitetom koji je jednak u svim bićima i djela tretira samo u relaciji direktnе ekvivalencije akcije i reakcije, bez ikakvih drugih razmatranja. Život komarca je po tome jednako svet kao život čovjeka i dharma kažnjava ubojstvo komarca jednako kao ubojstvo čovjeka.

To je, dakako, od svih razumnih ljudi intuitivno prepoznato kao ekstreman i po svoj prilici pogrešan stav, i ta vrsta apsolutnog egalitarizma bića je korisna jedino za izazivanje besmislene grižnje savjesti. Ipak, koncepti univerzalnosti atmana i velikog problema s nasiljem i patnjom kolali su u filozofskim krugovima onog doba. Pozicija u kojoj samo neki ljudi imaju atman nije bila filozofski održiva. Pozicija u kojoj svi ljudi imaju atman a životinje i druga bića nemaju vrlo je brzo prepoznata kao ista vrsta argumenta, također neodrživa. Iskristalizirao se zaključak po kojem sva živa bića moraju imati atman, a to je sa sobom nosilo radikalne posljedice. Upanišadski odgovor je bio da je atman zapravo identičan brahmanu, da je to sveprisutna stvarnost Apsoluta, a da su živa bića, "đive", samo fragmentirani pogled na stvarnost brahma, onako kako se Mjesec reflektira u mnogim posudama s vodom a zapravo je samo jedan. Takva perspektiva istovremeno održava vedske koncepte kao važeće za relativnu sferu djelovanja,

i uvodi nove filozofske koncepte na višoj razini apstrakcije. Čainizam ovdje unosi koncept karme kao oblika suptilne materije, nečega nalik momentu sile, koji se razmjenjuje djelovanjem. Sukladno tom konceptu, duše se zamišljaju kao celularni entiteti koji nakupljuju na sebe "karmičku tvar" koja ih veže za svijet i koja ima težnju iz latentnog, neaktivnog stanja "prokljati" u posljedice i tako se utrošiti, a te posljedice pak obično izazivaju reakciju u duši koja stvara nove naslage karmičke tvari. Primjerice, ukoliko biće počini uvredu drugom biću, ono na sebe nakupi karmu; kad se ta karma manifestira kao posljedica, duša na sebi otrpi udar, npr. dobije šamar kao rezultat uvrede. Ukoliko duša otrpi šamar i shvati ga kao zaslужenu posljedicu uvrede, ne stvara se nova karma. Ali ukoliko duša kao posljedicu šamara osjeti bijes i uzvratni na šamar udarcem, za taj udarac i bijes nakuplja dodatnu karmu, i tako se ciklus perpetuiran. Tu čainizam uvodi koncept oceana rađanja i umiranja, iz kojeg se moguće spasiti jedino čišćenjem stare karme i nestvaranjem nove. Očišćenje od karme ima za rezultat oslobođenje od ciklusa rađanja i umiranja, praćeno prirodnim stanjem velikog duhovnog mira.

To su koncepti koji su očito u velikoj mjeri usvojeni u vedanti, budizmu i post-vedskim hinduističkim školama, gdje se ne može dovoljno naglasiti eklektičnost filozofija indijskog potkontinenta. Kad bi se pojavio netko s idejom koja je prepoznata kao dobra, ostali bi je usvojili i s njom radili dalje. Nakon nekog vremena, nastao bi jako veliki broj ogrankova i hibrida različitih filozofija, gdje se često dešavalo da netko uzme jedan koncept ali iz njega izvuče potpuno različite zaključke i ugraditi ga u posve drugačiji kontekst.

Čainistički koncept karme sadrži određenu dozu unutarnjih problema koji ga čine nepraktičnim. Unatoč elegantnom mehanicizmu načina na koji čainizam definira karmu, ostaje

problem definicije nenasilja. Naime, biće nešto može protumačiti kao nasilje, dok ono to u stvarnosti nije. Stvara li karmu stvarno ili percipirano nasilje? Ukoliko se nađu sadist i mazohist, sadist može s uživanjem nanositi bol mazohistu, koji u tome uživa. Stvara li nasilje u tom kontekstu karmu? Đainistički model je previše simplicistički i materijalistički da bi mogao izaći na kraj s tom vrstom paradoksa. Đainizmu je nasilje uvek nasilje, isto kao glupim babama u njihovim udrugama. Svatko razuman zna da nasilje postoji u puno vrsta i gradacija, i da je često nasilje način izbjegavanja većih zala, i da nije svako nasilje isto. Ograničeno nasilje počinjeno u obrani protiv agresora ne samo da nije "manje zlo" nego je nekvalificirano dobro. Isto tako, cijepljenje protiv bolesti se može protumačiti kao nasilje, jer mi tu doslovno oštrom metalnom iglom probijamo kožu živog bića i u njega ubrizgavamo štetne organizme, nanoseći mu pritom bol i nelagodu. Ali to činimo kako bismo njegov organizam izložili šteticima u kontroliranim uvjetima, kako bi stvorio imunitet i ne bi obolio od potencijalno smrtonosne bolesti. Je li takav oblik nasilja zlo? Bi li bilo bolje ne cijepiti nekoga protiv bjesnoće nakon što ga je ugrizla bjesna lisica, i to s racionalom da je nasilje nasilje, i ako je lisica već počinila zlo grizući ga, ne moramo mi počiniti još jedno zlo budući ga iglom? "Nasilje ne rješava nasilje", umiju takvi, i posljedica takvog idiotizma je smrt od bjesnoće. Ali takav barem može imati mirnu savjest jer nije počinio nikakvo nasilje.

Đainizam dakle ima neke jako dobre i inovativne koncepte, ali sirovost i filozofska nerafiniranost tih koncepata čini ih vrlo opasnima u praksi, i neprikladnima za normalno funkcioniranje. Đainizam unatoč svom svojem moraliziranju o nenasilju nije upotrebljiva životna filozofija.

Budizam je očito gradio na tim temeljima, jer se u njemu jasno vide aspekti đainske filozofije, ali budizam primarni problem ne

vidi u nasilju. Naime, bića u svijetu pate i bez nasilja. Starost, primjerice, nije rezultat nasilja a svejedno uzrokuje patnju. Mnoštvo bolesti nema uzrok u nasilju, a uzrokuje patnju (Buda nije znao za bakterije i viruse kao uzročnike bolesti, a da i je, mogao bi navesti primjer bolesti uzrokovanih avitaminozama, koje mogu biti stravične, npr. skorbut, beriberi, rahitis, pelagra, spina bifida i sl., a nemaju nikakvog drugog uzročnika osim nekvalitetne prehrane). Nasilje može biti uzrok patnje i to često jest, ali ono nije jedini uzrok patnje. Kad bi se iz svijeta posve eliminiralo nasilje, ostaje činjenica da sama narav svijeta i ljudske egzistencije u kombinaciji tvore patnju. Nasilje je dakle sporedni problem, kojim se budizam doduše bavi, ali ga stavlja u kontekst.

Točka u kojoj budizam postaje radikalna jest opažanje da je glavni uzrok problema u hermetičkim očekivanjima. Ljudi intuitivno očekuju da materijalni predmeti predstavljaju odraz nekakvih savršenijih, duhovnih predmeta, koji im uslijed svojstava materijalnog svijeta neprestano izmiču, ali smatraju da ih vrijedi pokušavati tražiti jer je potraga za tim materijalnim refleksijama duhovnih principa zapravo manifestacija želje za tim duhovnim principima, što vodi većem savršenstvu.

Buda veli da je to posve pogrešan pristup. Naime, svima je jasno da je jabuka u svojem zrelom, čistom i zdravom stanju primamljiva kao hrana za ljude, i taj osjećaj se projicira po duhovnom svijetu u kojem se zamišljaju savršene jabuke koje su uvijek takve, vječno u savršenom i nepropadljivom stanju. Platon bi rekao da u svijetu ideja postoji savršena jabuka, koje je materijalna jabuka tek nesavršena manifestacija.

Buda veli da je takvo razmišljanje uzrok patnje i da s njim treba trajno raskrstiti. Naime, ne samo da ne postoji savršena jabuka, nego ne postoji "jabuka" kao ideja. Postoji samo interakcija sila i

čestica od kojih nijedna nije jabuka; jabuku se može dijeliti na mnoštvo različitih dijelova od kojih nijedan nije jabuka. Ne postoji arhetipska ideja ili čestica jabuke; jabuka je iluzija, efemeralna pojava. Primjer tog temeljnog nauka budizma je priča o lijepoj budistici koju je opsjedao čovjek koji je želio seks s njom i neprestano hvalio njenu ljepotu. Nakon što joj je tako neko vrijeme dodijavao, djevojka mu je odlučila dati lekciju i rekla mu da dođe za dva tjedna, koliko joj treba da proizvede ekstrakt svoje ljepote, pa ga onda mogu zajedno uživati. Glupan se oduševio ponudom i obećao da će doći za dva tjedna. Djevojka je tada uzela sredstvo za povraćanje i proljev, te izmet spremala u jednu posudu a bljuvotinu u drugu. Od tog sredstva je sva pozelenjela, dobila podočnjake, lice joj je upalo i ličila je na sablast, ali je zato sakupila zavidnu količinu govana i bljuvotine. Nakon dva tjedna, onaj glupan je došao na zakazano mjesto, i isprva je nije prepoznao, bio je užasnut njenim izgledom bolesnog kostura. Ona mu je rekla: "to sam ja, doista; nego, podi sa mnom do ove šupe, tamo sam pospremila ekstrakt svoje ljepote - evo, u ovoj prvoj posudi ti je prva komponenta, a u drugoj posudi druga, a ukoliko želiš možemo sad popiti tu esenciju moje ljepote i seksati se". Lik je užasnut pobegao glavom bez obzira.

To je temeljna razlika između hermetičkog idealizma i budizma. Prije europske znanosti, budizam je bio prva filozofija koja je pojave i entitete tretirala analitički, umjesto magijski, i to je možda najgenijalniji intelektualni iskorak starog vijeka. Budizam prepoznaje prividnu, efemernu narav pojava koje su se od početaka ljudske misli smatrале odrazima božanskih, vječnih principa. Budizam je igla koja buši balon iluzije.

Budizam stvar okreće naglavačke u odnosu na đainizam. Tamo gdje đainizam veli da je glavni problem nasilje koje uzrokuje karmu, budizam veli da je glavni problem patnja. Patnja može

imati nasilje kao uzrok, ali uglavnom to nije slučaj. Glavni uzrok patnje je žudnja. Većina nasilja ima za svoj uzrok žudnju u nekoj od inačica, pa je tako i nasilje, koje āainizam vidi kao centralni problem, Buda reducirao na manifestaciju fundamentalnijeg problema. Ali što je problem sa žudnjom? Problem je u tome što žudnja predstavlja investiciju duhovne sile u svijet. Ta investicija duhovne sile je ono što veže, a ne djela i njihove posljedice. Vezujući aspekt djelatnosti samo je privid, jer je vezujuća djelatnost uvijek praćena žudnjom, a žudnja je ta koja investira čovjeka u djelatnost na vezujući način. To na takav način opisuje i Bhagavad-gita, a rekao bih da je autor Gite te koncepte "posudio" iz budizma, budući da se oni u hinduizmu javljaju u gotovoj formi, a samo u liniji āainizam-budizam se vidi evolucija koncepata. Gita je, dakle, materijal koji odražava reformu fundamentalnih hinduističkih koncepata u svjetlu budističke teorije agregata, koja predstavlja tako inovativnu ideju da je otvorila cijeli horizont ubrzanog razvoja filozofije u novom smjeru.

U praksi, to znači da budizam kompletno odbacuje āainistički atman kao celularni entitet, kao "atomsku dušu", koju, kako to Hare Krišne formuliraju "sva bića imaju u srcu", prepostavljam i ona koja nemaju srce. Tamo gdje je āainizam živo biće doživljavao kao atman okružen karmičkom tvari, budizam revolucionarno tvrdi da u toj jezgri ne postoji nikakav atman, nikakva arhetipska neuništiva jezgra bića, i da je osobnost bića zajedno sa svim njegovim svojstvima naprosto agregat karmičke tvari. Zbog toga ja to zovem teorijom agregata, kako bih naglasio temeljni aspekt koji je čini revolucionarnim i jedinstvenim, nikad prije viđenim iskorakom.

Definicija bića kao karmičkog aggregata na fundamentalnoj razini negira idealističku filozofiju, koja govori kako svi materijalni predmeti nastaju spuštanjem savršenih arhetipa iz svijeta ideja u

nesavršenu fizičku tvar, koja to savršenstvo ne uspijeva ispravno odraziti i zadržati, ali u duhovnom svijetu postoje savršene pradeje, sva savršenstva i ljepote kojima bića teže na materijalnom planu, ali lišena propadljivosti i ograničenja. Tamo gdje u materiji postoji krava, u duhovnom svijetu postoji kamadhenu. Gdje u materiji postoji drvo koje nosi plodove, u duhovnom svijetu postoji kalpataru. Gdje u materiji postoe muškarac i žena, u duhovnom svijetu postoe Šiva i Šakti, ili Krišna i Radha, njihovi savršeni prauzori.

Buda revolucionarno tvrdi kako je taj koncept od početka do kraja iluzoran; i ne samo to, nego kako vjerovanje u tu vrstu savršenstva perpetuirala projekcije, koje pak proizvode žudnju, koja proizvodi vezanost, a rezultat toga svega je patnja, uvijek i ponovo, u pokušaju da se u pustinji svijeta slijedi fatamorgane.

Akreciona teorija evolucije i Buda u tijelu

Kako funkcioniра reaktivnost karme u kontekstu duše kao karmičkog agregata?

U osnovi, Buda nije bitno odstupao od dainističkog nauka u tom smislu: karma je specifična suptilna materija koja se nakuplja vezujućim djelima, a troši se reakcijom koju karmička tvar oslobođa u djelatniku, manifestirajući se kroz štetan događaj ili neugodno psihičko stanje. Buda je naprsto rekao da karmičku reakciju ne proizvode samo nasilna djela, nego sva djela počinjena iz žudnje, jer je žudnja ta koja veže. Ostatak je sličan dainističkom nauku: kad se karma potroši, nastupa stanje prosvjetljenja, s tim da je u budizmu osobnost definirana negativno, kao skup vezanosti koje uzrokuju patnju, tako da prosvjetljenje nije definirano kao boravak atmana u slobodnom stanju, nego kao utrnuće osobnosti sačinjene od "patnjevine".

Ukoliko vas veliki dio ovoga gore podsjeća na Gitu, za to postoji jak razlog: Gita je spis kasne vedante, koji je preuzeo veliki dio starog budističkog nauka o karmi i inkorporirao ga u upanišadski nauk o brahmanu.

Buda je unio još zanimljivih inovacija. Primjerice, njegov koncept reinkarnacije je vrlo sofisticiran, daleko sofisticiraniji od svega prije viđenog. Naime, u teoriji duše kao agregata reinkarnacija ne funkcioniра kao u celularnoj teoriji duše. Teorija agregata veli da "duša" načinjena od karmičke tvari doduše nadživljava smrt tijela, ali ne nužno kao jedan entitet. Naime, ukoliko su kohezivne sile među karmičkim segmentima koji čine agregat slabe, agregat će se nakon smrti raspasti, i svaki od preostalih karmičkih blokova će se samostalno reinkarnirati, odnosno vezat će se za oblik fizičke subbine koji obećava ostvarenje vezanosti koja je taj karmički segment kreirala. Dakle, karma definitivno nadživljava fizičku smrt bića koje ju je kreiralo, ali nastavak postojanja tog bića kao

jednog entiteta nije nužnost. Kako bi se objasnilo o čemu to ovisi, potrebno je iznijeti jedan aspekt teorije koji je možda i radikalniji od teorije agregata, a to je akreciona teorija evolucije.

Đainizam i starije filozofije karmu poznaju kao isključivo negativnu tvar, dakle rezultate zlih djela koji prijanjaju uz djelatnika i vežu ga uz plodove djelatnosti. Oчиšћење од karme je u tom smislu cilj duhovnog razvoja. Ali, budizam uvodi i postupno razvija nešto bitno značajnije: sveukupnu teoriju duhovnog razvoja.

Naime, đainistička celularna teorija duše ima jedan bitan problem: nije u stanju dati valjan odgovor na postojanje duša koje su očigledno različite veličine. Ako imamo u vidu ogromnu raznolikost živih bića, u rasponu od bakterije do čovjeka (ili od crva do čovjeka, ako ćemo se zadržati na bićima poznatim u starom vijeku), a atman je kao celularni entitet uvijek isti u svim bićima, to znači da bi karma trebala biti onaj faktor koji određuje reinkarnacijsku sudbinu bića, i koji može odrediti da se biće koje je nekad bilo čovjek mora roditi kao crv. Dakle, biće koje ima samo atman i ništa karme rađa se kao savršeni svetac ili božanstvo, dok se biće koje ima puno karme rađa kao niski oblik života. To je, zapravo, vrlo često shvaćanje karme, i to ne samo među zapadnjacima. Koncept karme kao prljavštine vrlo je čest u duhovnim krugovima, ali tome je tako zbog nepoznavanja naprednijih aspekata Budinog nauka o karmi i kasnijih razvoja teorije. Naime, Buda je postulirao koncept polivalentnosti karme.

Polivalentnost karme znači da karma nije samo oblik moralne prljavštine, duhovnog zagodenja. Karma nije samo rezultat zlih djela, nego i rezultat žudnje, ljubavi, milosrđa sa strastvenom željom za činjenjem dobra; karma može biti rezultat želje za mudrošću. Sve te stvari vezuju i određuju sudbinu bića, ali Budin

bitan doprinos cijelom konceptu je polivalentnost, koncept po kojem se karmička tvar sastoji od više aspekata. Jedan aspekt je vezanost koja uzrokuje patnju, ali drugi aspekt je veličina duše, u smislu zrelosti i broja iskustava. Buda kaže, i to je strašna inovacija, da su se sva bića rađala ogroman broj puta, možda milijunima puta u kratkovječnim oblicima života, i postupno sazrijevala akrecijom karme, onako kako gruda snijega u crtićima akrecijom naraste do lavine. Tamo gdje je karma imala niski stupanj unutarnje kohezije, akrecija je slabije funkcionalna i agregat se nije držao zajedno zbog slabog "veziva", pa je došlo do raspada na više nižih bića. Ali određene vrste karme su stvarale veću koheziju od drugih te tako olakšavale i ubrzavale proces akrecije, čime su duše narasle dovoljno da mogu okupirati više oblike života. Pojam "mahatme", odnosno velike duše, ovdje po prvi puta u teoriji karme ima smisla i javlja se kao pozitivan koncept, jer bi u celularnoj teoriji sve duše bile iste veličine, a razlika bi bila jedino u količini karme, i to po principu "što više, to gore". U budističkoj teoriji akrecijske evolucije karmičkih agregata, veličina duše znači više "pozitivnih" elemenata, koji stvaraju veću koheziju. Karmički elementi koji imaju kvalitetu plemenitosti i vrline stvaraju stabilne aggregate, dok karmički elementi koji sadrže kvalitetu kaosa i zla stvaraju nestabilne aggregate, koji se razilaze nakon smrti bića. Ta teorija je briljantna, i jako je slična teoriji neuronskih mreža, koja funkcioniра po principu da je svejedno kako su neuroni točno složeni na hrpu, sve dok ih ima jako puno. Veliki broj neurona omogućuje stvaranje kompleksnijih struktura. Budistička teorija karme dakle tvrdi da karmički agregat prolazi dugotrajni proces sazrijevanja dok ne naraste dovoljno da može zaslužiti ljudsku inkarnaciju, da izbor oblika života nije slučajan, nego ovisi o veličini karmičkog agregata, i da nije moguće da se ogromni karmički agregat prikladan inkarnaciji u ljudsko tijelo samo tako inkarnira u tijelu crva. Naime, kompleksnost karmičkog agregata je rezultat porasta

u sofisticiranosti i kompleksnosti duhovne aktivnosti, odnosno želja. Određene želje projiciraju svoje ostvarenje kroz životne oblike i okolnosti određene kompleksnosti, i veliki karmički agregat naprsto po prirodi stvari neće projicirati želje koje su ostvarive kroz niži oblik života. Želja za proučavanjem visoke filozofije nije ostvariva u tijelu crva. Želja za doživljavanjem ljepote sumraka kroz ljudska osjetila i um naprsto nije ostvariva u tijelu ribe. Dakako, ukoliko biće akrecijom usvoji lošu karmičku komponentu (pojednostavljeni, ukoliko napravi nešto loše), može se desiti nekoliko stvari:

Biće se može destabilizirati uslijed generaliziranja loše karmičke tvari, dakle može se desiti da činjenje grijeha katalizira proces u kojem se cijela osobnost posveti racionalizaciji i opravdavanju tog grijeha, pri čemu cijeli karmički agregat poprimi nestabilni oblik i nakon završetka trenutne inkarnacije, koja svojom inercijom održava karmičke aggregate na okupu. Može doći do raspada aggregata pri čemu se komponente razlete svaka u svom smjeru, inkarnirajući se kroz veliki broj nižih oblika života. Iduća mogućnost je da duša "ispljune", izolira grijeh, ne integrira ga u svoju glavnu masu, pa se on nakon smrti inkarnira neovisno o njoj. Moguće je i da duša prihvati grijeh kao svoj i zbog njega se kaje, čime duša "naraste" za veličinu grijeha, kao cjelina odradi njegove posljedice i tako promijeni "frekvenciju", ali u konačnici je uslijed tog iskustva veća i "kvalitetnija".

Koliki doprinos toj teoriji je dao sam Buda, a koliki kasniji mislioci, nije mi poznato; neki aspekti doktrine razvijani su u rasponu od preko tisuću godina, ali je iz mnogo aspekata Budinog nauka jasno kako je on te stvari morao znati; ako ne ovako intelektualno jasno, onda na razini općeg razumijevanja principa. Njegove upute, dakle njegovanje nevezanosti, gašenje duhovnih investicija iz svijeta i razvoj vrlina, imaju za rezultat stabilizaciju

karmičkog tijela, dakle trošenje i nenakupljanje "grešne karme" koja se manifestira kroz inkoherencije u karmičkom tijelu, dakle unutarnje duhovne tenzije koje proizvode emocije poput grižnje savjesti, mržnje, bijesa, pohlepe i sličnih grešnih strasti. Buda savjetuje njegovanje deset savršenstava (*parami*), koje su, poimence, na paliju i sanskritu:

- *dana* (*dana*); velikodušnost, davanje sebe
- *sila* (*śila*); vrlina, dobro vladanje, moralnost i disciplina
- *nekhamma* (*naiśkamya*); odsustvo žudnje
- *panna* (*prajna*); mudrosni uvid, diskriminacija i kognitivna jasnoća
- *viriya* (*virya*); muževnost, odlučnost, energičnost
- *khanti* (*kṣanti*); strpljivost, tolerantnost i sklonost oprostu
- *sacca* (*satya*); istina
- *adhitthana* (*adhiśthana*); odlučnost, čvrstoća
- *metta* (*maitri*); ljubaznost, dobrohotnost
- *upekkha* (*upekša*); emocionalna stabilnost i sabranost, nevezanost

Njegovanje *parami* dovodi do stanja *paramita*, posjedovanja tih savršenstava u punini. Iz pozicije tantričke energetike razvijene u sjevernoj Indiji i na Tibetu, a u kontekstu budističkog nauka o karmičkim agregatima odnosno "energetskim tijelima", savršenstvo u spomenutim vrlinama manifestira se kao maksimalna homogenizacija energetskih komponenti unutar karmičkog tijela. To znači da se sve silnice unutar karmičke mase orientiraju u istom smjeru, a eliminiraju se vrtlozi, konfliktne struje koje uzrokuju uznemirenja, što nekoherentno duhovno stanje transformira u nešto analogno koherentnoj laserskoj svjetlosti,

usmjerenoj i frekvencijski ograničenoj. Iz pozicije klasične yogе po Patandžaliju, to se tumači kao umirenje mentalnih vrtloga (vrtti) u duhovnoj supstanciji (citta). Iz pozicije tantričke upanišadske yogе i njene anatomije čakri i nadija, rezultat je povlačenje energetskih struja iz ida i pingala nadija, njihovo sažimanje u sušumni, te stabilnu, koherentnu energetsku vibraciju svih čakri u njihovom čistom, savršenom stanju. To je, u osnovi, praksa koja ima za cilj očišćenje i harmoniziranje energetskog sustava na "noti" vršne anahate. Iz pozicije napredne yogijske prakse, kakva je bila poznata indijskim i tibetanskim tantricima, jasno je da je cilj Budinog nauka inicijacija u vađru, odnosno harmonizacija nižih elemenata do točke njihove spontane sublimacije u višoj duhovnoj supstanciji. Taj koncept vađre razvijen je u himalajskim tantričkim školama, a prvenstveno u tibetanskoj školi Vađrayana budizma. Koncept vađre je toliko stran običnom ljudskom iskustvu, da predstavlja internu tantričku "tajnu", gdje svi pojmovi postaju trenutno jasni yoginu iniciranom u vađru, dok obični neinicirani ljudi uopće nisu u stanju shvatiti o čemu se tu radi, budući da nisu iskusitelji te posebne, nove kvalitete svijesti koja se razvija praksom. Primjerice, prosvjetljeni tantrički učitelj se u tekstovima naziva "vađraćarya", što je intuitivno razumljivo iniciranim, budući da označava osobu čija je duša načinjena od vadre i čiji nauk manifestira to stanje, ali onima kojima to stanje nije poznato termin je potpuno nejasan i proizvoljan. Isto važi i za termine poput vađrasattva, vađrapani i padmasambhava. Vadra je simbolički prikazana kao praznina (sunyata) iz koje emaniraju dva lotosova cvijeta s osam latica. Jedan predstavlja nirvanu, a drugi samsaru. Vadra je, dakle, stanje relativnog Apsoluta, nirvane u samsari. Vadra (doslovno "grom" ili "dijamant") je dragulj u lotosu (simbolu Bude): "mani padme". Om, Mani Padme, Hum. Iz Apsoluta vadra u relativnom, Buda u tijelu.

Cilj tantričkog budizma je dakle inicijacija u vađru.

Budizam o bogovima, svijetu i Stvoritelju

Stav Bude o bogovima je jednakoradikalni kao njegov stav o prirodi duše. Naime, Buda ne negira postojanje bogova, demona i duhovnih svjetova. Njihovo postojanje smatra jednakostvarnim kao postojanje ovog svijeta. Ali, za razliku od vedske religije, koja bogove smatra višim bićima, Buda ih smatra zabludjelim jadnicima nesvjesnim svojeg stvarnog položaja, koji se nalaze u poziciji vrlo nalik ljudskoj. Naime, Buda smatra da su bogovi smrtni jednakako kao i ljudi, samo što zbog svojeg velikog životnog vijeka toga nisu svjesni, odnosno smrt i patnja im se ne nabijaju na nos na svakodnevnoj bazi kao ljudima. Isto tako, zbog svojih duhovnih fluktuacija oni pate jednakako kao ljudi zbog svojih; istina, oslobođeni su materijalnih bolesti i nedaće, ali duhovne bolesti i nedaće poput gnjeva, mržnje, straha i sličnog more ih na jednak način kao ljudi. Zbog toga i bogovi i ljudi imaju u osnovi isti problem, s tim da su ljudi u boljoj poziciji zato što je njihov problem uočljiviji i koncentriran u kraći životni vijek, tako da je vjerojatnije da će nešto poduzeti i postići budastvo.

Što se tiče porijekla svemira, Buda odgovara: "koga briga". Svemir postoji takav kakav je, mi smo u poziciji u kakvoj jesmo, i sad se iz nje treba vaditi. To je analogno situaciji u kojoj padneš u rupu i slomiš nogu. Koga briga za to tko je iskopao rupu i kakvom lopatom? Bitno je izaći iz rupe i sanirati povredu, te ne padati u rupe u budućnosti.

Što se tiče molitvi i žrtvi bogovima, pozicija budizma je također radikalna, i okreće "konvencionalnu mudrost" naglavačke. Naime, konvencionalna mudrost vedske religije govori da ljudi bogove održavaju na njihovoj uzvišenoj poziciji žrtvama, a zauzvrat bogovi ljudi pomažu u njihovim djelatnostima.

Budizam iznosi zanimljivu primjedbu: ako vi svojim žrtvama održavate bogove na njihovoj uzvišenoj poziciji, mislite li doista

da će vam bogovi dopustiti da napustite svoju poziciju vezanosti u kojoj im žrtvujete, i postignete budastvo? U trenutku kad poželite postići oslobođenje, ti isti bogovi koje ste hranili molitvama i žrtvama postat će vam neprijateljima, i radit će sve što mogu kako bi vas obeshrabrili u dharmi i vratili u poziciju u kojoj ste energetski izvor koji ih hrani. Prema tome, sve molitve i žrtve bogovima su zapravo rad u korist vlastite štete, barem na duge staze, jer jačate vlastite tamničare. Kako biste se oslobodili iz tamnice, morat ćete na kraju, nakon što ste sve ostalo već porazili, nadjačati još i bogove, koji su narasli debeli i ugojeni od vaših žrtvi. To je Budi bilo poznato iz iskustva s Marom, demonom u čijoj vlasti je ovaj svijet. Taj je prvo na Šakyamunija digao kuku i motiku da ga spriječi u postizanju budastva, a kad je Šakyamuni postao Buda, onda mu je rekao "ok, super, postao si Buda, a sad bježi i ne smetaj mi", u smislu, izgubio sam jednoga, ali još imam cijelo stado koje mirno pase u snu neznanja i ne bi mi odgovaralo da im ovaj propovijeda ideologiju od koje bi se i oni probudili.

Dakle, bogovi su u osnovi smetnja, i štetno je baviti se njima. Sva duhovna energija koju investiramo prema bogovima jača lance koji nas vežu za ovaj svijet, i koncept "predanosti Bogu" je u osnovi, iz pozicije budizma, jednak koristan za izbavljenje koliko je predanost tamničarima korisna za izlazak iz zatvora. Predanost bogovima je korisna za ugodan boravak na ovom svijetu, ali apsolutno je kontraproduktivna za izbavljenje iz njega. Jedini koristan stav koji netko može imati prema bogovima je ravnodušnost. Nisu korisni za postizanje prosvjetljenja, istina o prirodi svijeta je poznata kroz četiri plemenite istine, poznata je dharma, odnosno plemeniti osmerostruki put, toga se treba držati, i rezultat je izbavljenje. Što se tiče Boga Stvoritelja, Buda je prema takvom biću posve ravnodušan; naime, svijet nije dobro mjesto, njegova svojstva su takva da se iz njih treba izbaviti, i zašto bi stvoritelj takvog svijeta zavrijedio štovanje? Ima li svijet stvoritelja

ili ne, iz ljudske pozicije je jednakо nebitno kao pitanje je li rupu na cesti iskopala kiša ili ljudi. Ako si pao u rupu, moraš se iz nje izvaditi, a zvati u pomoć onoga tko je tu rupu iskopao nije pretjerano mudro.

Koje je mišljenje Bude o ovom svijetu? Buda ga smatra idealnim za postizanje budastva. Naime, taj svijet je tako apsolutno neugodan i patnja je na njemu tako sveprisutna, da je smatrao nemogućim bijeg u samozavaravanje kakvo je moguće na svjetovima bogova. Isto tako, ljudsku egzistenciju je smatrao idealnom i stoga što čovjek posjeduje inteligenciju potrebnu za prepoznavanje vlastite nezavidne pozicije i potrebe za izbavljenjem. Akutnost i sveprisutnu narav patnje na ovom svijetu Buda dakle vidi kao prednost, jer ovaj svijet razotkriva principe koji bi drugdje mogli ostati sakriveni, a ipak nije toliko gadan kao pakao, gdje je izbavljujuće djelovanje nemoguće, i moguće je samo bespomoćno trpjeti bol dok se ne utroši karma koja vas veže za to mjesto. Buda dakle smatra da je svijet kao takav jako gadno mjesto s kojeg se treba maknuti što je prije moguće, ali prije toga treba iskoristiti gadnu narav ovog svijeta za prepoznavanje problema i rješenja, te postizanje budastva, koje će značiti nadilaženje ne samo ovog svijeta, nego i suptilnijih svjetova sa suptilnijim zamkama.

Kao ilustraciju odnosa budizma prema bogovima navodim jedan vic iz pali kanona (Kevaddha Sutta) koji jako dobro ilustrira stvar.

Jedan redovnik je razmišljao o metafizičkom problemu kojeg nije mogao riješiti, pa je redom zazivao i pitao sve bogove, i nijedan mu nije mogao odgovoriti. Na kraju je došao do samog Brahme, Stvoritelja Svemira, i pitao ga: "Gdje se četiri elementa gase i ne ostavljaju traga?".

"Ja sam Veliki Brahma, Vrhovni, Svemoćni, Svevideći, Vladar, Gospodar svega, Upravitelj, koji svima daje njihovo mjesto, Pradrevni Otac svega što jest i što će biti", odgovori mu Brahma.

"Neka je sve tako što kažeš, prijatelju, ali nisam te pitao tko i što si ti, nego gdje se četiri elementa gase i ne ostavljaju traga?", odgovori mu redovnik.

Brahma ga uzme za ruku i odvede na stranu pa mu veli, "Ovi bogovi ovdje misle da ja sve znam pa ti nisam odgovorio pred njima, da ih ne zbumujemo, jer ne znam koji je odgovor na tvoje pitanje. Nego da mi potražimo Budu, on zna."

Odgovor na pitanje je, dakako, vađra.

Mahayana

Posljednja Budina poruka učenicima pred smrt glasila je "Zapamtite: svi agregati su nepostojani. Težite ka oslobođenju marljivo i ustrajno".

Što to zapravo znači? Koje su konzekvence Budinog nauka i svjetonazora?

Budin nauk nosi nekoliko bitnih pouka. Prva pouka je pouka o nepostojanju čarobnog štapića u vidu boga, magijskog obreda ili vanjske sile, koji će riješiti sve naše probleme. Naša "duša" je karmički agregat, sačinjen od tvari svih naših odluka, slijepljenih zajedno kohezivnim silama među pojedinim elementima. Ako se taj agregat raspadne, privid kontinuiteta postojanja duše naglo prestaje. Dakle razvijanjem pozitivnih emocija i mentalne koherentnosti treba stabilizirati vlastitu dušu, tako da njeni fragmenti počnu raditi uskladeno. Dugotrajnim usmjerenim naporom tvar duše se transformira, i amorfna materija agregata koja na početku liči na beton povezan slabašnim vezivom transformira se u blok jedinstvene, homogene tvari. Kad je pročišćenost duše potpuna, dolazi do utrnuća četiriju elemenata u vađri, što je ključna točka transformacije karme, na način sličan onome na koji se grafit pod visokim tlakom transformira u dijamant. Prosvjetljenje, po Budi, predstavlja kulminaciju dugotrajnog procesa transformacije karme, odnosno karmičkog agregata koji tvori "dušu".

Prosvjetljenje, kako ga definira Buda, apsolutno nije nešto se nalazi u potencijalu svih bića, a pogotovo nije izvjestan događaj koji je samo pitanje vremena. Prosvjetljenje je potpuno neizvjestan događaj, slabo vjerojatan, koji je praktički nemoguće postići slučajno, i netko može biti na poziciji Indre ili Brahme a da nije prosvijetljen. Stanje vađre, relativnog apsoluta, stanje koje spaja nirvanu i samsaru, transformacija četiriju elemenata u peto stanje,

te njihovog gašenja bez traga koji bi se mogao ponovo roditi, radikalni je iskorak. To nije nešto što će vam se slučajno desiti kad se spotaknete ili razbijete vrč s vodom. Dijamant nije nešto što će vam se slučajno desiti, što će nastati ako kruh ostavite predugo u pećnici, ili što možete dobiti ako probudite kisik iz sna. Da biste napravili dijamant, morate točno znati što radite i to raditi dugo vremena, djelujući na komad grafita, dakle tvar koja već posjeduje veliku čistoću i sastoji se samo od one vrste atoma koja vam je potrebna, dok on pod utjecajem velike temperature i tlaka ne promijeni atomsku strukturu iz amorfne u kristalnu. Dakle da biste proizveli dijamant, nije dovoljna bilo kakva materija, nego morate imati čisti amorfni ugljik i onda na njega djelovati velikom silom na točno određeni način dovoljno dugo.

Dakle, prosvjetljenje u Budinom nauku nije prekopčavanje u perspektivu brahma, kako to naučava vedanta. Prosvjetljenje nije stanje "Jednog" koji je "istи u učenom brahmani, kravi, psojedu i psu", kako naučava Gita. Budu ništa od toga ne zanima. On bi na takve stvari odgovorio ovako:

"Dragi Krišna, čak i da je sve tako što kažeš, rađa li se ponovo karma koja čini razliku između učenog brahmane, krave, psojedca ili psa, ili brahman o kojem tako oduševljeno pišeš?" Krišna bi mu odgovorio: "Dakako, rađa se karman. Brahman niti se rađa, niti umire." Buda bi nato rekao: "Ukoliko se ponovno rađa karman, tada je u sferi karmana potrebno postići transformaciju koja će spriječiti ponovno rođenje. Karmički agregat podložan je patnji, bolesti, smrti i ponovnom rođenju, i to potpuno neovisno o njegovoj relaciji s brahmanom, koji se pod utjecajem prividnog kontinuiteta postojanja poznatog pod imenom đivan opaža kao iluzorni entitet po imenu atman. Tek utrnućem karme prestaje mogućnost ponovnog rođenja. Zbog toga je sva nastojanja za oslobođenjem potrebno usmjeriti prema sferi transformacije

karme, a aktivnosti usmjerenе prema postizanju prekapčanja perspektive iz pozicije divana u poziciju brahma treba smatrati beskorisnima za oslobođenje, jer neovisno o perspektivi vezanosti opstaju." S time bi se Krišna morao složiti, i ostao bi kraj Bude kao njegov učenik.

Buda uvodi princip kritičnih uvjeta potrebnih za prosvjetljenje. Kao prvo, netko mora biti barem u ljudskom tijelu, i mora imati adekvatnu razinu pameti da bude u stanju shvatiti njegov nauk. Intelektualni dio nauka je jako bitan, i Buda tako apelira na razum. To je stoga što čistoća i pribranost intelekta predstavljaju jak indikator postojanja ostalih uvjeta za prosvjetljenje. Sabran i jak um znak je visoke kohezije karmičkog agregata, dakle to je znak da je duša već dosta zrela, da se ne sastoji od mnoštva labavo povezanih fragmenata među kojima postoje trzavice, nego od jednog monolitnog komada karmičke tvari. Defragmentacija i homogenizacija karmičkog agregata proces je koji nastaje uslijed njegovanja vrlina kroz dulje vrijeme, obično kroz više inkarnacija. Sabran i jak um je dakle indikator svih tih stvari.

Drugi bitan faktor je sposobnost za prepoznavanje istine Budinog nauka. Osobe koje nisu zrele naprsto neće imati probleme za koje je Budin nauk rješenje. To je kao da nepismenom čovjeku idete objašnjavati koja je najbolja olovka. Njemu to ne znači ništa, olovku bi koristio eventualno za kopanje nosa. Duša nedovoljne kvalitete (dakle veličine, homogenosti i profinjenosti po četiri elementa) dakle neće imati suptilne interes, nego će se baviti stvarima poput društvenog ugleda, posjeda, razmnožavanja i ugode. Tu dakle postoji kritična masa, isto kao što u neurologiji postoji određena kritična masa neurona nakon koje se javlja samosvijest. Mozak s premalo elemenata naprsto nije u stanju stvoriti adekvatnu razinu složenosti struktura. Reći da je samosvijest sudbina svih bića naprsto je pogrešno - neko biće se

može milijardama godina inkarnirati uvijek u tijelu jednostanične alge i ne ostvariti apsolutno nikakav napredak, isto kao što se neki atom vodika može nalaziti u istom oblaku međuvjezdanog plina od velikog praska pa do kraja svemira, kakav god on bio, dok neki drugi atom vodika može evoluirati u sve kompleksnije forme, spajajući se s drugim atomima vodika u procesu fuzije, eksplozijom zvijezde biti raznesen u međuvjezdzani prostor gdje će se pomiješati s međuvjezdanim plinom od kojeg će nastati zvijezda i njen planetarni sustav, i na nekoj planeti kao atom ugljika sudjelovati u sve složenijim molekulama i oblicima života. Od dva potpuno ista protona, jedan može ostati u istom stanju od početka do kraja svemira a drugi se može nalaziti u nekom od ugljikovih atoma vaše DNA ili u olovnoj plombi u vašem zubu. Isto tako, neki fundament karmičke tvari može ostati u primordijalnom stanju milijardu godina, dok drugi, njegov blizanac, može zajedno s drugim sličnim fundamentima stupati u relacije i tvoriti kompleksnije organizacijske forme. Onaj prvi fundament se može reinkarnirati kao ista vrsta bakterije milijardu godina, dok onaj drugi ne samo što mijenja tijela od jednostavnijih prema složenijima, nego vjerojatno stvara evolucijski pritisak prema usložnjavanju fizičkih tijela bića kako bi si stvorio adekvatne uvjete manifestacije želja i potencijala. Tako taj drugi komad karmičke tvari napreduje, izgrađuje sve složenije duhovne strukture, sve dok ne dođe do određene kritične mase zrelosti, kad posjeduje istovremeno veličinu, homogenost i suptilnost dovoljnu za duhovni iskorak u vadru, u kvalitativnu promjenu duhovne tvari analognu promjeni grafita u dijamant. Karmička evolucija dakle nije nikakva nužnost. Ponovno rađanje karme je nužnost, ali evolucija nije. Evolucija je stvar izbora, i privilegija je rijetkih. Zbog tog razloga rani budizam smatra da su četiri plemenite istine napredni nauk najvišeg reda veličine, koji na intelektualnoj razini razotkriva prirodu cjelokupnog mehanizma duhovne egzistencije i rijetkim bićima dovoljno razvijenim da te istine shvate i primjene

omogućuje iskorak iz slijepog automatizma patnje u prosvjetljenje.

Treći bitni preduvjet za shvaćanje Budinog nauka je emocionalna čistoća. To je pojam koji je jako teško opisati budući da je emocionalna čistoća razmjerno rijetka stvar na ovom svijetu, ali u osnovi, emocionalna čistoća je sposobnost za doživljavanje emocija koje su jasne, koje slijede iz predmeta, koje ne stvaraju vezanosti, koje nisu vođene vlastitim interesom i koristoljubljem, i koje imaju temelj u općem, univerzalnom konceptu dobra i vrline. To u osnovi znači da će osoba čistih emocija činiti dobro zato što tako treba - ne zbog vlastite percipirane koristi. Takva će osoba osjećati ljubav prema onome što je dobro i lijepo, ali ta se ljubav ne pretvara u potrebu za kontrolom i posjedovanjem. Pojednostavljeni, to znači da će ta osoba osjećati estetsko zadovoljstvo kad vidi lijepu kuću, lijep auto ili lijepu ženu, bez obzira što nisu njegovi, i ne osjeća nikakvu zavist prema onima koji ih imaju, i to potpuno neovisno o tome što ih on nema. Dakle estetski osjećaj čiste osobe neovisan je o posjedu - njemu je lijep auto lijep auto, neovisno o tome čiji je. Čovjek prljavih emocija će reći da je lijep auto ružan ako ga vozi osoba kojoj je zavidan, reći će da je lijepa žena ružna ako nije njegova, i reći će da je dobra i istinita misao loša i lažljiva ako nije njegova, ili ako je njenom izricatelju zavidan. Čiste emocije su lišene takvih egoističnih koloracija. Kad osoba čistih emocija želi reći da joj se neka osoba ne dopada, neće po asocijaciji kritizirati njen auto, stan, ženu, djecu i kućne ljubimce, nego će prepoznati točno što joj se ne dopada i to kritizirati. Takav stav je, između ostalog, rezultat budističke analize, odnosno razdvajanja emocija od predmeta, te razbistravanja unutarnjeg duhovnog prostora.

Budizam je, dakle, put progresivnog povećavanja čistoće, jasnoće, nevezanosti i duhovne točnosti. Budizam nije čarobni štapić: u njemu ne postoji krštenje, u njemu nema spasitelja koji će otkupiti

vaše grijehe. Vaša osobna duhovna čistoća je vaš posao; od toga vas nitko ne može amnestirati, niti biste to željeli. Buda vam može pokazati dharmu, ali sav posao razvoja vrlina i uklanjanja mana je na vama.

Netko će reći kako je taj nauk elitistički. Dakako da jest. Egalitarizam bića postoji u patnji, dakle sva pate, ali nisu sva sposobna prestati patiti. Po nauku budizma, patnja je bićima naprosto neizbjegžna dok ne razviju dovoljno pameti da uoče problem i primjene rješenje. Prije no što je netko ustanovio narav svojih vezanosti, on će ih smatrati dobrim stvarima, a ukoliko bi mu ih netko pokušao oduzeti, reagirao bi strahom, gnušanjem i agresivnošću. Nezrela duša naprosto ne vidi problem u vezujućim stvarima koje uzrokuju patnju, i patnju smatra tek neželjenom posljedicom ostvarivanja željenih stvari, posljedicom koju je sigurno moguće izbjegći ukoliko se idući put bolje potrudi. Nezrela bića, dakle, smatraju da je patnja nešto što se dešava "luzerima", onima koji nisu dovoljno vješti da je izbjegnu, i nakon svakog neuspjelog života u životu pijesku svijeta srljaju opet u isti živi pijesak, misleći kako će ovog puta napraviti bolje, kako neće raditi iste greške, kako će izbjegći patnju i postići zadovoljstvo. To se, dakako, nikad ne dešava, zato što je patnja inherentna samoj naravi svijeta i načinu na koji karma funkcioniра, ali to nezrela bića ne razumiju. Nezrela bića misle da je patnja rezultat njihovog ili tuđeg propusta ili pogreške.

Dakako, kako to obično biva prilikom transformacije elitističkog nauka u masovnu religiju, izvorni koncepti budizma bili su presofisticirani za generalni korpus sljedbenika, koji nisu znali što bi s tom teorijom počeli. Buda je u formiranju svojeg nauka ciljao na mali broj dovoljno naprednih učenika koji će biti u stanju shvatiti njegov nauk o nirvani, i formirao je redovnički pokret. Sumnjam da mu je ikad palo na pamet kreirati masovnu religiju u

kojoj će većina sljedbenika prakticirati par rituala i na temelju toga se nazivati budistima. Isto tako, sumnjam da je Isus imao namjeru kreirati religiju kojoj je prva asocijacija vezana uz njegovo uskrsnuće od mrtvih uskršnji zec. Ipak, te stvari su nastale logikom stvari.

Transformacija četiriju elementa i njihovo utrnuće u vađri iznimno je intangibilan i ezoteričan koncept kojeg u iskustvu ima samo nekolicina prosvijetljenih. Oni koji su prošli taj proces, ne mogu ga objasniti onima koji nisu, jer se radi o kvalitativnoj transformaciji svijesti, a ne o duhovnom iskustvu. Duhovno iskustvo je, recimo, kad se krećete kroz tunel prema svjetlu i onda vidite neko biće. To iskustvo može imati transformirajuću kvalitetu, ali u osnovi je to samo iskustvo, što znači da ste prije i poslije u osnovi ista osoba. Ali vađra, vađra je nešto drugo. Vađra je u duhovnosti kao kad očekujete Djeda Mraza s poklonima, koji će s vama razgovarati iz pozicije emocija i relacija "dobar-zločest", i onda vas netko pretvoriti u vanzemaljca koji ima potpuno drugačiji hardver za emocije, nema žljezde koje izlučuju hormone koji uzrokuju emocije na koje ste vi navikli, i sve je kompletno drugačije od svega o čemu ste ikad čitali, za što ste ikad čuli, o čemu niste nikad čuli da pričaju "duhovni učitelji", u čemu nema ljubavi, nema religijskih koncepata, ali ima stvari koje po prvi put vidite, za koje nemate imena, prema kojima su sve ljudske emocije i misli kao magla u usporedbi s planinom od dijamanta osvijetljenom gromovima iznutra, gdje su grom i dijamant ista tvar u različitim analogijama. Umjesto misli i osjećaja, imate tvrdo svjetlo bez misli i osjećaja, s tvrdoćom, širinom i jasnoćom svijesti kakva ja nezamisliva u ljudskom iskustvu, i kad biste mogli misliti, mislili biste nešto na temu "Dorothy, ovo ti više nije Kansas, ali isto tako nije ni Oz". Ali od toga se ne da napraviti ljudska religija. Buda je bio pametan pa nije ni pokušavao. On je dao upute kako se do takvog stanja dolazi, i to je zapravo najbolje što je mogao

napraviti. Ali nakon par stoljeća, tamo gdje je on mudro stao, tamo su drugi ispunili vakuum kreiranjem religije oko ljudske emocionalnosti, objašnjavajući "stvarno značenje" Budinog nauka, a zapravo ga ukidajući i nadomještajući derivatom kasne vedante. Tako je nastala mahayana.

Mahayana je, u osnovi, "budizam za svjetinu", koji unatoč tome što se radi o proizvodu široke potrošnje golica ego sljedbenika tvrdnjom kako se radi o istinskom, najdubljem Budinom učenju, koje je sakriveno svima osim rijetkim posebno upućenim pojedincima.

Kao obilježja ideologije mahayane obično se navodi sljedeće:

- univerzalizam; koncept po kojem će sva bića postići nirvanu, odnosno po kojem je nirvana inherentna svim bićima;
- bodhisattva; koncept po kojem arhat (prosvijetljeni Buda) nije konačni cilj duhovne evolucije nego je to prijelazno stanje do bodhisattve, koji se uslijed suošćanja prema bićima ponovno rada sve dok sva bića ne postignu nirvanu;
- upaya (opportunistički pristup); stav po kojem se za prosvijetljenje mogu iskoristiti sva sredstva koja stoje na raspolaganju i sve prilike koje se ukažu;
- uvođenje složene hijerarhije rajske svjetova i koncepata molitve, zagovora i blagoslova; ukida se koncept izbavljenja vlastitim snagama i uvodi se svjetini ugodniji koncept spasenja i spasitelja;
- uvodi se koncept neuništivog atmana, pod drugim imenom - "narav Bude", koji se nalazi u svim bićima. Budastvo se dakle potpuno redefinira, od kvalitativno novog stanja

koje mogu razviti tek rijetki pojedinci, u univerzalno prisutno stanje koje se nalazi u svim bićima u latentnoj formi, samo ga treba razotkriti;

- prosvjetljenje se definira kao pradžna paramita, stanje prosvijetljenog uvida u kojem se kao vlastita narav uviđa narav Bude, što je u osnovi identično konceptu prepoznavanja atmana kao brahma u stanju samadhija.

Ukratko, mahayana je nešto što izgleda kao budizam, a zapravo je kombinacija vedante i svih racionalizacija na teme “zašto nije dobro postići prosvjetljenje”, te “kako vezanost proglašiti većom vrlinom od slobode”. Idemo, dakle, redom odgovoriti na nauk mahayane.

Kao prvo, koncept univerzalnog potencijala za dostizanje nirvane potpuno je nebudistički. Kad bi nirvana bila inherentna stvarnost bića, onda bi se o tome moglo govoriti, ali u budizmu nema ni govora o tome. Budizam govorи o tome da je patnja inherentna stvarnost bića i stvarna narav njihove egzistencije. Nirvana je proizvod najvišeg stupnja zrelosti, a ne otkrivanje nekog oduvijek postojećeg a skrivenog stanja. Karikirano, nirvana je stanje u kojem breskva dozrije i otpadne sa stabla; govoriti o zreloj breskvi kao o nečemu što u sakrivenoj formi boravi u cvijetu breskve predstavlja pogrešku. Inherentna stvarnost bića je samsara, vječiti kotač rađanja i umiranja pogonjen vezanostima i projekcijama, načinjen od tvari patnje.

Kao drugo, Budin nauk ne poznaje koncept bodhisattve i protivan mu je. Bilo kakve racionalizacije koje odgadaju ulazak u nirvanu treba odbaciti. Nirvana je neizvjestan cilj beskrajne vrijednosti, kojeg je iznimno lako promašiti a posve je nevjerojatno da ćemo u

idućem životu imati drugu priliku. Prilika za prosvjetljenje je nešto što se rijetko ukazuje, i treba je smjesta iskoristiti. Koncept odricanja od nirvane kako bi se vodilo druga bića u samsari potpuna je ludost. Naime, biće koje nije prošlo transformaciju u vađru, koje nije formirano utrnućem četiri elemenata u vađri, dakle koje nije nirvana u samsari, nema nikakve sposobnosti voditi druge u nirvanu. Njegova kvaliteta svijesti je u osnovi ista kao kvaliteta svijesti ostalih bića samsare, i njegov pokušaj da vodi druge je kao da slijepac hoće voditi slijepce. Osim toga, takav pokušaj može biti obojen egoizmom, što želja da se vodi druge obično jest, koliko god takav egoizam bio zamaskiran kao suosjećanje i velikodušnost. Zbog toga može doći do zaprljanja duhovne supstancije po četiri elementa što negira mogućnost prosvjetljenja. Isto tako, ukoliko nije ušao u nirvanu, odnosno prošao transformaciju vlastite duhovne supstancije, yogin ne može znati da je njegova razina postignuća stvarno rub nirvane a ne nekakav privid na samom početku puta. Također, budući da je cijela dharma načinjena od tangencijalnog odmaka od samsare, nije moguće naučavati dharmu ukoliko nisi njenо utjelovljenje, dakle ukoliko nisi tangencijalno odmaknut od samsare. Zaključak je da je koncept bodhisattve posve pogrešan, i da svako odvraćanje od nirvane, bez obzira koliko ono bilo racionalizirano kao suosjećanje, predstavlja duhovni pad i aspekt samsaričkog ponašanja. Bodhisattva, dakle koncept učitelja svijeta koji podučava dharmu a da nije ušao u nirvanu, predstavlja potpunu pogrešku u razmišljanju. Jedino punina nirvane prisutna u samsari može funkcionirati kao magnet koji privlači druga bića u nirvanu. Jedino savršeni Buda, arhat koji je čista vađra, može u jednom od njenih stanja povezivanja samsare i nirvane (vađrasattva, vađrapani i padmasambhava) manifestirati savršenu narav dharme. Prije inicijacije u vađru, učiteljevanje znači gubitak koherencije vlastite karmičke supstancije, povezivanje s tuđim karmičkim momentima i, najvjerojatnije, duhovnu disocijaciju. Dakle, ne samo da "put

"bodhisattve" ne ubrzava dolazak do prosvjetljenja, nego u pravilu znači duhovnu smrt praktikanta, čija će se duša raspasti ukoliko se poveže s drugima prije inicijacije u vađru. Tek inicijacijom u vađru postiže se viši red duhovne tvari, definira se vlastitu egzistenciju na većem redu veličine od osnovna četiri elementa, i postiže se neovisnost o stanjima četiri elementa, ukoliko se dotične nastavi koristiti radi produljene fizičke inkarnacije radi poduke drugih. Tek učitelj načinjen od vađre, vađraćarya, ima distancu u odnosu na momente unesene od strane učenika koji ga spašavaju od kontaminacije i razbijanja njegove duhovne tvari. Neprosvjetljeni dakle nikako ne smiju stupati u odnose učiteljskog tipa jer je to apsolutno fatalno.

Kao treće, koncept duhovnog oportunizma, u smislu da koristiš što ti стоји на raspolaganju, u osnovi je posve korektan, ali isto tako otvara ogroman prostor za proglašavanje vezujućih stvari i disciplina spasonosnima, pa ga treba uzeti s velikom mjerom opreza.

Kao četvrto, da je Buda mislio da se molitvama, zagovorom svetaca, blagoslovom bodhisattvi i sličnim metodama može postići nirvana, to bi zasigurno negdje spomenuo. Umjesto toga, govorio je da se prosvjetljenje postiže samo i isključivo vlastitim snagama i nikakvim vanjskim utjecajima. Prosvjetljenje je rezultat unutarnje duhovne transformacije i nema veze s vanjskim utjecajima. Rođenje na ovom ili nekom drugom svijetu u tom je smislu nebitno, isto kao i molitve, zagovori ili kletve. Buda je postigao prosvjetljenje unatoč tome što su ga kleli, napadali i pokušavali obmanuti Mara i svi njegovi demoni. Prema tome vanjske sile su nebitne za prosvjetljenje i oslanjanje na njih predstavlja zabludu i zastranjenje.

Kao peto, da je narav Bude prisutna kao latentna narav svih bića,

onda bi Buda to rekao, a ne bi rekao suprotno: da u bićima nema ničeg vječnog, da su ona karmički agregati i da je prosvjetljenje potpuno novi element, dostupan samo rijetkim zrelim osobama. Koncept sveprisutne naravi Bude u svim bićima je rezultat unošenja elemenata kasne vedante u budizam, čime se zatvara svojevrsni krug na kojem je rana vedanta posudila koncept karme iz ranog budizma, razvila svoju teoriju oko toga, a kasni budizam usvaja elemente te teorije prepoznajući ih kao dobre, ali ne razumijevajući njihovu fundamentalnu različitost od Budinog izvornog nauka, te se tako vedanta i budizam u toj točki hibridiziraju i stvaraju različite ogranke, najznačajniji od kojih su vađrayana, tantrička škola budizma koju je izvorno na Tibet, Butan i okolna područja u osmom stoljeću donio redovnik Padmasambhava, te advaita vedanta koju je u isto vrijeme po Indiji propovijedao Šankaraćarya. To razdoblje s jedne strane predstavlja samu krunu ljudske misli, a s druge strane predstavlja razdoblje miješanja izvornih filozofija do neprepoznatljivosti, gdje svaki nastali hibrid za sebe tvrdi da je "pravo, autentično, vječno i pravizvorno znanje", kako to obično i biva.

Kao šesto, redefiniranje prosvjetljenja kao stjecanja uvida umjesto transformacije karmičkih elemenata predstavlja ozbiljan problem, i za razliku od prethodne točke, gdje hibridiziranje vedante i budizma ima dobrih posljedica, ovdje su posljedice redom loše. Naime, umjesto sustavnog rada na transformaciji, ovdje se po prvi puta u povijesti budizma uvodi koncept zen-prosvjetljenja, kao koncepta naglog shvaćanja, poput munje koja propara noćno nebo. Dakako, to je posljedica unošenja koncepta brahma u budizam, dakako pod drugim imenom, jer je jedino u tom kontekstu moguć koncept paranja površne, iluzorne svijesti i poniranja u dubinu koja se nalazi ispod. U vedanti i yogi se to zove samadhi, spoznaja atmana kao brahma, ali Buda, ukoliko i zna za brahman, a po svoj prilici zna, namjerno ne govori o iskustvu brahma kao

bitnom, jer ono predstavlja samo distrakciju. Iskustvo brahma nema nikakav utjecaj na karman, budući da mu je transcendentalno. Karman tim iskustvom ostaje nedirnut, sva karmička energija je i dalje ovdje, nije se ni potrošila ni nestala, i povratkom iz iskustva karman nije "nestao, sasvim nestao" kako to veli pradnaparamita hrdayasutra, nego se samo svijest privremeno izvlači iz karmana u "mjesto" na kojem ga nikad nije ni bilo, u transcendentalni brahman koji "niti djeluje, niti uzrokuje djelatnosti", kako to veli Krišna. Ali taj brahman je simultano postojeći s karmanom, i jedno ne dokida drugo. Karman nije moguće riješiti na "klik" niti trikovima svijesti, nego ga je potrebno transformirati do vadre, i to je jedina bitna stvar i jedina garancija oslobođenja. Ulazak u stanje brahma daje jedinstvenu perspektivu, ali ne proizvodi transformaciju svijesti i evolucijski kvalitativni iskorak oslobođenja iz svjetovnog kruga. Karman je taj koji se reinkarnira, a ne atman/brahman, i to što se reinkarnira treba transformirati, a ne se oslanjati na trikove.

Prilikom bilo kakvog pokušaja hibridiziranja vedante i budizma treba, dakle, imati u vidu da vedanta i budizam *nisu* isti nauk i *ne* govore iste stvari. Vedanta govori o transcendentalnom brahmanu a budizam o karmi i uvjetima mogućnosti oslobođenja iz kruga rađanja i umiranja. Te dvije istine nisu nespojive, ali njihovo nepravilno miješanje može dovesti do gubitka istine i jasnoće svakog pojedinog nauka.

Mahayana sebe smatra velikodušnim, širokim naukom koji je "velika kola" u koja stanu sva bića, valjda za razliku od budizma kao malih kola u koja stane samo par odabranih. U stvarnosti, klasični budizam ima realističnu ideju o tome kako postići cilj koji smatra vrijednim postizanja. Mahayana za početak taj cilj ne razumije (s iznimkom vađrayana škola koje imaju jako dobro razumijevanje); budući da ga ne razumije, zamjenjuje ga drugim

ciljem (zen-prosvjetljenje), koji također nije u stanju ostvariti većina njenih sljedbenika, i onda umjesto svega toga stavlja crkve, obrede i nadu da će vas spasiti nečiji blagoslov i zagovor, jer im je jasno da ne znaju što bi s vama počeli, pa vam vele da se molite svećima ili vrtite molitvene mlinove, dok sveci za to vrijeme umuju na temu "Ah, nakon milijun života stigao sam pred vrata nirvane. Oslobođio sam se svih vezanosti i počela je transformacija karmičkog agregata koji sačinjava moju osobnost u čistu vađru. Spoznajem da je moja cijela osobnost bila sačinjena od karmičke tvari, od vezanosti četiriju elemenata, koji se sada razlažu ne ostavljavajući za sobom traga. Ali jao, užasa li! Zeleni bičaš u lokvi kraj mene pati zbog neutješne ljubavi prema dvostaničnim algama. Gledajući njegovu patnju shvaćam da se moram vratiti u svijet i tamo ostati sve dok svi bičaši ne postanu Bude. Namjerno ću se zaglupiti da ne shvatim kako uvijek nastaju novi bičaši jer je izvor karmičke tvari nepresušan i ocean samsare je nemoguće iscrpjeti. Namjerno ću se zaglupiti da ne shvatim kako neulaskom u nirvanu pljujem u lice nauku Bude, koji je rekao da samo na tome treba raditi. I u točki gdje se četiri niža elementa gase i transformiraju u vađru, ja ću poslušati svoje *srce*, četvrti od četiri elementa, uspostaviti vezanost na tom elementu, odbaciti nirvanu, i tako donijeti karmički vezujuću odluku koja će zavezati moje karmičko tijelo s nesagledivim posljedicama. Ali kad vidim bičaša kako pati za dvostaničnom algom, shvaćam da je moja odluka o odbacivanju nirvane radi vezanosti za bića zapravo od iste glupe kvalitete kao njegova vezanost za algu i zaključujem da mi je bolje ući u nirvanu, ali budući da sam donio karmičku odluku o odbacivanju nirvane na maksimalnoj mogućoj energetskoj razini, sad se mogu jebat budući da više nemam toliko visoku energiju na raspolaganju da bih njome mogao poništiti tu vrstu odluke."

Ukratko, postoji naziv koji je Buda koristio kako bi označio velika kola. On ih je zvao "samsara".

Duhovna kozmologija

Budistička kozmologija je često konfuzna i sastoji se od nagađanja na temelju nepouzdanih tumačenja nekih Budinih riječi, te sinteze različitih izjava danih u različitim kontekstima, od kojih je većina vjerojatno metaforička i općenita. Kasnije razrade pokušavaju sve te izjave objediniti u jedan smisleni kozmološki sustav, ali rekao bih s ograničenim uspjehom.

Najbitniji aspekt budističke kozmološke teorije je vertikalna stratifikacija, odnosno klasifikacija svjetova po razini duhovne suptilnosti njihovih stanovnika. Vertikalna udaljenost među svjetovima nije mjerljiva u stvarnoj fizičkoj udaljenosti, nego kao razlika u mentalnim stanjima. Dakako, nekima je taj koncept bio previše apstraktan pa su uz takve "svjetove" dopisivali njihovu udaljenost od zemlje u yođanama, što je posebno smiješno imajući u vidu da se ne radi o fizičkim svjetovima. Stratifikacija svjetova je dakle od slične vrste kao stratifikacija valnih duljina svjetla nastalih separacijom bijele svjetlosti: da je Buda znao za pojам frekvencije svjetla, vjerojatno bi ga koristio u formiranju metaforičkih opisa. Ipak, treba imati u vidu da se većina tradicionalne budističke kozmologije sastoji od praznovjerja, budalaština i nagađanja, i da istinu treba tražiti u generalnim konceptima a ne u detaljima.

Prije nego pokušam uvesti nekakav red u sav taj kaos, napravit ću kratku sintezu budističke vertikalne kozmologije. Bitno je znati da se tu radi o svjetovima četiri elementa, ispod vadre, odnosno oslobođenja. Hinduizam bi te slojeve nazvao slojevima Prakrti:

Bezoblično područje (arupyadhatu) nema prostorni smještaj ali to je domena najveće suptilnosti iskustva bogova koji su postigli apsorpciju u bezobličnom kroz arupajhana meditacije. To područje se dodatno dijeli na četiri osnovna tipa:

- sfera niti opažanja niti neopažanja
- sfera nepostojanja
- sfera bezgranične svjesnosti
- sfera beskonačnog prostora

Oblično područje (rupadhatu) je supstancijalno, dakle ima prostorni smještaj i neku vrstu tvarnosti. Navodi se između 17 i 22 obličnih područja. Bića u obličnim područjima nisu podložna ekstremima radosti i bola kakvima su izložena bića nižeg sloja po imenu kamadhatu, niti se razlikuju po spolu. Kad biće sa rupadhatu sloju, npr. Brahma, poželi posjetiti neko biće u kamadhatu sloju, mora poprimiti "grublji oblik" kako bi ostvarilo prisutnost na tom sloju i postao vidljiv tamošnjim bićima. Jednako kao i u bezobličnom području, bića obličnog područja se dodatno dijele po tipovima ovisno o meditacijama koje ih definiraju, s tim da su te meditacije grublje, oblične. Unutar obličnog područja i neovisno o njegovim podjelama postoji segment po imenu śuddhavasa, odnosno "čisto obitavalište", u kojem ne borave obična bića koja se tamo nalaze slijedom svojih zasluga ili meditativnih postignuća, nego isključivo sljedbenici dharme na putu ostvarivanja arhantstva, koji su postigli stanje iz kojeg se ne moraju ponovo rađati na nižim razinama, nego direktno iz "čistog obitavališta" postižu prosvjetljenje.

Područje želja (kamadhatu) nastanjeno je bićima koja se razlikuju po stupnju sreće, ali sva su u vlasti Mare i vezana osjetilnim željama, što uzrokuje njihovu patnju. Razina kamadhatu na svojem vrhu sadrži ugodne svjetove u kojima žive deve, "bogovi" nižeg profila. Ta pod razina je analogna Svargi, rajscom svijetu vedske kozmologije, u kojem stoluje Indra, i dijeli se na slojeve:

- Parinirmita-vaśavartin, mjesto boravka deva koji imaju

moć nad tuđim kreacijama

- Nirmanarati, mjesto deva koji uživaju u svojim kreacijama
- Tusita, mjesto "radosnih deva", na kojem borave bodhisattve prije fizičke inkarnacije
- Yama, "raj bez sukoba", u kojem deve žive slobodno u zraku, i koji je najbliže zemlji

Ispod toga, još uvijek unutar područja kamadhatu, nalazi se područje planine Sumeru, u koje su smještena svakakva mitološka bića koja nitko nikad nema prilike vidjeti a koja se valjda smatralo "bogohulnim" proglašiti nezbiljskim. To je u osnovi mjesto puno vila, patuljaka, nimfi, zmajeva, goblina i sličnih izmišljenih bića.

Ispod planine Sumeru nalazi se Zemlja, svijet ljudi, i ukoliko netko ima problema sa prihvaćanjem ili odbacivanjem doslovne istinitosti gornjih opisa, dovoljno je da pogleda glupave i mitološke opise dijelova ovog svijeta, koji bi barem trebao spadati u domenu opipljivog i poznatog, pa da postane jasno koliki stupanj čiste fikcije i mitologije sadrže opisi viših svjetova. Ukratko, Zemlja je opisana kao planinski lanac koji opasuje planinu Sumeru u središtu svijeta, oko koje se okreću Sunce i Mjesec. Taj planinski lanac je omeđen ogromnim oceanom, koji ispunjava većinu svijeta. Taj ocean je pak okružen kružnim planinskim zidom po imenu Cakravada, koji definira horizontalnu granicu svijeta. U tom oceanu se nalaze četiri kontinenta poput malih otoka.

Ispod zemlje nalazi se pakao, Naraka, u kojem zla bića okajavaju grijeha. S paklom završava razina kamadhatu.

Ukratko, budizam poznaje tri glavne razine svijeta:

- bezoblično područje
- oblično područje
- područje želja

Pouka koju valja izvući iz čitanja opisa tih svjetova glasi da su takvi opisi više metafora nego opis neke konkretnе stvarnosti. Iskustva viših svjetova su rijetka, fragmentirana i podložna iskrivljavanju od strane fizičkog tijela koje interpretira iskustvo kako bi ono bilo preneseno u riječi, i zbog toga su opisi više artefakt maštne i nagađanja nego stvarnosti i njenog objektivnog prikaza. Postoje slične, paralelne "duhovne kozmologije", poput rozenkrojcerske i teozofske, ali one pate od potpuno istih problema kao budistička kozmologija - zajednički im je princip stratifikacije po duhovnoj suptilnosti i pokušaj slaganja sustava po nekom logičnom obrascu, ali sve preciznije od toga je obično artefakt maštne.

Vedanta se od tih sustava razlikuje po tome što je njena kozmologija namjerno rudimentarna. Šankaraćarya predmete iskustva i razine suptilnosti dijeli na sthula (grube), sukšma (suptilne) i karana (kauzalne). Grubi svijet je ovaj materijalni, s materijalnim osjetilima i njihovim predmetima. Suptilni svijet se dijeli na dva osnovna segmenta: niži, manasički, i viši, buddhički. Manasički sloj je ono što bi rozenkrojeri i teozofi nazvali "astralnim svijetom" a budisti područjem želja. Buddhički sloj je ono što bi teozofi nazvali "mentalnom razinom" a budisti obličnim područjem. Kauzalni sloj u nekim interpretacijama vedante je djelomično ekvivalentan bezobličnom području budizma, ali nema potpune podudarnosti; to je, u osnovi, ono što vedanta drži karmičkim tijelom, koje sadrži kauzalne reakcije koje uzrokuju ponovno rođenje. Škole yoge i vedante smatraju da se te karmičke sjemenke mogu "spržiti" znanjem, i tako učiniti neaktivnima.

Ukratko, ukoliko je netko smatrao da postoji "tradicionalna podjela" razina stvarnosti, sad vjerojatno zna bolje. Ne da postoji jedna tradicionalna podjela, nego njih bezbroj, što znači da u osnovi nitko ništa konkretno ne zna i svi se bave nagađanjem utemeljenim na nekoliko osnovnih principa. Ono oko čega postoji slaganje jest koncept vertikalne stratifikacije ovisno o duhovnoj suptilnosti, i to je manje-više sve. Ja sam tim stvarima pristupao po principu "informiraj se o svemu, ali prihvaćaj samo ono što praksa potvrди, i to samo kao radni model i terminološki okvir", što je na liniji Budine preporuke da ništa ne treba usvojiti radi autoriteta, nego tek nakon što si razmišljanjem i iskustvom ustanovio da je istinito, dobro i korisno.

Osim svega toga, Buda je imao jako dobar protutrov za pretjerane intelektualizacije na temu porijekla i naravi svijeta i želje za pobrajanjem svih mogućih razina i podrazina. On je rekao: "Ako vas pogodi strijela, hoćeće li otići doktoru da vam je brzo izvadi, ili ćete prvo pokušati ustanoviti iz kojeg je grada strijelac, iz koje je kaste, koliko ima djece, tko mu je napravio luk, tko mu je napravio cipele, koliko ima krava, koliko te krave daju mlijeka, pravi li od mlijeka sir ili maslac, i tome slične gluposti? Dok ustanovite sve te beskorisne stvari, umrijet ćete. Dakle vi ste sada ovdje kakvi jeste, imate problem, ja vam velim koje je rješenje, i vi sad to rješenje možete prakticirati dok se ne prosvijetlite, ili možete sjediti ovdje i ispitivati me o glupostima na temu koliko anđela stane na vrh igle".

Na sličan način je pristupao i pitanjima na temu "što se dešava s Budom nakon smrti", "postoji li stvoritelj", "je li duša identična tijelu ili je od njega različita". Naprosto bi šutio. To ima vrlo dobar razlog: što god on odgovorio na ta pitanja, ljudi će odgovor shvatiti na krivi način i stvoriti opasne, vezujuće ideje. Ukolio stvoritelj postoji, sigurno nije onakav kakvog si ljudi mogu zamisliti, pa je

odgovor u rasponu "da" ili "ne" zapravo pogrešan. Ako postoji, nije onakav kakvog si možete zamisliti, a ako ne postoji, ne postoji na način koji si ne možete zamisliti. Dakle problem je u antropomorfnim konceptima kojih se ljudi ne mogu osloboediti i koje nose sa sobom u pokušaju zamišljanja duhovnih stvarnosti.

Vipassana, kalape i četiri elementa

Iz Budinog je razmišljanja vidljivo kako je njegov interes za hipotetičke stvari i isprazno filozofiranje bio iznimno ograničen. On se bavio konkretnim i egzaktnim područjima. Postavio je dijagnozu ljudskog stanja, propisao terapiju, davao intelektualno jasne odgovore i raspršivao tlapnje kakvima je obilovalo tadašnji misaoni prostor. Postavlja se logično pitanje: je li Buda smatrao da se do prosvjetljenja može doći samo intelektualnim sredstvima, ili je u svoj nauk i praksi integrirao i nešto od praktičnih znanja yoge i meditacije do kojih je morao doći u svojim isposničkim godinama?

Odgovor na to pitanje je, kao i obično, dvojak. S jedne strane, Šakyamuni je ustanovio granice isposničkih praksi i prave rezultate je postigao tek kad je napravio radikalni iskorak iz tog mentalnog sklopa. S druge strane, raskidom s isposničkom praksom on nije posve odustao od isposničkih principa, i nastavio je živjeti životom redovnika-prosjaka. Jednako tako, ukoliko bi ga pitali je li moguće isposništvo i yogom postići prosvjetljenje, on bi odgovorio niječno, odbacujući tako prakse koje su u njegovo vrijeme bile uobičajene i korištene u svrhu duhovnog napretka. Istodobno, utemeljio je novu duhovnu praksu budnog i distanciranog promatranja mehanizama kreiranja, diskreiranja i ponovnog kreiranja umnih struktura, poznatu pod imenom vipassana.

Vipassana se od Patandalićeve yogijske teorije razlikuje otprilike kao Maxwellova teorija korpuskularnosti fotona i fotoelektričnog efekta od Newtonove teorije svjetlosti kao valnog fenomena. Patandali svijest definira kao zbroj valnih funkcija, titranja (vrtti) koja tvore uznemirenje mentalne supstancije (ćitta), a sve pojave u svijesti definira na onakav način na koji moderna akustička teorija definira zvuk, dakle glazbu i govor definira kao valne forme nastale zbrajanjem vibracija različitih frekvencija, primjer čega možete vidjeti ukoliko u nekom glazbenom editoru otvorite .wav

datoteku i pogledate kako izgleda vizualni prikaz valne forme koja, pretvorena u električni signal, a putem njega u magnetizam i vibraciju membrane zvučnika, proizvodi vibraciju sredstva koju doživljavamo kao zvuk. Zvuk je dakle sintetička pojava, sačinjena od elemenata različitih frekvencija, glasnoće i trajanja. Patanđali na isti način sagledava pojave u svijesti, kao sintetičku valnu strukturu, koja definira prozirnost duha za atman/brahman.

Buda sa svojomvipassanom sagledava pojave korpuskularno, čestično. Tamo gdje Patanđali vidi valne funkcije, Buda vidi čestice fundamentalne materije, koje imaju iznimno kratko trajanje, ali čija energija se u cijelosti utroši u kreiranje drugih čestica. Takva čestica, po imenu kalapa, svojom smrću dakle rađa druge čestice, pridržavajući se zakona o održanju energije. Takav mehanizam perpetuiru momente i unutar svijesti i unutar tvarnog svijeta podjednako, stvarajući složene fenomene, odnosno aggregate. Model koji iznosi Buda ne treba shvaćati na površnoj razini atoma i molekula, nego prije na razini matematičkog modela kvantnog vakuma¹.

Za razliku od moderne fizike, koja strogo dijeli kvantne fenomene od fenomena poput ljudske svijesti, koje opaža na bitno višoj razini apstrakcije u odnosu na fundamentalne materijalne fenomene, dakle ne na kvantnoj razini nego na razini elektrokemije, Buda postulira ono što ja iz perspektive današnje fizike prepoznajem kao kvantu teoriju svijesti, odnosno teoriju koja objedinjuje ponašanje materije i svijesti po zajedničkom modelu kalapa, odnosno fizičkih fundamenata, koje u nedostatku boljeg termina možete zvati bozonima, a koji kreiraju privid čitave materijalne i duhovne stvarnosti svojim neprekidnim nastajanjem, iniciranjem drugih

1 <http://www.newscientist.com/article/dn16095-its-confirmed-matter-is-merely-vacuum-fluctuations.html>
http://en.wikipedia.org/wiki/Vacuum_state

pojava i nestajanjem, dakle uloženjem i izlaženjem iz postojanja u infinitenzimalno malim jedinicama vremena.

Kalape su beskrajno sitne čestice, kvantnih dimenzija, i unatoč tome što sam čuo da ih nazivaju "atomima", smatram da se tu mora raditi o bozonima, budući da se definicije bolje podudaraju. Buda smatra da kalape postoje u nekoliko osnovnih tipova, podijeljenih prema elementima i njihovim tendencijama. Kalape tvore aggregate, ali na način koji je srodniji načinu na koji kvantne fluktuacije vakuma po nekim teorijama kreiraju dugoročno iznimno stabilne čestice poput protona, nego načinu na koji bi si ljudi takve stvari zamišljali, direktnim ljepljenjem čestica u veće strukture. Recimo samo ovako: Buda je imao jako dobru ideju o tome kako takve stvari rade, ali točna matematička formulacija fenomena nadilazila je njegove dosege, a ni ja po tom pitanju ne stojim ništa bolje pa će slijediti njegov primjer i zadržati se na pojednostavljenoj i slikovitoj teoriji.

Teorija kalapa naslanja se na koncept četiri elementa, koji su prema Budi temeljne sastavnice materije. Dakako, ta četiri elementa nisu ni približno onako blesava stvar kako se to većini ljudi sa znanstvenim obrazovanjem može činiti na prvi pogled. Četiri elementa su zemlja, voda, vatra i zrak.

Da ovdje odmah zaustavim očekivanu reakciju čitatelja: te riječi su slikovita metafora, i nisu mišljene doslovno. Čovjek koji je prije 2500 godina postulirao teoriju materije koja se ne razlikuje bitno od teorije kvantnih fluktuacija vakuma nije bio toliko blesav da misli da je vatra element. On je znao da je vatra složeni proces međudjelovanja različitih tvari, a ne element. Kad se misli na vatru kao element, misli se na nešto sasvim drugo, što objedinjuje pojave na kvantnoj razini materijalnog svemira, te duhovne fenomene i stanja određenog tipa.

Zemlja kao element je stanje "tvarnosti", inercije postojanja, kontinuiteta, tangibilnosti. "Zemlja" kao element bi prije bio Higgsov bozon; kad nekoliko iznimno kratkotrajnih čestica formira stabilno stanje po imenu proton, koje može nastaviti postojati u tom obliku kroz vremenski red veličine 10^{35} godina. Imajući u vidu da je trenutna starost svemira reda veličine 10^{10} godina, to vam nešto govori. Dakle taj faktor stabilnosti čestica i pojave je zemlja.

Voda kao element je opisiv kao "interaktivnost" ili "kohezija". Voda bi bile interakcije - jaka i slaba nuklearna interakcija, elektromagnetska interakcija i gravitacija.

Vatra kao element je energija, radijantnost, zračenje. Svi oblici zračenja su vatra, npr. reklo bi se da zvijezde funkciraju tako što od elementa "vode", dakle interaktivnosti koja inicira nuklearnu fuziju, proizvode element "vatre", dakle zračenje.

Zrak je možda najteže opisati, budući da ga uspijevam opaziti prije svega kao psihički fenomen širine prostora i ekspanzivnosti, i ukoliko bih ga morao mapirati na neki fundamentalni fizikalni fenomen, onda bi to bila kozmološka konstanta¹, odnosno inherentna prostorno-vremenska ekspanzivnost Svemira.

Ta četiri elementa se može opažati i na makroskopskoj i na mikroskopskoj razini svijeta, dakle "vatru" se može opažati i u nuklearnim reakcijama i u oksidacijskim procesima, a "zemlju" u trajnosti protona i u čvrstoći kamena, ali jednako tako ih se može opažati u duhovnim procesima, koji su u osnovi stvoreni od istih elemenata kao fizički svemir i u kojima se odražavaju isti principi. Budino opažanje je da unutar fluktuacija vlastitog duha možemo opažati istu onu fluktuaciju kalapa koja čitavo vrijeme stvara,

1 http://en.wikipedia.org/wiki/Cosmological_constant

razgrađuje i ponovo stvara materijalni svemir, jer je fundamentalna gradivna tvar svijeta i uma ista.

Neka tumačenja budizma vele da to znači da je duh svediv na materiju, dok druga tumačenja govore da je materija svediva na stanje duha. Buda na takva pitanja odgovara šutnjom¹. Naime, oba odgovora sadrže implikacije koje su krive i tako se na taj tip pitanja ne može odgovoriti. Ako vas netko pita je li avion podvrsta automobila ili podvrsta podmornice, što ćete mu odgovoriti? Buda iznosi nauk o kalapama i nepostojanosti agregata, i taj nauk je potrebno shvatiti, a njegovim shvaćanjem dolazi do spoznaje da su naše prvočne ideje o materiji i duhu bile pogrešne i da se na njima nije moglo graditi znanje. Budin nauk o kalapama nije puka teorija. Njega prati praktična disciplina po imenu vipassana, koju ću sada ukratko opisati.

Osnovna tehnika vipassane se može svoditi na mirno sjedenje, duboko osjećanje vlastitog tijela na razini sličnoj autogenom treningu, te opažanje mentalnih procesa u njihovoј prolaznosti i međusobnoj uvjetovanosti. To znači da promatrati emocije i misli kako dolaze, odlaze i u procesu stvaraju nove osjećaje i misli. To se prepoznaje kao manifestacija istog temeljnog principa koji stvara i rastvara sve ostale aggregate. U svemu tome, opaža se kako nijedna od misli i emocija koje dolaze, odlaze i ponovo dolaze nije "ja", da jastvenost nije data u tim pojavama. Promatranjem tih procesa iz pozicije svjedoka, postiže se napredak u duhovnim kvalitetama (parami), primjerice postiže se distanca u odnosu na strasti i želje, i što je najbitnije, troši se karmički reaktivni materijal inherentan aggregatima koje promatramo, budući da stav distanciranog promatrača koji osjeća ali ne reagira istovremeno stvara napredak u kvaliteti kšanti, te kroz patnju koju doživljava

1 http://en.wikipedia.org/wiki/14_unanswerable_questions

praktikant promatrajući traumatična, stresna iskustva iz svoje podsvijesti kako se odvijaju u njegovom duhu, troši traumatični kohezivni materijal takvih karmičkih agregata i tako ih transformira, prerađujući vlastito duhovno tijelo iz stanja vrtložnih, dramatičnih zbivanja ispunjenih strastima i patnjom u mirni, sabrani ocean duha, kako se vrtlozi u njemu utroše bez uzvraćaja koji energiju vrtloga ulaže u kreiranje novog vrtloga, po principu samsare. Odvajanjem koncepta "ja" od kalapa, otvara se mogućnost na djelovanje na njih kao na bilo koju drugu tvar. Tamo gdje nešto smatramo sobom, tamo se toga čvrsto držimo u strahu za kontinuitet vlastitog postojanja. Budistička praksa nevezanosti i distance omogućuje apstrakciju jastvenosti od prolaznih fenomena, te u konačnici i postizanje oslobođenja kao krajnjeg cilja.

Takva budistička verzija yoge proizvodi u osnovi slične rezultate kao Patandalijeva - troši se i prazni energija vrtloga unutar svijesti koji proizvode samopropagirajuće tenzije, i tako se smiruje i homogenizira duhovna supstancija. Sa razine teorije i prakse, dakle, ukazuje se da se Patandalijeva i Budina yoga razlikuju više po perspektivi i pogledu na iste fenomene, dok na razini prakse među njima nema bitnije razlike. Najkorisnija pouka koju se može izvesti iz razlika tih dvaju pristupa jest trodimenzionalnost slike koja se stvara o anatomiji duhovne tvari. Yigin koji sagleda vlastitu svijest iz obje pozicije ima veću šansu ispravno shvatiti problematiku i postići rezultate nego netko tko to sve gleda samo iz jedne pozicije i možda potpuno krivo shvati stvar, misleći da se radi o metafori ili o pukom misaonom eksperimentu. Upravo suprotno: radi se o transformacijskoj tehniči, metodi koja, karikirano, uzme zapetljano i prljavo runo svježe sastrženo sa ovce, i transformira ga u čisto, pravilno predivo.

Ono što je iznimno bitno u vipassana meditaciji jest opažanje inherentne bolnosti iskustava. Praktički sve što vam prođe kroz

svijest sadrži patnju, traumatičnost i duhovnu nelagodu koju je potrebno mirno utrošiti i otpatiti. Ta krotkost u patnji je mehanizam kojim akceleriramo "odrađivanje karme", jer simultano s utroškom patnje dolaze novi uvidi koji postaju mogućima tek kad se zapetljano karmičko runo raspetlja i pročisti. "Odrađivanje karme" vipassana metodom nije dakle samo trošenje nekakvog smeća, kako bi to doživljavao āainizam ili new age, nego otvaranje prema iskustvu i znanju koje je spojeno s bolji, i ukoliko krotko podnesemo i otrpimo bol, ne uzvraćajući udarac, otkriva se da je druga strana bolnosti karmičkog raspetljavanja mudrost, znanje koje se tako otkriva. Znao sam čovjeka koji je za sebe govorio da korača putem bodhisattve tako što preuzima od drugih ljudi bolnu karmu koju oni sami ne žele odraditi, smatrajući je velikom neugodnošću. On takve karmičke blokove preuzme na sebe, i tehnika yoge mu se svodi na to da sjedi i pati, proživljavajući duhovnu traumu koja se oslobađa iz takvih karmičkih blokova, a rezultat je integracija kalapa iz takvih karmičkih blokova u njegovo karmičko tijelo, čime njegov "ego" raste i poprima sve veću složenost i sposobnost nošenja duhovnih istina i stvarnosti. Vježbom u takvoj disciplini yogin razvija mnoge sposobnosti koje nikad ne bi razvio da je odabralo ugodniju stazu. Primjerice, razvija izdržljivost prema neugodnim i traumatičnim iskustvima, te sposobnost za podnošenje teških duhovnih udaraca, koji ne ginu naprednom praktikantu. Isto tako, razvija se sposobnost za neposredno doživljavanje duhovne energetike, što je iznimno rijetka stvar, budući da većina takve stvari doživljava simbolički i s bitno veće distance, a sagledavanje duhovnih struktura direktno s razine kalapa, odnosno vrtti, ulazi u domenu s kojom samo nekolicina vrhunskih yogina zna raditi, zato što je iskustvo bolno, kaotično, i destruktivno po načine na koje ljudi doživljavaju stvarnost i svoju osobnost.

Razgovarao sam s tim budističkim yoginom prije desetak godina

(negdje 1998.) kako bismo usporedili tehnike, i uvidom u moju tehniku unutarnjeg prostora i up-stream kriye zaključio je da se radi o istom principu kojeg on koristi u transformaciji karme, samo što se tehnička realizacija principa neznatno razlikuje, budući da ja koristim Kundalini-vrtloge za akceleraciju raspada agregata, dok on koristi suošćeđanje pomoću kojeg se identificira s karmom i otvara se prema patnji koju ona sadrži. Budući da je otvaranje i integracija te vrste sastavni dio moje tehnike, koja radi posve istu stvar do točke u kojoj se aktivira kriya u predanosti višoj svijesti, zaključujem da jevipassana, ukoliko je prakticira stručni i vješti praktikant poput mojeg ondašnjeg sugovornika, principijelno ekvivalentna tehnika onoj koju sam ja razvio iskustvom i praksom. Moja tehnika sadrži sve aspekte vipassane, ali spojene s Kundalini-energetikom koja smanjuje izravnost kontakta traumatičnog sadržaja sa sviješću, te akcelerira razlaganje štetnih sadržaja fokusom energije višeg reda. Ali i koncept energetike višeg i nižeg reda te stratifikacije duhovnih tijela također je bio poznat mojoj sugovorniku, tako da zaključujem da kod stvarno djelotvornih tehnika nema previše razlika. U konačnici, djelatna i učinkovita tehnika yoge je nešto što spontano razvije svaki iskreni tragalac za oslobođenjem, budući da se sredstva sama iskristaliziraju iz usmjerenja duha, onako kako se dijamanti iskristaliziraju u grafitu izloženom visokom tlaku. Tehnika yoge je dakle plod duhovnog stremljenja, a ne njegov uvjet.

Umiranje i ponovno rađanje

Jedan od najčešćih prigovora budizmu je percepcija njegovog cilja, nirvane, kao negativnog stanja, dakle gašenja svijesti i svih pozitivnih aspekata iskustva, čime se doduše rješava pitanje patnje, ali na takav način da se skupa s prljavom vodom kroz prozor izbací i dijete. Budizam se dakle percipira kao sustav koji teži stanju u kojem doduše nema patnje, ali nema ni duše, ni vječnosti, ni sreće, ni dobra.

Ljudi koji razmišljaju na takav način obično odbacuju budizam kao filozofiju i svjetonazor i umjesto njega biraju slijediti neki sustav poput yoge ili vedante, koji sadrži manje-više sve budističke koncepte vezane uz karmu, ali prepoznaje atman/brahman kao pozitivni princip u ljudskom iskustvu, a cilj doživljava kroz konačno prepoznavanje brahma kao vlastitog jedinog identiteta.

Taj prigovor budizmu jednim dijelom stoji. Solidan broj praktikanata budizam doživljava upravo na negativni način koji mu prigovara Šankaraćarya, i iz te pozicije Šankaraćaryino insistiranje na brahmanu ima i te kakvog smisla. Vedanta i budizam su s filozofske razine toliko slični, da jednu pravu razliku između njih čini upravo nauk o brahmanu. Čak i nauk o reinkarnaciji im je identičan, jer i vedanta tvrdi da se reinkarnira karman a ne atman; atman je vječan i nerođen, to je drugi naziv za brahman, koji se niti rađa, niti umire, dakle ne reinkarnira se, ali njegova svjetlost prosijava kroz cjelokupnost relativnog iskustva, on prožima ljudsku egzistenciju onako kako maslac prožima mlijeko, i procesom diskriminacije, odnosno analitičkog filtriranja iskustva, čovjek može shvatiti da je njegovo jastvo zapravo taj brahman, a identifikacija s karmanom, odnosno relativnim iskustvima, stvara fenomen po imenu đivan, dakle relativno živo biće, za koje se u neznanju misli da je "ja", i misli se da je taj "ja" djelatnik i iskusitelj i da se ponovo rađa. Ono što ljudi obično zovu đivan zapravo je ono što budizam zove karmičkim agregatom - to je

prolazna, efemerna pojava, koja danas je a sutra je nešto drugo. Ćivan se rađa i umire, to je struktura koja je različita u djetinjstvu, zreloj dobi i starosti. Vedanta govori da je atman/brahman cijelom tom procesu tih svjedok, njegova neuključena pozadina, zlatna ptica koja boravi na vrhu stabla života ne jedući s njega ni slatke ni gorke plodove, boraveći u zlatnom sjaju svoje vlastite prirode.

Prije desetak godina bio sam se sklon posve složiti s Šankaraćaryom u njegovoj ocjeni budizma, pogotovo imajući u vidu da sam u iskustvu imao stanje brahma, odnosno nirvikalpa samadhi, koje je naizgled posve potvrđivalo poziciju vedante, i negiralo ono što sam percipirao kao negativno definiran cilj budizma. Ipak, temeljem kasnijeg iskustva i analize pojava sklon sam revidirati svoju inicijalnu procjenu budizma i proglašiti raskorak između njega i vedante strateškim, a ne filozofskim problemom.

Čini mi se, naime, da je Buda znao naprsto previše toga da bi mu mogla promaknuti tako bitna stvar, i da je njegov nauk o anatmanu, te naizgled negativno definirana nirvana, zapravo namjerno stavljanje naglaska na karmički aspekt problema, te da je Buda dalekovidniji i mudriji nego sam mislio. Naime, Buda je iznosio nauk iz pozicije praktične korisnosti, a pogledajmo što slijedi iz koje perspektive.

Iz perspektive vedante po Šankaraćaryi, jedina bitna stvar je spoznaja brahma. Brahman je transcendentalan karmi, i spoznaja njega kao vlastitog stvarnog identiteta lomi veze koje tvore privid po imenu ćivan. Bez asocijacije brahma s karmom koja tvori efemerni ćivan, karmu ništa ne drži na okupu i reinkarnirajući entitet koji se smatra dušom rasprši se poput oblaka na podnevnom suncu. Tako u spoznaji brahma nastupa oslobođenje. U teoriji, to je sve divno i krasno, ali Šankaraćarya grijesi, i to fundamentalno i

fatalno griješi. Brahman je naime uvijek transcendentalan karmanu i vječito slobodan. U stanju brahma, brahman se opaža kao vlastita stvarna priroda, a divan se opaža kao iluzija. Ali stanje brahma je simultano postojeće sa stanjem karmana. Prepoznavanje sebe kao brahma nema apsolutno nikakvog učinka na karman, i to je ono što Šankaraćarya ne zna. Daleko od toga da će znanje brahma imati učinak raspršivanja karme: ono neće imati apsolutno nikakav učinak na karman, budući da je brahman transcendentalan karmanu. Isto kao što mač koji siječe tijelo i ubija čovjeka nema nikakav učinak na atman/brahman, tako ni spoznaja brahma nema apsolutno nikakav učinak na karman, budući da mu je transcendentalna. Spoznaja brahma je dakle karmički ništavan događaj - niti stvara, niti razlaže karmu. Nakon ulaska u stanje brahma, yogin se uvijek mora vratiti u stanje divana, gdje sva karma nastavlja gdje je stala. Upravo suprotno Šankaraćaryinom nauku, vedanta zapravo nema nikakvih instrumenata za postizanje oslobođenja od ciklusa rađanja i umiranja, budući da su svi njeni napori usmjereni prema cilju koji nema nikakav učinak na sferu karme.

Zbog praktičnog prepoznavanja te istine ja sam prije dosta godina, još 1997., zaključio da postoje dva temeljna nauka, o relativnom i apsolutnom, gdje je nauk o apsolutnom koristan za ulazak u samadhi, a nauk o relativnom je koristan za profinjenje relativnih energetskih tijela i postizanje oslobođenja. Ipak, iz nekog razloga sam naprsto formirao vlastiti nauk o relativnom i u razmišljanju se nisam uopće bavio budizmom, sve do nedavno, kad sam ga zbog posve desetih razloga ponovo pogledao i ustanovio dramatičnu sličnost između stvarnog nauka budizma i mojih koncepata profinjavanja relativne egzistencije. Na temelju toga mi je sinulo da je Buda morao znati ono što sam ja shvatio prije mnogo godina, još prije nego sam napisao svoju prvu knjigu: da je nauk o brahmanu istinit, ali u konačnici može biti veća distrakcija

nego korist. U pokušaju spoznавanja brahma, koji je ionako uvijek ovdje, prolazi vrijeme koje treba bolje iskoristiti za transformaciju karmana, jer to je faktor koji u najvećoj mjeri određuje našu budućnost. Ne rađa se, naime, brahman, nego karman; a on se rađa posve neovisno o spoznaji brahma, budući da je ona iskorak u transcendenciju a ne čin transformacije. Karma, nedirnuta iskustvom brahma, vezuje i uvjetuje. Bez transformacije karmana nema oslobođenja, a iskustvo brahma je u tom smislu samo ugodna i utješna distrakcija.

Je li moguće da je Buda i te kako znao za vječni i transcendentalni brahman, ali je znao i bitno više od Šankaračarye, pa je nauk formulirao tako da fokus usmjeri prema problemu, koji uvjetuje ponovno rođenje? Rješavanjem tog problema postiže se oslobođenje, a u oslobođenju, dakako da će yogin spoznati brahman, njegovu narav, vječnost i transcendentalnost. Ipak, budući da je po putu do tog cilja već raspotpjelo sve karmičke čvorove i vipassanom transformirao aggregate kalapa u koherentnu formu koja više nije karmički reaktivna, dakle ne uvjetuje ponovno rođenje "ja" strukture koja ju je kreirala, budističko oslobođenje je pravo oslobođenje, u smislu da ne preostaje karma koja bi uvjetovala povratak iz stanja savršenstva, dok je oslobođenje vedante samo izlet, posjeta cilju koja traje i prođe, i nakon koje se moramo vratiti u svijet patnje, jer tamo praksom nauka vedante nismo napravili ništa što bi uzrokovalo oslobođenje. Čak i ukoliko ulazak u samadhi smatramo karmički relevantnim činom iz pozicije đivana, ta nova karma se samo pribraja postojećoj, a ne razlaže je. Zbog toga Buda spominje aspekte brahma jedino u kontekstu nirvane, dok s druge strane pomno izbjegava koncepte ondašnjeg hinduizma i đainizma, po kojima bića posjeduju atman, kao vječnu i neprolaznu komponentu. Naime, apsolutno je izvjesno da će svi pod "atmanom" misliti "đivan". Smatranjem bilo kojeg aspekta ljudske osobe vječnim nositeljem vlastite stvarnosti i

osobnosti znači nemogućnost transformacije karme koja definira divan, što postaje potpuno jasno praksom vipassane ili tehnike unutarnjeg prostora, gdje je moguće razložiti i počistiti jedino onaj energetski sklop iz kojeg smo izvukli svoju svijest, koji ne doživljavamo kao "sebe". Tvrđnjom da *ništa* od toga svega nije vječno i nepromjenjivo Buda stvara filozofski okvir za mogućnost raspetljavanja definicije sebe od karme. Tvrđnjom da ništa od ovoga nije atman, oslobađa se atman od potrebe da bude bilo što od ovoga, te od straha za vlastitu opstojnost u slučaju rastvaranja bilo koje energetske strukture. Tamo gdje Šankaraćarya atmanu čini uslugu riječima hvalospjeva, tamo ga Buda oslobađa reaktivnih efekata karme.

Tamo, dakle, gdje Patandžali koherenciju, a potom i potpuno umirenje valnih funkcija, koji tvore uznenirenje mentalne aktivnosti, vidi kao stanje u kojem brahman boravi u vlastitoj naravi i opaža se kao takav, tamo Buda govori o koherenciji i rastvaranju karmičkih agregata, čime nastupa stanje nirvane.

Nemoguće je stanje pozitivnog postojanja nakon raspršivanja gradivnih komponenti duše u svijetu u kojem ne postoji sveprožimajući pozitivni princip koji se ukazuje nakon raspršivanja iluzornog. Dakle, iz same definicije nirvane kao dobrog stanja i poželjnog cilja jasno je da postoji nešto, što se ukazuje raspršivanjem iluzorne osobnosti, a što tvori puninu stvarne, slobodne i neuvjetovane egzistencije. Budući da je Buda jako pazio da nigdje ne poveže vječnost s ljudskošću, sve to ostaje na razini nagađanja, ali ukoliko pogledamo kako izgleda tibetanski opis procesa umiranja i ponovnog rođenja, jasno je da to nagađanje ima i te kakvog temelja u stvarnosti. Također, način na koji Milarepa opisuje svoje postignuće potpuno je u skladu s naukom vedante. Budistički nauk o nirvani, dakle, možemo shvatiti kao stanje brahma bez preostale karme.

Pogledajmo samo ovaj citat iz Padmasambhavinog teksta Bardo Thödol, poznatijeg pod imenom "tibetanska knjiga mrtvih". Radi se o uputama umirućoj osobi, kojoj se pokušava davati savjete kako bi postigla oslobođenje ili najbolje moguće ponovno rođenje:

"O, ti plemenita roda (tako i tako po imenu), slušaj. Sad doživjavaš Zračenje Jasnog Svjetla čiste Stvarnosti. Prepozna ga. O, ti plemenita roda, tvoj prisutni intelekt¹, u istinskoj naravi praznina, koji nije oblikovan ni u što, što se tiče svojstava ili boje, prirodno prazan, upravo je sama Stvarnost, Sve-Dobri.

Tvoja vlastita svijest, koja nije oblikovana ni u što, u biti - praznina, te intelekt, sjajan i pun blaženstva - to dvoje - neodvojivi su. Jedinstvo njihovo je Dharmakaya, stanje Savršenog Prosvjetljenja.

Tvoja vlastita svijest, sijajuća, prazna i neodvojiva od velikog Tijela Zračenja, nema rođenja, niti smrti, i Nepromjenjivo je Svjetlo - Buda Amitabha.

Znati ovo je dovoljno. Prepoznaјući prazninu vlastitog intelekta kao Budastvo i promatrajući ga kao vlastitu svijest, znači održati sebe u stanju božanskog uma Bude."

Ne znam za vas, ali to meni ne liči na način na koji se nirvanu obično doživljava: kao negativno stanje prestanka postojanja u ništavilu, odnosno kao neku vrstu trajne i prave smrti, kakvu si zamišljaju materijalisti. Vi sad možete reći da je to neki tibetanski ogrank budizma koji ima više zajedničkog sa Šankaraćaryinom vedantom (čiji je suvremenik) nego s izvornim Budinim naukom, ali što onda reći na to da Buda u djelu Dhammapada, koje pripada

1 <http://en.wikipedia.org/wiki/Rigpa>

najstarijem Theravada kanonu, za nirvanu kaže da je "najveća sreća"? Klasično tumačenje¹ glasi da je ta sreća trajna, transcendentalna radost koja je svojstvena miru postignutom prosvjetljenjem (bodhi). Daleko od toga da je tibetansko viđenje nirvane kao vrhovne i esencijalne, apsolutne stvarnosti, neko kasnije krivovjerje: to je najortodoksniji nauk izvornog budizma².

Uostalom, jedino sam od zapadnjaka uvjetovanih materijalizmom imao prilike čuti interpretaciju nirvane kao smrti duše ili negativne praznine; kod istočnjačkih praktikanata budizma čuo sam jedino tumačenje kakvo iznosi Padmasambhava. Koncept budizma kao "produhovljene verzije ateizma" isključivo je, dakle, zapadnjačko krivovjerje, nastalo površnim shvaćanjem budističkih koncepata. Razlika između vedante i budizma je dakle prvenstveno u tome što budizam ustraje u tvrdnji da je nirvana stanje koje nema apsolutno nikakve veze s ljudskim poimanjem jastva, nego da je nirvana nova stvarnost koja se postiže - a ne otkriva - kad se sve ljudsko rastvori i razobliči.

Pitanje koje iz toga slijedi jest što onda točno umire, što se reinkarnira i što se ponovo rađa? Za vrijeme ljudskog života opažamo kako se "ja" identificira sa različitim stanjima i oblicima postojanja. Postoji kontinuitet osobnosti i sjećanja, ali stanje koje doživljavamo kao "ja" podložno je stalnoj promjeni. Što se dešava sa "ja" smrću ljudskog tijela?

Najbolje će biti da prepričam sadržaj tibetanske knjige mrtvih, koja opisuje upravo taj proces.

1 http://en.wikipedia.org/wiki/Nirvana#Nirvana_in_Buddhism

2 "Osloboden um (citta) koji više ne prijanja jest Nibbāna" (Majjhima Nikaya 2- 4.68)

Nakon smrti tijela, čovjek se u prvoj fazi nalazi u suptilnom ("astralnom") tijelu ali u fizičkom prostoru, i može vidjeti i čuti ljude i vidjeti svoje mrtvo tijelo. Nakon te faze, nastupa ono što obično zovem "top-down sieve", dakle proces prosijavanja biserja nizom sita s progresivno sve sitnijim rupama kako se ide prema dolje, gdje se najkrupnije biserje zaustavi na vrhu, a bezvrijedni pjesak izlazi na dnu. Bardo Thödol opisuje proces na sljedeći način:

Biće je na početku izloženo stanju nirvane. Dovoljno je da odluči "ovo je moja stvarna priroda", i bit će tako: zauvijek će pripasti sve-blaženom stanju čiste svijesti, te absolutne radosti i savršenstva vrhovne stvarnosti. Ali, većini bića je takav izbor nemoguć. Naime, izložena čistoj svjetlosti nirvane, bića osjećaju strah, bol, patnju i užas.

Zašto je tome tako?

Svaki poznavalac vipassane odmah će shvatiti razlog. Naime, karmički agregati se uslijed djelovanja tako visokog reda veličine stvarnosti počnu naprezati i raspadati, oslobađajući pritom užasnu, koncentriranu količinu patnje. To je patnja koju osjeća grešnik kad se mora suočiti s krajnjom istinom i posljedicama svojih grijeha, jer se u savršenoj istini nirvane nije moguće sakriti u laž, neznanje i mrak, kamo se uvijek sakrivaju grešnici, pokušavajući prikriti ili krivo prikazati svoja djela, izmišljajući lažna objašnjenja koja ih ocrtavaju kao dobre osobe. U stanju nirvane, netko tko je prevario, izdao, ukrao, slagao, ubio i sl. odmah vidi konačnu istinu tih djela, i ukoliko želi sebe sagledavati kao dobru osobu, to mu je nemoguće. On bi morao priznati da je ono što vidi u svjetlosti nirvane istina, morao bi priznati da je zla osoba, i otrpjeti ogromnu bol koja slijedi iz takve spoznaje. Kad bi krotko i stočki otrpio tu bol, postigao bi očišćenje i svjetlost nirvane bi tada reflektirala

njegovu unutarnju čistoću, ne mogavši naći nikakvo zlo ili manjkavost, otkrivajući samo stanje sklada i duhovnog mira. Nirvana bi tada bila sagledana kao ista iznutra i izvana, i biće bi je prepoznalo kao svoju pravu narav i ostvarenje svih svojih težnji.

Grešnik, pak, u nirvani ne vidi svjetlost, nego samo pojačani vlastiti unutarnji mrak. On vidi da ga obasipaju užasi iz njegove nutrine, doživljava traumu vlastite grešnosti, suočen je sa svim svojim lažima, suočen je sa vrlinom žrtvi svojih zlodjela, s posljedicama tih zlodjela, s patnjom koju je prouzročio i sa vlastitom zlom naravi. Budući da negira svoja zlodjela i svoju zlu narav, on se ne može oslobođiti tih svojstava i prepoznaće zlo u nirvani, sagledavajući je kao pakao pun najgorih užasa, poroka i zlodjela. Tako zlikovci i grešnici pobjegnu od nirvane glavom bez obzira. Čak i ono što bismo mogli nazvati običnim ljudima ima svojstva duhovnog tijela koja su po "frekvenciji vibracije", odnosno energetskom redu veličine, daleko ispod tog stanja, i zbog ogromne količine vezanosti uz iluzije fizičkog i astralnog plana nemoguće im je prepoznati nirvanu kao ostvarenje vlastitih težnji - upravo suprotno, budući da u nirvani nema ni posjeda, ni seksa, ni kontrole, ni sličnih stvari, oni nirvanu opažaju kao loše stanje i negaciju vlastite naravi i želja, te koncepcata dobra i ispunjenja.

Nakon što je glavom bez obzira u užasu pobegla od prizora nirvane, duša je izložena bijelo-bijelom svjetlu svijeta Deva. Ukoliko osjeti privlačnost prema obliku postojanja koji rezonira s tim planom, čežnja za ostvarenjem tog oblika postojanja dovest će do njegovog rođenja na tom mjestu. Ali većina ljudskih duša nije u stanju osjetiti privlačnost ni prema ovom obliku egzistencije. Naime, život na svijetu bogova je život u istini i vrlini, na kojem su svi grijesi odmah vidljivi i ne mogu se sakriti, na kojem je nemoguće lagati jer se komunicira direktnim uvidom u duh druge osobe, i većina stvari s kojima ljudi poistovjećuju sreću tamo ne

postoji. Zbog toga bi se grešna duša u svjetlu svijeta bogova osjećala razotkriveno: svi njeni grijesi i loše namjere bili bi svima vidljivi i očigledni, te bi je prezirali i izbjegavali. Isto tako, zbog očiglednosti svih njenih niskih i grešnih misli ne bi joj bilo moguće lagati drugima, obmanjivati ih i iskoristavati, kako je to navikla činiti na fizičkom svijetu. Takva rajska egzistencija bi grešnu dušu užasnula, te bi ona i od tog svijeta pobjegla glavom bez obzira, a objašnjenje za takvo ponašanje je identično onom u slučaju nirvane - duša ne želi otpustiti identifikacije s niskim i grešnim strukturama, te pokušaj njihovog rastvaranja u blagotvornoj energiji božanskog svijeta doživljava kao prijetnju vlastitoj duhovnoj egzistenciji i njenu negaciju. Zbog toga svako dobro doživljava kao zlo, kao mračnu prijetnju svojem obliku postojanja, te se bori protiv njega ako može, a ako ne može, bježi.

Pobjegavši od prizora rajskega svjetova, duša vidi mutno-plavičastu svjetlost Zemlje. Većina ljudskih duša uslijed svojstava svog duha osjeti privlačnost prema tom mjestu, jer karmički obrasci koji ih uvjetuju na tom mjestu nalaze na mjesto svojeg prirodnog ostvarenja. Primjerice, ovdje je moguće lagati, ukrasti, mrakovati, ovdje postoje seks, posjed, uživanje u onome što drugi nemaju, te gruba osjetilna iskustva s kojima se primitivne i nerazvijene duše jako identificiraju i koja doživljavaju kao jedini punovrijedan oblik postojanja. Doživljavajući vizije snažno privlačnog seksualnog čina muškarca i žene, duša je privučena time i tako dolazi do začeća i inkarnacije.

Postoje, dakako, bića kojima je čak i ovaj mračni svijet neugodan jer je duhovna vibracija i na njemu previsoka, pa je doživljavaju kao nešto što ugrožava njihove duhovne strukture. To su bića čistog grijeha, kojima je svaka svjetlost istine u bilo kojoj formi bolna, i koja žele pobjeći u potpuni mrak, a privučena su mutnom sivom svjetlošću pakla, kojeg doživljavaju kao mjesto na kojem ih

nikakva istina i vrlina nikad neće doseći i nanositi im bol. Ali u paklu borave i druga bića slična njima, koja su čisti grijeh, i jedino zadovoljstvo vide u ponižavanju drugih, u ismijavanju vrline i istine, negiranju svake svetosti, te u nanošenju bola drugima s ciljem zatiranja svakog oblika duhovnog postojanja i povećanja patnje. Takvi demoni muče jedni druge i čine si egzistenciju neizmjerno bolnom, ali u usporedbi s boli koju osjećaju u prisustvu više stvarnosti i svijesti, te svetih i dobrih bića, njima je subjektivno njihova bol podnošljivija.

Očito je, dakle, da smrću tijela ne prestaje smisleni oblik osobne egzistencije, i da svojstva koja je biće steklo za života određuju njegov karakter i sudbinu u nastavku egzistencije. Jako površnim shvaćanjem moglo bi se zaključiti da budizam naučava kako će se dovoljnom količinom kaotičnih zlodjela duša raspasti na fragmente, i tako postići istu onu vrstu raspada kakva se postiže u nirvani, ali takvo shvaćanje je moguće samo onima koji su potpuno krivo shvatili temeljne pojmove, i koji nemaju iskustvo s uvidom koji se postiže praksom vipassane. Naime, fragmentarnost karme ne isključuje osobnost patnje - ona samo isključuje kompleksnost duše potrebnu za izbavljenje. To znači da je posljedica raspada duše uslijed grijeha pad u niže oblike života, i svaki od njih je isti onaj "ja", samo u egzistenciji koja je u bitno većoj mjeri ispunjena patnjom, a bez sabranosti i široke kvalitete svijesti potrebne za razumijevanje svojeg položaja i izbavljenje. Naime, "ja" nije rezultat agregacije karmana. To je nauk budizma. Ne postoji "ja" te vrste. Karman se rađa, a "ja" je obično puko doživljavanje patnje, koje nema sjedište na jednom mjestu, da bi moglo nestati fragmentacijom karme. Prosvjetljenjem se kao "ja" prepoznaje nirvana, ali prije toga, "ja" je patnja.

Trikaya

Budistička teorija reinkarnacije, svediva na princip po kojem svaka ptica svome jatu leti, odnosno po kojoj se bića reinkarniraju tamo gdje ih privlače svojstva koja su nakupila u prethodnom razvoju i iskustvima, jako dobro objašnjava praktički sve pojave, ali jedna ostane nejasna. Radi se o prisustvu visoko razvijenih, duhovno naprednih duša na fizičkom planu.

Naime, ako ste pažljivo čitali tibetansku knjigu mrtvih, primjetili ste kako se na fizičkom planu, po teoriji koju ona izlaže, mogu roditi samo bića privučena niskim stvarima i općenito niskih duhovnih kvaliteta, dok će velike, čiste i sofisticirane duše biti privučene u najmanju ruku svjetom bogova, ako već neće ostati u stanju nirvane. Kako onda dolazi do toga da se na ovom svijetu niskosti, zla i grijeha rode Vyasa, Šuka, Buda, Šankaračarya, Krišna ili Babađi? Kako uopće dolazi do toga da se na ovom svijetu rodi biće koje je već od rane mladosti privučeno duhovnim stvarima, a materijalne ciljeve drži nebitnima i nezanimljivima?

Odgovor na to pitanje je poprilično složen, i kao objašnjenje te vrste fenomena budizam nudi koncept trikaye, odnosno simultane egzistencije Bude u stanju dharmakaya, sambhogakaya i nirmanakaya.

Kaya na sanskritu znači "tijelo", te tako dharmakaya znači "tijelo dharme", sambhogakaya znači "tijelo uživanja" a nirmanakaya znači "kreirano tijelo".

Dharmakaya je stanje čistog, transcendentalnog budastva: Buda u stanju čiste nirvane, nedirnut vezanostima i prolaznim pojavama poput rođenja i smrti. Sambhogakaya je neka vrsta astralne egzistencije Bude, postojanje na astralnom planu. To tijelo nosi istovremeno radost, misli, ideje i učenje Bude, dakle predstavlja budastvo manifestirano kroz vječnu radost i mudrost koji

emaniraju iz stanja nirvane. Nirmanakaya je ono što bi se u hinduizmu zvalo avatarom: fizičko tijelo Bude, dakle ljudska inkarnacija koja postoji u fizičkom prostoru i vremenu, i kojoj budastvo nije vječna stvarnost nego točka do koje se dolazi procesom, kroz trud i nastojanje.

Ocean Dharme se tako manifestira kao blaženstvo prosvjetljenja i duhovna istina, te kao fizičko biće koje utjelovljuje proces prosvjetljenja u materiji; dakle rada se u stanju neprosvjetljenosti, teži prosvjetljenju, postiže ga i manifestira stanje prosvjetljenja u fizičkoj materiji kao živi Buda, koji tako spaja sva tri stanja - dharmakaya, sambhogakaya i nirmanakaya - u jedan entitet koji živi nirvanu u fizičkom tijelu, te predstavlja konvergentnu točku prema kojoj druga bića mogu usmjeriti svoja nastojanja. Ta jedinstvena, simultana egzistencija u sva tri stanja zove se trikaya (doslovno "tri tijela" ili "trotjelnost").

Budizam nije jedini koji poznaje taj koncept - kršćanski koncept Trojstva, odnosno simultane egzistencije Boga kao Oca, Sina i Svetog Duha jako je na tragu koncepta po kojem jedan Bog, manifestiran kroz različite pojavnne forme relativnog svijeta, može biti mnoštvo. U transcendentalnom stanju zove se Otac; manifestiran kao energija blagoslova i duhovnog nadahnuća zove se Duh Sveti, a manifestiran u fizičkom obliku, kao čovjek koji prolazi rođenje, duhovni put, prosvjetljenje, manifestaciju prosvjetljenog stanja i smrt zove se Sin. Budistički koncepti su iznimno slični tome, budući da je bez njih za sve praktične svrhe nemoguće riješiti neke od paradoksa inkarnacije transcendentalnog duhovnog entiteta koji unatoč inkarnaciji ostaje transcendentalan.

Nirmanakaya se, po teoriji budizma, manifestira uslijed suošjećanja s bićima koja pate. Kako bi se ispravno shvatilo što budizam misli pod suošjećanjem, najbolje je citirati jednu

anegdotu iz Budinog života.

Naime, jednog dana mu je prišla uplakana žena kojoj je umro sin, i u suzama ga molila da iskoristi svoje natprirodne moći i oživi ga. Buda je tada, kako veli izvorni tekst, "osjetio veliko suosjećanje" i rekao ženi neka mu doneše gorušice iz kuće u kojoj nitko nije umro, i da će tom gorušicom oživjeti njenog sina. Žena je pohitala ispuniti zadatak i počela obilaziti kuće, ali u svakoj je netko umro. Nakon nekog vremena je shvatila da je njena vezanost sebična i glupa, jer je smrt neizbjegžni dio života, i sva bića umiru. Tada se vratila Budi i pridružila se njegovoj sangi.

Ako je ta žena shvatila koliko je glupa njena sebična vezanost, kako je to tek moralo izgledati Budi? Gledajući to iz te perspektive, Budino "suosjećanje" očito nije ono što ljudi pod tim obično misle. Budino suosjećanje je razumijevanje da bića uslijed svojih vezanosti i gluposti doživljavaju veliku bol, dok istodobno postoji ocean blaženstva koji je nirvana, koji mogu postići. Suosjećanje Bude je dakle aspekt nirvane, radijacija nirvane u samsaru, odnosno privlačna sila kojom nirvana k sebi vodi bića koja su dovoljno zrela da odbace svoje sitničave vezanosti koje zovu ljubavlju, suosjećanjem i sličnim plemenitim imenima koja sakrivaju njihovu stvarnu, nisku i bijedu prirodu. Suosjećanje Bude nije samsarička sila, za razliku od ljudske ljubavi i ljudskog suosjećanja, koji iz neznanja stvaraju vezanosti prema prolaznim stvarima, te jadikuju nad njihovom promjenom. Budino suosjećanje je pjesma neprolaznog koja odjekuje prolaznim, u hinduizmu simbolički prikazana kao Krišnina frula koja proizvodi zvuk koji duše opijene varkama prolaznog svijeta budi za stvarnost duhovnog svijeta.

Dakako da više pobude za fizičku inkarnaciju postoje, doduše u manje ekstremnom obliku, i kod bića koja još nisu Bude, ali su

nadišla niske vezanosti fizičkog plana, te kao motiv inkarnacije na ovom svijetu imaju manifestaciju nekog sofisticiranog aspekta vrline i dobrote s viših svjetova. Takva bića su daleko brojnija od živih Buda. Ipak, bez razumijevanja koncepta trikaye, kao ekstremne manifestacije principa, nije moguće razumjeti ni proces inkarnacije bića manjih od Bude a većih od obične ljudske duše, kakva se na ovom svijetu rađa uslijed vezanosti, niskosti i grijeha.

Trikaya je dakle mehanizam koji inkarnaciju Prosvjetljenog tumači kao simultanu egzistenciju na više planova postojanja. Taj koncept tibetanski budizam dodatno razrađuje, pa se tako proces inkarnacije bodhisattve tumači na način koji je posve stran ne samo zapadnjačkoj misli, nego i hinduizmu - naime, u vađrayana budizmu, bodhisattva se uopće ne inkarnira. Bodhisatva vječno postoji u svojem transcendentalnom stanju, a njegovo suosjećanje prilikom pogleda na materijalni svijet, u kojem bića pate, kreira pojavu poznatu pod imenom "tulku". Tulku je umjetno duhovno biće, sintetički kreirano primjenom duhovne sile moćnog yogina. Takvo biće nije puka astralna prikaza - za to postoji naziv "tulpa" - nego biće koje posjeduje karmičko tijelo, želje i svijest, i koje se inkarnira kao čovjek u svijetu ljudi, prolazeći rođenje, djetinjstvo, odraslu dob, starost i smrt, ali koje je zapravo nastalo kao kristalizacija volje i namjere bodhisattve. Ovisno o potrebama fizičkih bića, bodhisattva kreira tulku (zapravo, često i više njih simultano) koji u najvećoj mjeri koristi bićima u situaciji u kojoj se ona trenutno nalaze, dakle posjeduje svojstva prilagođena prostoru i vremenu. Ponekad će tulku biti ratnik-izbavitelj i zakonodavac, ponekad svetac učitelj, ponekad pećinski yogin. Dalai-lama se tako doživljava kao tulku Čenreziga, odnosno Avalokitešvare Bodhisattve. Taj tulku nije inkarnacija Bodhisattve, onako kako to zapadnjaci shvaćaju, nego odraz njegove volje i namjere za svijet, koji poprima tijelo i kroz svoj život kristalizira "suze suosjećanja" koje Čenrezig plače gledajući patnju ljudi u samsari. Te suze su

sveto učenje, sveti primjer u djelatnosti ili sveta praksa yoge koja vodi izbavljenju - ponekad i sveta bića poput Tare. Tibetanci doživljavaju stvari na takav način, pa su primjerice pitali Milarepu čija je on inkarnacija, misleći da je Milarepa nastao tako što je neki bodhisattva odlučio pokazati i pokloniti ljudima put savršene yoge. Milarepa je na to odgovorio da cijeni namjeru koja stoji iza pitanja, ali da je smatra štetnom jer podrazumijeva preegzistenciju savršenstva - umjesto toga, on je odgovorio da je on primjer da čak i grešni, niski bijednik, kakav je on bio u početku, može marljivom praksom yoge postići stanje koje je jako blizu prosvjetljenja.

Smatram da se te dvije pozicije ne isključuju. Iz svoje vlastite pozicije znam kako sam većinu života doista sagledavao vlastitu poziciju kao onu osobe koja iz niskog stanja postupnim procesom yoge teži i dotiče sve viša stanja i postiže prosvjetljenje. Isto tako, postizanjem prosvjetljenja postalo mi je jasno da je moja fizička inkarnacija zapravo tulku, odnosno avatar, koji u prostoru, vremenu i procesu manifestira put od neznanja prema prosvjetljenju i tako daje primjer ljudima, manifestirajući darove Svevišnjeg kroz život i djela ograničenog, relativnog ljudskog bića koje teži transcendentalnom savršenstvu. Nirmanakaya, dakle, u bilo kojoj točki svoje vremenite egzistencije uopće ne mora poznavati vlastitu prirodu; ono što je bitno je vektor, usmjerenje, sila kojom žudi za Božanskim, kojom želi dotaknuti transcedentalno, jer ta sila je zapravo Bog u svijetu, nirvana u samsari. U vremenu, postoje početak, proces i svršetak, te se tako nirmanakaya sastoji od neznanja, želje za spoznajom i postignuća spoznaje. Taj vremeniti proces dar je Svevišnjeg ljudima, to je put koji Budastvo urezuje u relativnom, materijalnom svijetu, i tako olakšava vezanim bićima uvid u aspekte naravi cilja.

Dakako, jasno je kako će tek rijetka bića na pjesmu nirvane u samsari odgovoriti željom, zanosom i prihvaćanjem izazova, dok

će većina reagirati na isti način na koji duše u bardou reagiraju na čistu svjetlost nirvane: strahom, užasom i mržnjom. Razlika je jedino u tome što nirmanakaya ima krv koju takvi mogu prolini i meso koje mogu sijeći i razapeti na križ, te im tako pruža priliku da u materiji pokažu svoj stav o Svevišnjem Svjetlu. Karmički učinak takvog izbora je, dakako, posve fatalan.

Nirmanakaya, pak, niti preuzima zaslugu za prosvjetljenje onih koji ga odaberu slijediti, niti za propast onih koji ga odaberu mrziti. Nirmanakaya je tek sjena transcendentalnog, njegov odraz u prostoru i vremenu, njegov trag u tkivu materije, prolazna sjena vječnog i nedodirljivog - vađra u svijetu, dragulj u lotosu.

Om, mani padme, hum.